

Міністерство освіти і науки України
 Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
 Факультет історії, політології і міжнародних відносин
 Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на тему:

Віртуальні екскурсії європейськими замками на уроках історії: методика формування культурної компетентності учнів 7–9 класів

студентки IV курсу, групи СОІ–41
 предметної спеціальності
 014.03 Середня освіта (Історія)

Гуменяк Ангеліни Романівни

Керівник:

Королько Андрій Зіновійович

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Дрогомирецька Людмила Романівна

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
 (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	С. 3
РОЗДІЛ 1. Віхи історії замкових і палацових перлин у Центрально-Східній Європі	С. 7
1.1. Історичне «серце» польських палаців і замків	С. 7
1.2. Історичними стежками замків Чехії	С. 12
1.3. Велич і розкіш архітектури Габсбургів у Австрії	С. 18
РОЗДІЛ 2. Культурна компетентність у роботі з учнями	С. 26
2.1 Концептуалізація та сутність культурної компетентності	С. 26
2.2 Структурні компоненти: знання, ставлення та навички	С. 32
РОЗДІЛ 3. Віртуальні екскурсії: теоретичне обґрунтування, формування міждисциплінарного підходу та інтеграції у навчальний процес	С. 40
3.1. Педагогічний зміст та переваги використання у школі	С. 40
3.2. Специфіка реалізації міждисциплінарних зв'язків та формування емоційно-чуттєвого досвіду засобами віртуальних екскурсій ...	С. 51
РОЗДІЛ 4. Використання віртуальних екскурсій у формуванні культурної компетентності на уроках у школі	С. 57
4.1. Методика залучення віртуальних екскурсій замками Польщі на уроках історії у 8 класі	С. 57
4.2. Практичне застосування віртуальних екскурсій для вивчення архітектури замків і палаців Чехії у 7 класі	С. 62
4.3. Моделювання та алгоритм інтеграції віртуальних екскурсій замками і палацами Австрії в шкільну програму історії 9 класу	С. 67
ВИСНОВКИ	С. 74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	С. 78
ДОДАТКИ	С. 91

ВСТУП

Актуальність дипломної роботи. Реалізація компетентісного підходу в сучасній шкільній історичній освіті вимагає переходу від репродуктивного засвоєння фактологічних знань до формування ціннісних орієнтирів та культурної самоідентифікації учнів. Віртуальні екскурсії історико-архітектурними об'єктами, зокрема європейськими замковими комплексами, виступають не просто інструментом наочності, а складним дидактичним середовищем для роботи з багатовимірним історичним простором. Залучення таких технологій дозволяє перевести вивчення історії у 7–9 класах у площину «діалогу культур», де дослідження іноземної спадщини стає основою для глибшого осмислення українського історичного контексту та кристалізації національної свідомості.

Сучасний рівень цифровізації музейних фондів забезпечує відкритий доступ до високоякісних віртуальних турів провідними резиденціями та оборонними замками Центрально-Східної Європи. Віртуальні екскурсії такими спорудами як Вавельський замок, замок у Мальборку, Вілянівський палац, чеський Празький Град, замки Карлштейн та Глубока, а також віденські резиденції Бельведер, Шенбрунн та палац Гофбург створюють унікальну базу для навчального процесу. Ці ресурси дозволяють дистанційно досліджувати просторову організацію, фортифікаційні особливості та мистецьке оформлення європейських визначних пам'яток, перетворюючи їх на доступний інструмент для системної роботи на уроках історії. Формування культурної компетентності в цьому процесі відбувається через здатність учнів аналізувати європейські замки як просторові маркери епохи, зіставляти їх з вітчизняною спадщиною та виробляти власне ціннісне ставлення до минулого. Проте використання віртуальних турів у школі часто зводиться до звичайного пасивного ілюстрування, що суперечить пізнавальним завданням учнів 7–9 класів, адже віртуальний простір має бути майданчиком для складної аналітичної роботи, а не простого споглядання. Виникає гостра суперечність між високим дидактичним потенціалом імерсивних технологій та відсутністю структурованих алгоритмів їх використання на уроках.

Потреба розв'язати цю проблему та розробити методичні приклади інтеграції віртуальних екскурсій як дієвого засобу формування культурної компетентності учнів зумовлює безпосередню актуальність та своєчасність цього дослідження.

Мета дипломної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці методики використання віртуальних екскурсій європейськими замковими комплексами як дієвого інструменту формування культурної компетентності учнів 7–9 класів у процесі навчання історії.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- простежити віхи історії замкових і палацових перлин у Центрально-Східній Європі;
- проаналізувати теоретичну базу наукової літератури з питань формування, сутності та структурних компонентів культурної компетентності;
- обґрунтувати доцільність інтеграції віртуальних екскурсій у навчальний процес для учнів 7–9 класів з урахуванням їхніх вікових і пізнавальних особливостей, а також потреби у аналітичній роботі;
- дослідити зміст і дидактичний потенціал віртуальних турів європейськими замковими комплексами, а саме Вавельським замком, замком у Мальборку, Вілянівським палацом, Празьким Градом, замками Карлштейн і Глубока та палацами Бельведер, Шенбрунн і Гофбург;
- запропонувати практичні рекомендації щодо методичного забезпечення віртуальних екскурсій, включаючи підготовку вчителів, учнів та розробку системи дидактичних матеріалів.

Об'єктом дипломної роботи виступають замки і палаци Центрально-Східної Європи у навчальному процесі на уроках історії.

Предметом дипломної роботи виступає методика застосування віртуальних екскурсій європейськими замковими комплексами як засобу формування культурної компетентності школярів.

Хронологічні рамки дипломної роботи охоплюють періоди існування досліджуваних комплексів, а саме IX – перша чверть XXI ст.

Територіальні межі дипломної роботи охоплюють країни Центрально-Східної Європи, а саме Польщу, Чехію і Австрію.

Методологічною основою дипломної роботи слугували принципи об'єктивності та історизму, а також компетентнісний, культурологічний, системний і діяльнісний підходи, що забезпечують формування культурної компетентності учнів через використання віртуальних екскурсій. У дослідженні застосовувалися загальнонаукові (класифікації, аналізу та синтезу, абстрагування і узагальнення, системний) та спеціально-наукові (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, джерелознавчої критики, ретроспективного аналізу, педагогічного моделювання) методи дослідження.

Стан наукової розробки базується на дослідженні широкого комплексу джерел та науково-методичної літератури. Джерельну базу дипломної роботи насамперед складають нормативні документи [1–4] та актуальна навчальна програма з історії [5], які регламентують цілі історичної освіти, висвітлюють специфіку освітнього процесу та визначають обов'язкові вимоги до формування компетентностей учнів основної школи. Серед дослідження теорії формування компетентностей та методики навчання історії концептуальне значення має навчально-методичний посібник О. Пометун, Н. Гупан та В. Власова [48]. Ця праця становить особливу цінність, оскільки детально розкриває компетентісно орієнтовану методику викладання історії саме в основній школі. Теоретичні аспекти культурної компетентності ґрунтовно проаналізовані в статтях З. Бакум [6], Н. Бондаренко [8], Т. Борисової [9] та М. Оліяр [22], які розглядають її як ключовий елемент загального розвитку учня.

Вагомий вклад у дослідження дидактичного потенціалу віртуальних екскурсій належить сучасним вітчизняним науковцям, серед яких О. Кисельова [17], О. Коваленко [18] та А. Пługіна [24]. Необхідно виокремити наукову роботу Н. Хміль [29], яка детально описує механізми підготовки вчителя до інтеграції віртуальних турів у навчальний процес. Питання мотивації учнів засобами віртуальних екскурсій змістовно розкрита у праці А. Дробіна і С. Самойлова [14].

Також необхідно зосередити увагу на науково-популярних розвідках, які забезпечують фактологічну основу для дослідження екскурсійних маршрутів. Загальний огляд архітектурної спадщини Центрально-Східної Європи представлено у підручнику та енциклопедично-довідкових статтях В. Вечерського [47; 49–53]. Цінними для формування змістової складової цього дослідження мають ґрунтовні праці зарубіжних авторів, таких як І. Борковський [32], Г. Букаль [33], П. Чорней [35], Е. Гассман [36], С. Качмарек [39], О. Кучера-Воборський [40], Т. Ратайчак [41], У. Сігер [42] та Я. Вишневський [45], дослідження яких дають змогу достовірно реконструювати історичних контекст європейських комплексів.

Окремим, але вкрай важливою групою джерельної бази дипломної роботи виступають цифрові платформи, відкриті бази даних європейських музеїв та офіційні віртуальні тури пам'ятками [55–74].

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні доцільності використання віртуальних екскурсій європейськими комплексами як дієвого засобу формування культурної компетентності учнів 7–9 класів, що поєднує теоретичні засади компетентнісного підходу з практичними алгоритмами роботи у цифровому освітньому середовищі в контексті сучасних стандартів історичної освіти.

Практичне значення полягає у розробці методичної моделі та практичних рекомендацій щодо організації віртуальних екскурсій європейськими замками, які можуть бути безпосередньо використані вчителями історії для ефективного формування культурної компетентності учнів 7–9 класів, а також для системної інтеграції цифрових ресурсів в освітній процес в ЗЗСО з метою підвищення рівня пізнавальної та аналітичної активності учнів.

Структура дипломної роботи обумовлена її метою і завданням дослідження та складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань) і 26 додатків. Обсяг основного тексту становить 77 сторінок, загальний – 115 сторінок.

РОЗДІЛ 1

Віхи історії замкових і палацових перлин у Центрально-Східній Європі

1.1. Історичне «серце» польських палаців і замків

Замкові і палацові споруди Центрально-Східної Європи є прикладом комплексних історико-культурних джерел, вивчення яких дозволяє реконструювати не лише еволюцію архітектурних форм, а й соціальну ієрархію, побут та соціальні орієнтири минулих епох. Серед найвідоміших замків і палаців Польщі виступає Вавельський замок у м. Кракові, замок у м. Мальборку та Вілянівський палац у м. Варшаві.

Вавельський замок у м. Кракові є однією із найдивовижніших твердинь ренесансної архітектури в Європі. Його історія починається наприкінці IX ст., коли на місці вавельського пагорбу розташовувалось поселення західнослов'янських князів. Цей період існування замку окутаний легендами про місцеві язичницькі традиції та про дракона і його приборкувача Кракуса, проте всі ці відомості не мають конкретного підтвердження і не дають можливості побачити цілісну історію замку в ті часи. Історично відомо, що Болеслав Хоробрий, ставши королем, зробив місто Краків своєю другою столицею і на цьому пагорбі збудував у 1001 р. Вавельський собор, а біля нього замок [54, s. 6].

За часів правління Казимира Відновлювача, собор і замок були перебудовані єпископом Ароном, адже попередньо ці споруди постраждали від пожежі. Наступні кілька століть, аж до середини XIII ст., Вавельський замок був предметом суперечок серед князів П'ястів, які хотіли довести своє право бути володарями Польщі. Після повернення в 1241 р. князя Болеслава Соромливого з Угорщини, починається чергова перебудова і відновлення замку після першого татарського набігу. Він вперше звів оборонні стіни у Вавельському замку, подальші зміни були завершені Вацлавом Богемським [54, s. 32].

У період правління короля Казимира Великого Вавельський замок зазнав значних змін. Костел поруч із замком, був перебудований у готичному стилі, а

сам замок набув більш середньовічних рис, став краще укріпленим та мав вигляд великої королівської резиденції. За часів правління Владислава Ягеллона та Казимира IV Ягеллона продовжилась розбудова. Було добудовано готичний павільйон та нові стіни замку. З хроніки Шеделя, опублікованої 1493 р., відомо, що замок був улюбленцем польських правителів і вражаючою королівською резиденцією. Проте в 1499 р. сталась пожежа, яка вкотре зруйнувала Вавельський замок [54, s. 33–34].

У 1502–1536 рр., за часів правління короля Сигізмунда I Старого (1506–1548), на місці зруйнованого середньовічного замку було зведено новий ренесансний. Будівництвом керували італійські архітектори, такі як Франц Флорентійський та Бартоломео Береччі. З трьох сторін внутрішнього двору було побудовано житлові будинки, а навколо них аркадні триповерхові галереї. Сам замок став втіленням розкоші, великі і просторі кімнати, прикрашені творами високої художньої цінності, а також знаменита зала аудієнцій, оздоблена скульптурами людських голів. Далі замком володів король Сигізмунд II Август (1548–1572), він прикрасив кімнати замку оббивними тканинами та гобеленами, які виготовлялися у найкращих фламандських майстернях [39, р. 37].

Пожежа у 1536 р. знову уразила замок, його будівництво було закінчене аж у 1540 р. Протягом XVII ст. замок змінювався і перебудовувався, проте остаточно до порядку не був доведений. Після перенесення столиці з Кракова до Варшави, замок з кожним роком все більше занепадав, у 1702 р. згорів під час пожежі, яку влаштували шведи на території замку. У 1722 р. був у облозі під час Барської конфедерації, що також погіршило стан замку [54, s. 35].

З 1846 р. замок був перетворений на австрійські казарми, місцеві жителі боролися за відновлення замку і зрештою в 1880 р., під час перебування імператора Франца Йосифа у м. Кракові, домоглися визнання Вавельського замку, як однієї з королівських резиденцій. Галицький сейм виплатив австрійському уряду один мільйон крон, як компенсацію за військові об'єкти розташовані на Вавелі, а також було побудовано новий військовий шпиталь, після цього австрійська армія в 1906 р. покинула Вавельський замок [54, s. 36].

До реставрації замку було дуже серйозне ставлення, адже планувалось відновити замок, відтворивши його риси усіх епох. В умовах війни це здійснити не вдалося. З 1918 р., коли відбулось відродження незалежної Польщі, замок повернули до пристойного вигляду, було повернено багато мистецьких виробів та меблів, у замку вперше був створений музей. У часи Другої світової війни із замку зникло багато цінних речей, які так і не були повернутими [41, s. 177–178].

Після закінчення Другої світової війни замок було перетворено на національний музей. Сьогодні Вавельський замок у м. Кракові є одним із найяскравіших музеїв у Польщі.

Найбільшим середньовічним цегляним замком у світі вважають замок у м. Мальборк. Передумовою будівництва цієї середньовічної твердині стало запрошення герцогом Кондратом Мазовецьким лицарів Тевтонського ордену до Мазовії, щоб вони захищали землі і віруючих, а також охороняли північний кордон з Пруссією. Перший дерев'яний замок в м. Мальборку був побудований у 1278 р., пізніше, перейнявши пруську техніку мурування з масивних матеріалів, Орденський замок почали будувати з цегли. У 1309 р. Великий магістр Ордену Лютер Брауншвейгський зробив замок у Мальборку своєю резиденцією та почав добудовувати замок, розширюючи житлові приміщення та надаючи замку більш монастирської форми. На території протягом 1310–1350 рр., було також побудовано трапезну, великі зерносховища, а також цехи, на яких виготовляли все необхідне для жителів замку [45, s. 10–11].

Польські війська увійшли до Мальборкського замку у 1457 р., з метою визволити замок і місто від влади Тевтонського ордену. В цей час замок відвідував польський король Казимир IV Ягеллончик (1447–1492). Місто впало в 1460 р., замок покинули лицарі ордену, проте до кінця XV ст., місто і замок знову повернулись під владу Тевтонських лицарів [45, s. 12].

Після падіння Тевтонського ордену у 1525 р. польська влада почала цікавитись його замками. Тоді були перші спроби перетворити замок у Мальборку на резиденцію польської адміністрації. Під час Шведських воєн у XVII ст. тут проживав шведський король. Замок після облог, які періодично

здійснювала шведська армія, сильно постраждав і потребував реставрації. В 1635 р. адміністратор короля Владислава IV (1632–1648) Геральд Денгофф оселився в замку і почав його ремонтувати. У 1644 р. в замку сталася пожежа, після якої довелося наново відбудовувати дах. Проте, під час так званого Шведського потопу у 1655–1660 рр., замок вкотре був зруйнований. Влада Речі Посполитої не мала грошей на відбудову, адже саме в цей час була окутана різними війнами [45, s. 19].

Все ж замок залишався королівською резиденцією до 1722 р., після падіння Речі Посполитої замком почала цікавитись прусська адміністрація. На початку XIX ст., після поразки Наполеона, почалась реставрація у 1817 р., яка мала на меті перетворити замок на національну святиню. Автором ідеї цієї реставрації виступив архітектор Карл Фрідріх Шинкель. Справу продовжив його учень Фердинанд фон Кваст. Вважалося, що обидва реставратори приховали готичний стиль замку і знищили його самотутній стиль [33, s. 96].

Протягом 1882–1945 рр. реставрацією замку керував Бенгард Шмід, залишив цю посаду, коли радянські війська 23 січня 1945 р., увійшли до м. Мальборка. У період початку його реставрації замок відвідував імператор Вільгельм II Гогенцоллерн. Після закінчення Другої світової війни польські служби охорони пам'яток взяли під свою опіку тевтонські замки. Того ж 1945 р., почалась чергова реставрація. З 1946 р. кураторкою замку була Софія Гендзель. У 1959 р. в замку знову сталася пожежа, після чого вкотре дах і деякі крила твердині довелося відбудовувати. В 1985 р. було створено Міжнародну історичну комісію з вивчення Тевтонського ордену, яка зайнялась вивченням замку у м. Мальборку. Великий магістр Тевтонського ордену, отець Арнольд Віланд у 1993 р. відвідав замок [37, s. 111].

Попри те, що історія замку є досить складною, адже постійно переживав руйнування, з 1961 р. він слугує музеєм для відвідувачів. У 2007 р., замок отримав значну фінансову допомогу від фонду, а в 2012 р. була затверджена остаточна програма реставрації. До сьогодні в замку ведуться реставраційні роботи, проте

замок у м. Мальборку досі залишається найяскравішим прикладом цегляної готичної пам'ятки по всій Європі [45, s. 21].

Ще однією відомою пам'яткою палацової архітектури в Польщі є палац Вілянув у м. Варшаві. Його будівництво розпочалось у 1677 р. на замовлення польського короля Яна III Собеського (1674–1696). Спочатку палац був малим, оточеним невеликим квітником та садом, проте пізніше за наказом короля польський архітектор Августин Вікцені Локчі почав його перебудову у стилі бароко. Територія палацу наповнилася величезними садами, з'явилися кам'яні фонтани та вази, а також було побудовано великі тераси палацу, звідки відкривався неймовірний краєвид на сади та місто [44, s. 2].

Після смерті короля в 1696 р. спадкоємець палацу Вілянів Конstantій Собеський не зміг забезпечувати палац через фінансові труднощі. Палац занепав, тому у 1720 р. він продав його Ельжбеті Сенявській, яка була власницею величезних маєтків по всій Речі Посполитій. Саме вона відновила і розбудувала палац до його сучасних розмірів, зміцнено фундаменти та добудовано два бокових крила до палацу. Після смерті магнатки, палац хотів захопити король Август II Сильний (1697–1706, 1709–1733), проте донька Софія Денгофф не хотіла поступатися. Між королем та спадкоємицею була домовленість, що король володітиме маєтком лише до своєї смерті і його нащадки не отримають палац у спадок, при цьому король не мав права нічого в ньому змінювати. Після смерті короля Августа II Сильного, Софія повернулася до палацу і почала його розширення. Після смерті Софії Дангофф, палац перейшов у власність її доньки Ізабелли Любомирської [44, s. 4–5].

Після смерті Ізабелли, палац успадкувала її донька, Олександра Потоцька разом зі своїм чоловіком Станіславом Косткою Потоцьким. У 1799 р. вони розпочали реконструкцію палацу, хоча найбільше уваги цьому приділяв саме Станіслав Костка Потоцький. Він хотів повністю перепроєктувати палац, змінити ландшафт та надати йому ще більш королівського вигляду [46, s. 48–49].

У першій третині XIX ст. в палаці велася масштабна реставрація та перебудова. Палац переходив у спадок дітям родини Потоцьких, а згодом онук

Олександри, Август Потоцький зі своєю дружиною продовжили перервану реставрацію. Олександра Потоцька, дружина Августа, приділяла багато часу реставрації житлових приміщень палацу, а після її смерті палац перейшов у власність її двоюрідного брата Ксаверія Браницького. Після його смерті власником палацу став його син Адам Браницький, який володів палацом аж до Другої світової війни [44, s. 8].

У період Другої світової війни палац був сильно зруйнований та занедбаний, по його закінченні – перейшов у державну власність як архітектурна пам'ятка. У 1947 р. там почались реставраційні роботи. З 1962 р. палац відкритий як музей для відвідувачів [34, s. 98].

Історичний аналіз замково-палацової спадщини Польщі дозволяє простежити еволюцію монументальної архітектури на цих землях у контексті загальноєвропейських історичних процесів. Вавельський замок у м. Кракові репрезентує етап консолідації польської державності, демонструючи архітектурний перехід від оборонного середньовічного зодчества до королівської резиденції доби Ренесансу. Замок у м. Мальборку виступає еталонним зразком орденської цегляної готики, поєднуючи функції мілітарної фортеці та адміністративного центру. Палац Вілянув демонструє типологічний зсув у бік барокових заміських резиденцій, спираючись на західноєвропейський мистецький вплив. Спільно ці споруди становлять фундаментальну базу для дослідження фортифікаційного зодчества Центрально-Східної Європи.

1.2. Історичними стежками замків Чехії

Архітектурна спадщина Чехії є матеріальним втіленням європейської історії, від готики до бароко, яке відображає зміну політичних і культурних епох. Найвідомішими замковими і палацовими спорудами Чехії вважають Празький град, який розташований у самому серці чеської столиці, імператорський Карлштейн і замок Глубока, який є яскравою пам'яткою неоготичного стилю.

Історія Празького граду починається у другій половині IX ст., коли князі Пржемысловичі вирішили побудувати дерев'яне укріплення над річкою Влтавою.

Це укріплення слугувало резиденцією для моравських князів, а також захисною та показовою спорудою середньовічного міста Праги, яке виникло внаслідок злиття ремісничих і торговельних шляхів. У 973 р. було засноване Празьке єпископство, яке принесло до м. Праги романську католицьку архітектуру. В цей час на території Празького Граду було побудовано монастир Святого Їржі [47, с. 222–223].

Першим перебудову Празького граду почав князь Бржетислав II (1092–1100), який прибув туди в 1092 р.. Саме він наказав збудувати кам'яну огорожу та південну браму. Наступним був побудований кам'яний палац у 1135 р., будівництво якого пов'язують з князем Собіславом I Олдржихом (1125–1140). У 1142 р., на території граду сталася пожежа, яка зруйнувала більшу частину пам'яток Празького граду [32, с. 30–31].

Після пожежі почалась відбудова замку, було побудовано двоповерховий палац з просторими залами, укріплено зовнішні стіни, відновлено базиліки на території граду. Наступна перебудова замку датується 1333 р., яка позначилася створенням аркадної галереї на фасаді. У період правління Карла IV Люксембурзького (1346–1378) Празький град доповнили готичними мурованими укріпленнями та прямокутними баштами. У 1344 р., на території граду було побудовано найвідоміший собор Чехії – собор Святого Віта [52].

За часів правління Владислава II Ягеллончика (1471–1509) королівський палац модернізовано, побудована відома Владиславська зала. Всіма роботами в період 1487–1502 рр. керував відомий архітектор Бенедикт Рейт. Він також добудував ще один двір замку, який був оточений трьома баштами [47, с. 235].

Протягом всього XVI ст. Празький град зазнавав значних змін. У 1508–1510 рр., було побудовано Людовикове крило, яке стало першим прикладом ренесансної архітектури в м. Празі. У 1534 р. на замовлення імператора Священної Римської імперії Фердинанда I Габсбурга (1521–1564) засновано великий Королівський сад. Проте під час пожежі в 1541 р. замок сильно постраждав від пожежі, що зумовило повторну його відбудову, яка була закінчена в 1554 р. Імператор Рудольф II Габсбург (1576–1612) зробив Празький град своєю

резиденцією в 1583 р., саме ця подія стала початком наймасштабніших перебудов граду. Було розширено територію, добудовано нові корпуси, а на початку XVII ст. новий палац. З 1612 р. Празький град перейшов у власність Матвія Габсбурга, на честь якого була названа брама, яка слугувала парадним в'їздом до замку [52].

У 1648 р. замок був частково зруйнований і пограбований шведськими військами, зважаючи на те, що повна реконструкція замку закінчилася у 1644 р., це було великою утратою. Протягом XVIII ст., у м. Празі працював відомий архітектор А. Гаффенекер, який за наказом Марії Терезії перебудував замок до 1775 р., і саме з того часу Празький град набув сучасного вигляду [52].

Після закінчення Першої світової війни, у 1918 р., Празький град перетворився на резиденцію президентів Чехословаччини. Замок потребував реконструкції, президент Чехословаччини Томаш Масарик (1918–1935) займався цим практично до початку заворушень в Європі напередодні Другої світової війни. Після закінчення війни Празький град був оголошений національною культурною пам'яткою, яку відвідують мільйони туристів до сьогодні. Крім того він є визнаним найбільшим замком у світі, саме тому його занесено до Книги рекордів Гіннеса [52].

Ще одним відомим замком Чехії вважають Карлштейн недалеко від м. Праги. Його історія починається з 1348 р., коли побудовано як резиденцію короля Чехії Карла IV Люксембурзького. Після 1355 р., з моменту його коронації як імператора Священної Римської імперії, замок почали розширювати ще більше. Відомими архітекторами цієї твердині були Мат'є із Арраса і Петер Парлер. Також за часи правління Карла IV Люксембурзького до Карлштейну було перевезено багато цінностей з Празького граду та собору Святого Віта, це було зумовлено потребою у нагляді за пам'ятками [51].

Син Карла IV Сигізмунд Люксембурзький став наступним власником замку. Під час Гуситських воєн (1419–1434), які на початку практично не торкнулись замку, Сигізмунд відвідував замок двічі у 1420 р., з метою перевірки дорогоцінностей. Коли постала загроза зростання гуситської революції, він віддав

наказ всі цінні речі із замку відправити до міста Нюрнберг. У 1422 р. замок постраждав від облоги гуситськими повстанцями [35, s. 39].

Після закінчення революції замок занепав, він перестав служити резиденцією для чеських монархів, вважається, що остаточно таке значення він утратив у 1436 р. Хоча одразу наступного 1437 р. Сигізмунд Люксембурзький довірив опіку над Карлштейном Менхарту з Градця, що означало занепокоєння короля про стан замку. У замку ще з часів Гуситської революції зберігалася корона Святого Вацлава, тому Менхарт вважаючись захисником корони і наглядачем замку мав значний вплив на вирішення державних питань. У період правління родини Подебрадів Карлштейн став причиною гострих суперечок за призначення замку [77, s. 23–24].

У 1471 р., відбулась коронація Владислава II Ягеллончика, на якій він дав присягу не довіряти Карлштейн з усіма цінними клейнодами нікому, без погодження панів і лицарства. Дотримуючись своїх слів, Владислав II Ягеллончик наприкінці того ж року призначив відповідальним за Карлштейн Бенеша з Вайтмілі, у вірності якого був упевнений. Замок був важливим для чеських правителів, тому у 1497 р., був навіть сформований статут відповідальних за Карлштейн, яких називали бургграфами [35, s. 66].

З 1520 р. почалась реконструкція замку, яка тривала більше десяти років, якраз у цей час біля замку було побудовано резиденцію для бургграфів. Наприкінці XVI ст. було перебудовано Велику башту замку. У XVII ст. замок втратив своє оборонне значення, тому за наказом імператора Фердинанда II Римського (1619–1637) посаду бургграфа було ліквідовано, однак ця твердиня залишалася у королівській власності. В 1648 р., наприкінці Тридцятилітньої війни, Карлштейн постраждав від облоги шведами, після чого замок ніхто не відбудував [51].

У такому стані замок перебував аж до 1812 р., попри те що в середині XVII ст. його власницею була Марія Терезія (1740–1780). Вона не хотіла відновлювати замок, тому у 1755 р., передала його у власність Празького інституту шляхетних дівчат. І вже на початку XIX ст., після відвідин замку імператором Францом II (1792–1835), почались реставраційні роботи на кошти, які він виділив. Ще одна

реставрація Карлштейну здійснювалась у 1887–1905 рр. архітектором Й. Мокером [51].

У 1918 р. замок перейшов у державну власність, а з 1962 р., був занесений до Списку національних культурних пам'яток Чехословаччини. Сьогодні замок слугує музеєм, яким опікується Національний інститут пам'яток [51].

Замок Глубока, який знаходиться у містечку Глибока над р. Влтавою, вважають найкрасивішим замком Чехії. Його історія починається в середині XIII ст., він був побудований у готичному стилі і слугував оплотом для королівської влади в Чехії. У 1265 р., замок перейшов у власність короля Богемії Отокара II Пржемисла (1253–1278). Він зрозумів, що попри свою красу, замок не є сильною опорою для королівської влади, тому почав добудовувати замок. З 1285 р., замок перейшов у власність родини Вітковців, а саме до шляхтича Завіша, який згодом утратив замок, через непорозуміння з королем Вацлавом II (1283–1305). З того часу ненадовго замок Глубока перейшов у власність королівської родини, проте за часів правління Яна Люксембурзького, Глубока знову повернулась до родини Вітковців. Після смерті останнього власника з роду, Вільгельма, у 1356 р., замок знову став власністю королівської родини [78, s. 32].

Король Вацлав IV (1378–1419) призначив першого королівського бургграфа, відповідального за Глубоку. В період Гуситський війн, останній бургграф Олдржих з Рожмберка, підтримав гуситських повстанців і пропонував здати їм замок, проте цього на щастя не сталося. Згодом замок перейшов у власність Микулаша з Лобковиць, після смерті якого у 1435 р. почалися суперечки за власність між його синами, у результаті чого власність над замком здобув син Ян Попел у 1447 р. Король Їржі з Подебрад (1458–1471) обложив замок у 1452 р. і змусив Яна Попела передати замок у королівську власність [78, s. 33].

У 1490 р. замок придбав Вільгельм з Пернштейн, який протягом 1487–1514 рр. був Верховним суддею і заможним феодалом. Після його смерті замок перейшов у власність сина Войтеха, який розбудував сад біля замку [78, s. 34].

З 1562 р., власником твердині був найвищий канцлер Королівства Богемії Яхима з Градця. Після його смерті наступник Адам II з Градця почав масштабне

будівництво, яке датується 1580 р. Сам замок, сади, палац, а також околиці, були оздоблені і добудовані. Крім того, на території з'явився величезний виноградник і вся реконструкція набула рис стилю пізнього Відродження. Наприкінці XVI ст. замок придбав Богуслав Маловець, а у 1608 р., після його смерті, замок Глубока перейшов у власність його сина Єстржиха [38, s. 21–22].

У 1619 р. імператор Фердинанд II (1619–1637) конфіскував замок у Єстржиха і подарував його своєму генералу Балтазару де Маррадасу. У другій половині XVII ст. замок перейшов у власність Яноша Адольфа I Шварценберзького [79, s. 9].

За Шварценбергів замок Глубока пережив великих позитивних змін. Ян Адольф завдяки значним успіхам на імператорській службі мав можливість вкласти великі кошти у розбудову твердині. У цей час замок називали маєтком Шварценбергів. Після смерті Яна Адольфа маєтком володів його син Фердинанд Віллем, який продовжив наповнювати замок дорогоцінними меблями та картинами. Наступним власником став син Фердинанда Адам Францішек, який побудував неподалік маєтку новий замок Ограда. Проте він трагічно загинув у 1732 р., після чого замком керував його син Йозеф Адольф Шварценберг аж до 1782 р. Того ж року замок перейшов у власність Яна Шварценберга, який уславився тим, що приймав у замку Глубока російського імператора Олександра I [78, s. 36–37].

З 1833 р. замком володів Ян Адольф II разом зі своєю дружиною Елеонорою, саме вони перебудували його в неоготичному стилі. Будівництво було завершено в 1871 р., внаслідок якого з'явилася зимова школа верхової їзди на території замку. На початку XX ст. замок було електрифіковано, що було дуже дорого на ті часи. Проте після Першої світової війни Шварценберги втратили частину своїх маєтків і земельних володінь, проте замок Глубока залишився їм [79, s. 10].

З 1930 р. ним володів Адольф Шварценберг, який на початку Другої світової війни втік з дружиною до США. У 1940 р. його майно було конфісковано і маєток перейшов у власність Фріца Гессе, очільника Лінцського графства. Протягом 1941–1950 рр. велася боротьба за встановлення державної власності над замком

Глубока і врешті так і сталося. З 1950 р. і по сьогодні замок слугує державним музеєм [78, s. 39].

Розвиток чеської замково-палацової архітектури демонструє поступовий перехід від масштабних центрів державної влади до приватних парадних резиденцій. Празький град століттями формувався як багатофункціональний політичний осередок, тоді як Карлштейн будувався з конкретною державницькою метою для зберігання королівських реліквій. Натомість неоготичний замок Глубока демонструє пізніший етап цієї еволюції, коли на перше місце вийшли краса і розкіш епохи романтизму. Разом ці пам'ятки яскраво показують, як протягом часу чеські фортеці поступово втрачали своє оборонне значення, перетворюючись на символи високого статусу, керовані естетичними смаками своїх власників.

1.3. Велич і розкіш архітектури Габсбургів у Австрії

Архітектура Габсбургів у Австрії була інструментом утвердження державної влади та репрезентації династії на міжнародній арені. Кожна резиденція створювалася для конкретних політичних та представницьких завдань. Зокрема, Гофбург, Шенбрунн та Бельведер демонструють масштабність містобудівних амбіцій династії та їхній вплив на європейське мистецтво.

Одним із найвідоміших палаців австрійської столиці на сьогодні є палац Бельведер. Засновником палацу вважають принца Євгена Савойського (1663–1736), після його підвищення у 1693 р., він придбав дві суміжні ділянки, на яких планував побудувати аристократичний палац. У 1696 р. він доручив цю справу відомому архітектору Йогану Бернгарду Фішеру фон Ерлаху, який побудував первісну резиденцію для принца. У 1703 р. принц Євген придбав ще одну земельну ділянку для розширення палацу, проте будівництво було почате аж у 1708 р. архітектором Йоганом Лукасом фон Гільдебрандтом [42, b. 31].

Цей палац згодом отримав назву Нижній Бельведер. Найактивніше його будівництво тривало між 1714 і 1717 рр., слава аристократичного комплексу в цей період почала ширитись усіма кутками Священної Римської імперії. Через п'ять

років після закінчення будівництва Нижнього Бельведеру почалось нове масштабне будівництво. Існує теорія, що ініціатором будівництва і головним натхненником виступав не принц Євген Савойський, а саме архітектор Йоган Гільдебрандт. Головною причиною було бажання архітектора перевершити свого суперника Фішера фон Ерлаха, який був архітектором палацу Шенбрунн. Й. Гільдебрандт створив ідеал палацового будівництва, завершивши ансамбль палаців Бельведеру. Обидва палаці були однакової довжини, оточені великими садами, оздобленими фасадами та шатроподібними дахами [43, b. 15–16].

Після смерті принца Євгена Савойського палац успадкувала його племінниця Анна Вікторія Савойська, яка в 1752 р. продала Бельведер імператриці Марії Терезії. Габсбурзька імператриця володіла замком два роки і за цей час встигла залишити свій значний слід. Найбільше уваги Марія Терезія приділяла реконструкції залів і кімнат. Усе це було зумовлено бажанням перетворити палац на адміністративну будівлю, тому великі зали були розділеними на окремі кімнати, які стали житловими і опалювальними. У 1754 р., імператриця передала палац у державну власність [42, b. 34, 62].

Імператор Йосиф II (1765–1790) у 1775 р. віддав наказ перенести імператорську картинну галерею зі Штальбурга, який був одним із корпусів імператорської резиденції Гофбур, до Верхнього Бельведеру. В 1780 р., коли було завершено перенесення картин до палацу, галерея була відкрита для відвідувачів. Протягом наступних кількох десятиліть помітних змін у палаці не було, він слугував резиденцією Габсбурзької династії, будучи державною власністю [49].

З 1894 р. палацом володів спадкоємець австрійського престолу Франц Фердинанд (1863–1914), який з самого початку почав розташовувати в палаці свою етнографічну колекцію різних предметів, які він збирав під час навколосвітньої подорожі, кілька років раніше. В 1903 р. у Нижньому Бельведері було відкрито державну галерею, яку, напередодні Першої світової війни в 1912 р., перейменували на Австрійську державну галерею. Після закінчення війни комплекс запустів, ніхто не приділяв значної уваги реставрації, проте в період з 1921 по 1924 рр., там було розміщено бароковий музей і галерею [49].

Протягом 1934–1938 рр. у палаці проживав австрійський канцлер Курт Едлер Шушкінг. Після закінчення Другої світової війни, палац не реставрували, адже не було значних пошкоджень. У 1955 р. Верхій Бельведер отримав поважну честь національного значення, адже у мармуровій залі палацу відбулось урочисте підписання Австрійського державного договору, який надавав Австрії повний суверенітет. Реставраційні роботи палацу відбулися аж у 2005–2010 рр., з того часу він слугує величним музеєм для відвідувачів [49].

Ще одною відомою пам'яткою палацової архітектури Австрії є палац Шенбрунн. Його історія починається під зовсім іншою назвою, адже попередньо на місці сучасного Шенбрунну був маєток Каттербург. Саме ця будівля стала основою сучасного палацу. В 1569 р. маєток придбав імператор Священної Римської імперії Максиміліан II (1564–1576). До середини XVII ст. він передавався у спадок, велись незначні будівельні роботи, які розширили маєток [53].

У 1642 р. отримав сучасну назву. З 1655 р. за дарчою грамотою палац перейшов у власність імператора Леопольда I (1658–1705), згодом палацом володіла імператриця Елеонора II, а пізніше вона передала Шенбрунн своєму придворному казначею Якобу Едлеру фон Пандтену. Саме він мав зайнятись реконструкцією і розбудовою палацу, що було вказано в декреті про страхування Елеонори II, який вона видала у 1686 р. Передача палацу імператрицею вважалась незаконною, імператор Леопольд I намагався повернути палац. У 1688 р., виплативши компенсацію Якобу Пандтену, він знову стає власником Шенбрунну [36, b. 505–506].

Цей період називають також періодом основного будівництва Шенбрунна, адже після турецької облоги в 1683 р. більша частина споруди була зруйнована. Для цього імператор найняв відомого архітектора Фішера фон Ерлаха, який вважається автором палацової будівлі. Тоді він став більшим і набув грандіозніших форм, проте Леопольд I досі вважав його непридатним для життя, тому палац був для розваг. Імператор володів палацом аж до своєї смерті, за цей час протягом 1695–1696 рр. було добудовано мисливський лодж. У 1705 р. палац

успадкував Йозеф Любергінг. За другим проєктом розширення архітектора Йогана Бернгарда Фішера фон Ерлаха мала розпочатись розбудова палацу, проте це вимагало значних витрат, тому справа не була доведеною до кінця, а палац слугував літнім будиночком, де відпочивав власник [36, b. 525].

Після смерті імператора Йозефа I (1705–1711), палацом володіла його вдова Вільгельміна Амалія, яка в 1728 р. продала його австрійському імператорському двору. В 1740 р. тодішній імператор Карл VI Габсбург (1711–1740) передав Шенбрунн своїй доньці Марії Терезії, яка протягом 1743–1749 рр., займалась реконструкцією палацу. Роботами керував архітектор Ніколаус фон Пакассі. Саме в цей період у стінах палацу з'явився театр, було розширено територію парку за проєктом Й. Ф. Гетцендорфа фон Гогенберга, а також побудовано павільйон Глорієтта, який символізував перемогу над Пруссією [53].

У період наполеонівських війн у палаці зупинявся сам Наполеон I Бонапарт. Під час його першої зупинки в 1805 р., у стінах палацу був підписаний мирний договір між Пруссією і Францією, а в 1809 р., під час других відвідин, уклали Шенбруннський мирний договір, який завершував війну між Австрією та Францією. Після закінчення наполеонівських війн у палаці проводили деякі засідання Віденського конгресу, який тривав протягом 1814–1815 рр., проте французьке коріння проникало у стіни палацу, адже до 1832 р. тут проживав Наполеон II Бонапарт або знаний герцог Райхштадтський [53].

Також в палаці все своє життя прожив імператор Франц Йосиф I, який підтримував порядок у палаці і займався реставраційними роботами. Останній імператор Австро-Угорської монархії Карл I (1916–1918) у 1918 р. в Шенбрунні підписав акт про свою відставку, того ж року Австрія перетворилась на республіку, а всі маєтки і палаци власності династії Габсбургів переходили в державну власність. З того часу аж до початку Другої світової війни палац був захоплений радою робітників району Гітцинг, які організовували там різні притулки, музеї і навіть квартири для відомих владних осіб [53].

У 1945 р., задля збереження архітектурних пам'яток і реставрації палацу, там було розміщено штаб окупаційних сил Великої Британії. Згодом палац був став

місцем зустрічі Микити Хрущова та Джона Кеннеді. З 1992 р. Шенбрунн керується державним підприємством «Schloss Schönbrunn Kultur und Betriebsgesellschaft mbH», а з 1996 р., палац і парки внесено до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. Зараз палац відвідують тисячі людей, адже він слугує музеєм, де зберігаються сотні екземплярів імператорських меблів, коштовних gobelenів та унікальних витворів прикладного мистецтва [53].

Одним із найбільших ансамблів архітектурної спадщини Австрії є Гофбург. Його історія починається значно давніше, ніж попередньо описані палаци. Довгий час датою заснування Гофбурга вважали 1221 р., адже так датували статут про заснування. Проте дослідження Морія Дрегера доводить, що статут є підробкою і офіційними датами заснування можна вважати 1279 р., або 1296 р. Потрібно зважати на те, що на початку існування Гофбурга засновники герцоги Бабенберги хотіли створити систему оборонних укріплень, а вже з часом почали добудовувати крила замку, перетворюючи Гофбург на резиденцію. Саме тому такі розбіжності в датуванні є допустимими [40, b. 4].

Уявити планування середньовічного замку чи зрозуміти процес його розбудови протягом XIV – XV ст., можна лише з літературних описів, таких як розповіді Бейхама, який описував облогу Гофбурга повсталими віденцями у 1462 р., або ж із відомої серії картин Шоттенштіфт. На цих картинах можна побачити частини замку, які були скріпленими і розташованими навколо сучасного Швейцарського двору, замкову каплицю, побудовану імператором Фрідріхом III (1452–1493) та те, що за два століття замок втратив первісне значення і почав перетворюватись більше на окрасу, ніж оборонну споруду [40, b. 4].

Найбільша розбудова Гофбургу припала на період правління імператора Фердинанда I Габсбурга (1556–1564), який, бажаючи перетворити замок на свою розкішну резиденцію, почав перебудову. Замок став прямокутним, оточеним високими баштами, крім того було добудовано корпус імператорської скарбниці і каплицю в готичному стилі. У 1552 р. архітектор П'єтр Феррабоско почав будівництво Швейцарської брами, яка стала одним із символів Гофбургу. З 1558 р. почалось будівництво ренесансного палацу, відомого як Штальбург, який став

одним із частин ансамблю і мав слугувати резиденцією для імператора Максиміліана II (1564–1576). Пізніше протягом 1575–1611 рр., на замовлення імператора Йосифа I, велось будівництво палацу Амалієнбург [50].

У цьому контексті важливо зауважити, що Гофбург не продавався, або ж успадковувався, він завжди переходив як державна власність до правлячих рук династії. У 1660-х рр. було споруджено корпус імператора Леопольда I (1658–1705), з яким згодом об'єднали реконструйований у 1684 р., палац Амалієнбург. З 1723 р. почалась нова хвиля добудови ансамблю. Того ж року відомий австрійський архітектор Йоганн Бенгард Фішен фон Ерлах, разом зі своїм сином, почав будівництво корпусу королівської канцелярії та бібліотечного корпусу, який містив велику Парадну залу у бароковому стилі. Історичні дані свідчать про те, що бібліотека містила настільки багато книг, що в 1769 р. ледь не обвалилась. Також син Фішера фон Ерлаха, Йоган Емануель Фішер фон Ерлах наприкінці 1735 р. закінчив будівництво Зимової школи верхової їзди, яка до сьогодні зберігає своє первісне значення [50].

Середина XVIII ст. знаменита також оздобленням Гофбургу імператрицею Марією Терезією. Вона почала омеблювання резиденції дорогими виробами, прикрасила стіни розкішними гобеленами, створеними французьким художником Куапелем на замовлення Людовика XVI. Гобелени потрапили до австрійського двору в 1730 р., як подарунок для герцога Франца III Лотарингського, який був майбутнім чоловіком Марії Терезії. Друга серія гобеленів, якими були прикрашені стіни, була створена за ініціативою Марії-Антуанетти і Людовика XVI, для імператора Йосифа II [40, b. 11].

У першій половині XIX ст. створено велику бальну залу, яка була прикрашена світлими і багатофактурними розписами на стелі і стінах. У період правління імператора Франца Йосифа I (1848–1916), відомий архітектор Готфрід Земпер втілював ідею створення Нового Гофбурга, який мав ділитись на дві палати музеїв – художній і природничий. Крім того, імператор замовив реставрацію королівських апартаментів, прикрасив їх витворами мистецтва і саме в цей час в Гофбурзі з'явилась видатна мармурова статуя Антоніо Канови (1757–1822)

принцеси Елізи Бонапарт (1777–1820) у образі Полігімнії. Також варто зауважити, що в часи революції 1848 р. у Зимовій школі верхової їзди зібрався перший австрійський парламент [40, b. 12].

До кінця XIX ст. відбувалось будівництво Нового Гофбурга, яке символізувало єдність і спадкоємність Римської та Габсбурзької імперій. В процесі будівництва було придумано назву Імператорський форум. Після закінчення спорудження музеїв у 1891 р., туди почали ввозити витвори мистецтва з усієї Австро-Угорської імперії. Напередодні Першої світової війни було закінчено спорудження східного крила, через війну не вдалося закінчити будівництво західного корпусу [50].

З моменту проголошення Австрійської республіки ансамбль Гофбургу став державною власністю, якою надалі опікувались відповідні органи влади. Значних змін у першій половині XX ст. не було, проте у 1920-х рр., продовжували заповнювати зали музею Нового Гофбурга. Балкон Нового Гофбурга став відомим після проголошення аншлюсу Австрії Адольфом Гітлером у 1938 р., а після закінчення Другої світової війни в цій будівлі розміщувалась резиденція і канцелярія президента Австрії. В 1992 р., у комплексі сталась пожежа, яка зруйнувала частину залів, проте до 1998 р. їх було реставровано. До сьогодні ансамбль Гофбургу є діючим, вміщує резиденції президентів, собори, а також державні канцелярії та бібліотеки [50].

Палацові комплекси Австрії – Гофбург, Шенбрунн і Бельведер – є яскравим відображенням розвитку імперської архітектури та ідеології Габсбурзької монархії. Бельведер ілюструє еталонну резиденцію вищої аристократії, де палацова забудова нерозривно пов'язана з парковим мистецтвом Австрії. Натомість, Шенбрунн, як масштабна літня резиденція, уособлює розквіт австрійського бароко та підкреслює ідею абсолютної монархії. Гофбург ілюструє багатовікове формування головного політичного центру країни, що поступово об'єднав у собі різноманітні архітектурні епохи. Відтак, фундаментальне значення цих споруд полягає в тому, що вони є видатними пам'ятками європейського

зодчества, які назавжди увіковічили державну могутність, культурний триумф та історичну спадщину імперії Габсбургів.

Замкові та палацові ансамблі Польщі, Чехії та Австрії становлять фундаментальну цінність для культурного простору Центрально-Східної Європи, оскільки вони є живими свідками багатовікової трансформації європейської архітектури та державності. Такі знакові пам'ятки, як королівський замок Вавель, оборонний замок Мальборк і палац Вілянув, величний Празький Град, замок Глубока та фортеця Карлштейн, імперські резиденції Бельведер, Шенбрунн і Гофбург демонструють унікальне поєднання оборонних функцій із витонченим палацовим мистецтвом. Кожна з цих споруд відображає перехід від суворой готики та ренесансу до пишного бароко й класицизму, що підкреслює їхню роль як центрів політичного та духовного життя своїх країн. Саме тому всебічний огляд та систематичне вивчення цих архітектурних перлин є необхідною умовою для глибшого розуміння еволюції європейського зодчества та збереження історичної пам'яті регіону в сучасному освітньому просторі.

РОЗДІЛ 2

Культурна компетентність у роботі з учнями

2.1 Концептуалізація та сутність культурної компетентності

Сучасна парадигма української освіти, зокрема в аспекті формування культурної компетентності школярів, спирається на ґрунтовну нормативно-правову базу, що регламентує ключові вектори та стандарти освітнього процесу. Закон України «Про освіту» описує основну мету повної загальної середньої освіти, яка полягає у всебічному розвитку, комплексному формуванні та соціалізації особистості. Школа має виховати цілісного і відповідального громадянина, здатного до гармонійного співіснування із суспільством та природою, який прагне до всебічного і безперервного саморозвитку, свідомо обирає свій життєвий і професійний шлях, а також бере активну участь у громадському житті. Згідно зі статтею 12 Закону України «Про освіту», реалізація цієї мети здійснюється шляхом формування в учнів загальних компетентностей, серед яких ключовою виступає і культурна компетентність, яка передбачає обізнаність та самовираження у сфері культури [1].

Стаття 1 Закону України «Про освіту» визначає компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, які комбінуються з особистими рисами, поглядами і цінностями. Також компетентність визначається умінням активно соціалізуватися, саморозвиватися і проводити професійну чи навчальну діяльність. Одним із основних аспектів у визначенні є ціннісний компонент. Спрямованість цінностей чітко регламентується статтею 6 Закону України «Про освіту», яка визначає засади державної політики. Відповідно до цих засад, освітній процес має базуватися на принципах виховання поваги до культурних цінностей, історико-культурних надбань та традицій. Також акцентується увага на обов'язку розвивати розуміння зв'язку української історії зі світовою, і виховувати повагу

до неї. Відповідно до статті 54, реалізація цих принципів у школі є прямим обов'язком вчителя [1].

Формування культурної компетентності на уроках історії в школі базується на чіткому алгоритмі дій і правил, за якими стоїть завдання обмежити вивчення історії лише крізь призму фактичного матеріалу. Проблемою історичної освіти в Україні є вивчення дат, подій і діячів, які безпосередньо пов'язані лише з процесами здобуття незалежної держави, проте в процесі вивчення такого матеріалу опускаються критично важливі елементи, такі як соціальні і культурні особливості конкретних періодів, що унеможлиблює цілісне формування культурної обізнаності учнів [3].

Варто зауважити, що головним принципом вивчення історії через культуру є завдання, яке передбачає формування україноцентризму у школярів. Такий підхід передбачає вивчення всіх аспектів культурного життя українців у різні періоди і епохи, адже саме це формує поняття української ідентичності. Здатність бачити множинність і мінливість себе і свого народу у минулому, перетворюється на формування цілісного уявлення про українську націю зараз. Проте важливо пам'ятати про правильний підхід до україноцентризму, який має доповнюватися світовою історією і досвідом, адже тип української культури творився через складний процес міжкультурного діалогу і запозичення світового порядку. Часто історія українського народу подається ізольовано, навіть в періоди відсутності власної державності і приналежності до окремих держав чи імперій, що створює уявлення про те, що українська ідентичність – це наслідок лише власних переконань українців у різні часи. Саме тому важливо ставити акцент на вивчення світової історії як цілісного об'єкту, а також суб'єкту впливу на розвиток української культури [3].

Підсумовуючи описане, бачимо, що формування культурної компетентності є невід'ємною складовою української освіти, проте важливим посередником виступає вчитель, який сам у першу чергу має бути компетентним і культурно обізнаним. У наказі МОН України «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» №1225 від 29 серпня 2024 р.

наголошується, що кожен вчитель повинен володіти емоційно-етичною компетентністю, яка репрезентує основні риси володіння культурною компетентністю. Відповідно до цього, кожен вчитель повинен розуміти різноманітність і унікальність різних культур у суспільстві, а також вміти працювати в умовах культурного розмаїття. Завданням вчителя є, також, створення в класі середовища, де поважають культурну самобутність кожного учня. Невід'ємною складовою професійного профілю педагога, згідно зі Стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти», є також здатність до навчання впродовж життя, що передбачає постійне вдосконалення фахових компетентностей та оновлення знань у сфері культури та мистецтва. Таким чином, сучасний Професійний стандарт вимагає від вчителя історії не лише фахової грамотності, а й здатності виступати культурним медіатором, який через аналіз історичної спадщини формує в учнів толерантність та ціннісне ставлення до навколишнього світу [2].

Підсумовуючи огляд нормативно-правового забезпечення, варто зазначити, що сучасна стратегія формування культурної компетентності має глибоке історичне підґрунтя, закладене ще у Постанові Колегії МОН України «Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)» №12/5-2 від 22 листопада 2001 р., аналіз якої дозволяє стверджувати, що перехід до компетентнісного підходу в Україні є не випадковим явищем. Ще у 2001 р., вперше на стратегічному рівні було затверджено необхідність переорієнтації освіти з процесу накопичення знань на розвиток особистості, здатної до самореалізації в динамічному культурному просторі. Документ визначив, що зміст освіти має ґрунтуватися на принципах гуманізації та культуровідповідності, що і стало основою для формування поняття сучасної культурної компетентності. Таким чином, цілісна нормативна вертикаль – від базових засад 2001 р. до новітніх галузевих концепцій і професійних стандартів 2024 р. – створює стабільне правове поле для впровадження інноваційних методик у викладанні історії [4].

Перехід від нормативного обґрунтування до науково-теоретичного аналізу сутності культурної компетентності потребує детальнішого розгляду самої

природи компетентнісного підходу. У цьому контексті показовою є позиція авторів, висвітлена в колективній монографії за редакцією О. Дубасенюк. Компетентнісний підхід тут розглядається не просто як освітня вимога, а як інтегральний прояв у якому органічно поєднуються елементи спеціальної підготовки та загальної культури [25, с. 11].

Розвиваючи цю думку, М. Рудь звертає увагу на типову проблему української гуманітарної освіти: учні успішно акумулюють великий обсяг теоретичної інформації, проте часто виявляються безпорадними, коли виникає потреба застосувати ці знання для вирішення конкретних завдань. Щоб подолати цей розрив, дослідниця наголошує, що предметні знання не можуть бути самоціллю – вони повинні слугувати базою для формування цілісного світобачення школяра, усвідомлення ним власної ідентичності та досягнення соціальної зрілості [26, с. 81].

Цей концептуальний вектор повністю збігається з позицією О. Заблоцької, яка розглядає компетентнісний підхід як ключову освітню інновацію, що докорінно змінює результати навчання. І як зауважує дослідниця, знання виступають просто сировиною, а потрібно вміти їх самостійно добути та компетентно використовувати. Це твердження є принциповим, адже формування культурної компетентності не може обмежуватися лише трансляцією фактів про архітектурну чи мистецьку спадщину [15, с. 64–65].

Дослідження культурної компетентності потребує, в першу чергу, аналізу термінологічного апарату, оскільки в сучасній науковій літературі спостерігається значна варіативність підходів до визначення цього поняття. Культурну компетентність у наукових працях називають загальнокультурною, соціокультурною, культурологічною, а також полікультурною, міжкультурною чи крос-культурною. Як зазначає В. Білицька, така термінологічна варіативність свідчить про складність самого явища культури. Дослідниця доводить, що попри їхню концептуальну близькість, кожна з них має власний вектор спрямованості. Провівши аналіз цих термінів, В. Білицька дає визначення і порівняння, чим чітко відфільтровує визначення культурної компетентності. Загальнокультурна

компетентність розглядається як фундамент освіченості особистості, що включає базові знання про світову культуру, норми етикету та загальну ерудицію. Вона включає в себе соціокультурну компетентність, яка позначається здатністю адаптуватися в суспільстві, засвоїти правила поведінки та соціальні ролі у певній спільноті. А також загальнокультурна включає в себе культурологічну компетентність, яка має більш теоретичний ухил і передбачає глибоке розуміння закономірностей розвитку культури як системи [7, с. 80–81].

Полікультурна та міжкультурна компетентності фокусуються на взаємодії людини, як особистості, з представниками інших етносів та на повагу до їхніх традицій. Крос-культурна компетентність акцентує увагу на вмінні порівнювати різні культури, знаходити в них спільне та відмінне, не надаючи переваги жодній із них. Сама ж культурна компетентність є своєрідною інтегруючою основою, яка вміщує в собі зміст вужчих термінів та походить від культурної обізнаності і культурного сприйняття. Саме тому вивчення теорії базової культурної компетентності є основою для цілісного сприйняття гуманітарної освіти, оскільки саме вона об'єднує розрізнені знання про історію, мистецтво та соціум у єдину систему ціннісних орієнтирів учня [7, с. 80–82].

Дослідниця Н. Бондаренко розглядає культурну компетентність як результат інкультурації особистості. Авторка визначає інкультурацію як процес глибинного занурення людини в культуру, опанування традицій, норм та звичаїв. Відповідно, культурна компетентність постає як здатність особистості не лише володіти знаннями, а й правильно інтерпретувати та доцільно застосовувати культурні установки у повсякденному житті. Особливого значення у цій праці надається ціннісно-смісловому та емоційно-вольовому напрямку компетентності, яке полягає у мотивації транслювати культурну спадщину прийдешнім поколінням. У цьому контексті це фактично означає формування у школярів здатності вести діалог культур та здійснювати міжкультурну комунікацію, не втрачаючи власної ідентичності. Таким чином, культурна компетентність стає запобіжником руйнування культурного ядра особистості в умовах глобалізованого світу [8, с. 55–57].

Глибина наукового осмислення культурної компетентності, як зазначає Т. Борисова, вимагає передусім аналізу базової категорії – «культура». Якщо звернутися до етимології терміна, вказуючи, що з латини термін первісно позначав обробіток землі, то бачимо, що зараз культура трансформувалась у значно ширший контекст – виховання і освіту. Такий тілесно-духовний зв'язок змін, стає основою для розуміння культури як ступеня розвитку особистості [9, с. 36].

Принципово важливим, для визначення сутності культурної компетентності, є психологічний ракурс, за яким культура трактується як предметно-ціннісна форма діяльності. Згідно з позицією Т. Борисової, кінцевою стратегічною ціллю цього процесу є формування «культурної людини», яка посідає активно-творчу життєву позицію та прагне утвердження людської гідності як вищої цінності. Також дослідниця вважає, що культура особистості живе в кожному учневі настільки, наскільки він приймає і поділяє установки, цінності та моделі поведінки своєї спільноти. Відтак, культурний розвиток підлітка можна розглядати як процес його трансформації із об'єкта, на який впливають зовнішні чинники, на суб'єкта культури, який сам активно втручається у процеси її збереження та оновлення. Якщо опиратись на слова дослідниці, які пояснюють суть культурної компетентності учнів, то можна вважати, що компетентність виявляється в обізнаності із національними і світовими мистецькими шедеврами, володінні навичками елементарного аналізу культурних явищ, а також здатністю до емоційного відгуку, активності у творчо-пошуковій діяльності та прагненні до саморозвитку стосовно культури [9, с. 37–39].

Особливої актуальності питання культурної компетентності набуває в умовах сучасних викликів, з якими зіштовхнулось українське суспільство під час повномасштабної війни. Як зазначає М. Оліяр, сьогодні як ніколи відбувається переорієнтація ціннісних принципів, які стоять під загрозою послаблення. Неодноразово дослідники описували, що навчання протягом життя, постійне самовдосконалення і здатність критично мислити, це завдання всього навчально-виховного процесу в школі, проте якщо конкретизувати, то це, насправді, роль

культурної компетентності. Сформувати в учнів таку компетентність, здається легко, адже існує багато теоретичного матеріалу, який пояснює роль культури в школі, проте для досягнення хорошого результату треба використовувати діяльнісний підхід у формуванні компетентності. М. Оліяр пропонує створення для учнів інтегрованого культурно-освітнього середовища, яке на її думку має синергетичний характер, адже об'єднує зусилля учнів та вчителів у межах однієї мети [22, с. 148].

Розкриваючи сутність досліджуваного явища, дослідниця наголошує, що культурна компетентність – це здатність особистості сприймати традиції мультикультурного суспільства та бути його повноцінним учасником, не втрачаючи при цьому власної соціальної та національної ідентичності. Саме тому вивчення архітектурних пам'яток Центрально-Східної Європи має розглядатися учнями не як пізнання чужого, а як повноцінний діалог культур, який дозволяє інтегруватися в європейський простір із чіткими усвідомленням власного національного кореня [22, с. 148–149].

Результатом теоретичного аналізу, є визначення, що культурна компетентність є складним психолого-педагогічним утворенням, яке докорінно змінює вектор історичної і, загалом, гуманітарної освіти. Вона зумовлює перехід від механічного накопичення історичних фактів до цілеспрямованого формування світогляду та соціальної зрілості школяра. Сутність цієї компетентності полягає також у тому, що учні здатні бути не пасивними споживачами, а активними суб'єктами культури. Це передбачає вміння самостійно перетворювати набуті знання на власні ціннісні орієнтири.

2.2 Структурні компоненти: знання, ставлення та навички

Щоб дослідити внутрішню структуру культурної компетентності, необхідно розуміти нерозривний зв'язок між теорією і технологією. Така ідея є основою праці І. Варнавської та О. Черемісіна, які, з огляду на ціннісну сутність культури та компетентнісний підхід, виокремлюють три базові критерії, що визначають

структуру культурної компетентності: когнітивний, діяльнісний та критерій ставлення [30, с. 64].

Фундаментом у цій системі виступає когнітивний складник, або компонент знань. Відповідно до концепції вищезгаданих дослідників, цей критерій передбачає наявність у здобувачів освіти базових знань у галузі культури, а також розуміння закономірностей соціальних взаємодій та усвідомлення їхньої значущості в житті людини. У контексті гуманітарної освіти когнітивна база не є хаотичним переліком дат чи енциклопедичних термінів, вона становить упорядковану систему, яка дозволяє особистості адекватно сприймати світ матеріальної та духовної спадщини [30, с. 65].

Обґрунтування когнітивного компонента у структурі культурної компетентності потребує звернення до фундаментальних положень праці, яка стосується методики навчання історії, розробленої О. Пометун. Дослідниця зазначає, що в умовах сучасного освітнього середовища знання перестають бути статичним результатом, перетворюючись на динамічний інструмент розвитку особистості. Когнітивний компонент будь-якої компетентності, за О. Пометун, становить складну ієрархічну систему, яка базується не лише знанням фактів, а й умінням ними оперувати у різних навчальних чи життєвих ситуаціях. У контексті формування культурної компетентності, це означає, що вивчення і дослідження замків і палаців Центрально-Східної Європи мають бути системними та функціональними, адже, на думку О. Пометун, знання стають частиною компетентності лише тоді, коли учень сам усвідомлює значення цієї інформаційної бази для подальшої діяльності [48, с. 10].

Когнітивний складник культурної компетентності розглядається через призму чотирьох ключових підкомпетентностей у цьому контексті, виділених дослідницею: хронологічної, просторової, інформаційної та логічної. Хронологічний аспект передбачає здатність учнів орієнтуватися в історичному часі та розуміти тяглість культурних процесів. Для учнів 7–9 класів, які вивчають архітектурну спадщину Європи, це означає вивчати замок не як історичне явище, а через призму еволюції оборонного та палацового будівництва від середньовіччя

до раннього модерного часу. Когнітивна база культурної компетентності тут охоплює розуміння того, як зміна епох впливала на зовнішній вигляд та функціональне призначення замків чи палаців. О. Пометун і Н. Гупан підкреслюють, що без розуміння хронологічної послідовності знання про культуру залишаються фрагментарними, тому когнітивний компонент обов'язково має вміщувати періодизацію стилів та розуміння причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями та архітектурними трансформаціями [48, с. 24–25].

Не менш важливим у структурі когнітивного складника виступає просторовий вимір, який О. Пометун і Н. Гупан пов'язують зі здатністю особистості локалізувати історичні факти та явища у географічному просторі. Відповідно цьому твердженню, учень має не просто знати назви визначних об'єктів, а й розуміти їхнє геополітичне розташування. Такі знання дозволяють учням усвідомити архітектуру як невід'ємну частину культурного ландшафту конкретної країни, оскільки саме через просторову локалізацію замків чи палаців, учні починають бачити кордони культурних впливів та зони взаємодії різних традицій у межах європейського регіону. У свою чергу, інформаційна та логічна складові когнітивного компонента, спрямовані на роботу з архітектурним об'єктом як з складним і повноцінним історичним джерелом. Когнітивна база тут полягає у знаннях про символіку архітектурних форм, специфіку оборонних елементів, інтер'єрів та екстер'єрів, а також особливості соціального статусу власників пам'яток. Таким чином, фундамент знань, за О. Пометун і Н. Гупан, стає необхідним ресурсом, який дозволяє учневі перейти від простого споглядання до глибокого розуміння культурної спадщини [48, с. 25–26].

Проте самі по собі історичні знання, навіть ідеально структуровані, не дають повної сформованості культурної компетентності. Як зазначають дослідники І. Варнавська та О. Черемісін, необхідною умовою є наявність ставленевого компонента, який у сучасній науковій літературі визначається як аксіологічний, або ціннісно-мотиваційний, складник [30, с. 64]. Дослідниця Ж. Гаврилук визначила принципи духовно-морального виховання учнів через культурологічні

принципи. Вона доводить, що базові знання про пам'ятки чи культуру інших народів видаються для учнів чужим досвідом, допоки вони не пройдуть крізь призму особистісного емоційного сприйняття. Аксиологічний компонент у цьому контексті передбачає перетворення об'єктивних фактів про європейську спадщину на суб'єктивні внутрішні цінності школяра. Особливо важливим є сприйняття історії конкретних пам'яток через історію людей, які є дотичними до цих процесів. Крім того, до ставленнєвого компонента можна віднести захоплення учнями естетичним поглядом на витвори мистецтва, або ж усвідомлення неповторності історичних пам'яток. Ж. Гаврилюк наголошує, що такий глибокий емоційний відгук, формує основу для справжньої толерантності та суспільної емпатії. Через таку роботу учень вчиться цінувати культурні надбання сусідніх народів, що є критично важливим етапом для подолання вузького етноцентризму та виховання відкритості до світу [12, с. 194].

Формування такого ставлення нерозривно пов'язане з мотиваційною сферою особистості учня. Як впливає з педагогічних напрацювань Ж. Гаврилюк, усвідомлення високої цінності архітектурної спадщини викликає в учнів внутрішню потребу не лише пасивно споглядати, а й активно досліджувати та популяризувати цю культуру. Завдяки ціннісному компоненту школяр починає сприймати європейський простір, як арену постійного діалогу культур, де українська історична спадщина гармонійно співіснує та взаємодіє з надбаннями сусідніх держав [12, с. 194].

Логічним продовженням когнітивного та аксіологічного складника виступає праксеологічний, або діяльнісний, компонент культурної компетентності, який відповідає за формування навичок. У іншому своєму дослідженні Ж. Гаврилюк зазначає, що вища цінність уроків з історії культури на сучасному етапі полягає не лише у знаннях, які транслює вчитель, а насамперед у засобах самостійного здобуття учнями умінь і формуванні навичок. На цьому етапі важливо перейти до активної пізнавальної та творчої діяльності [11, с. 48].

Основним аспектом цього компонента є здатність застосовувати набуті знання у практичному досвіді через нетрадиційні форми роботи. Ж. Гаврилюк

зазначає, що впровадження інноваційний методів у вивчення культурологічного матеріалу відповідає інтересам учнів і створює атмосферу довіри та педагогіки співробітництва. Особливу увагу дослідниця приділяє візуальним матеріалам у роботі з учнями, які дозволяють виявити і сформулювати в учнів творчу самостійність. Залучення учнів до роботи з візуальними матеріалами трансформує теоретичні знання у стійкі практичні навички і формуючи інноваційно-пізнавальну культуру особистості [11, с. 51].

О. Пометун і Н. Гупан, які описували когнітивний компонент, зробили своє дослідження довкола праксеологічного складника також. Якщо в межах формування знань дослідники розглядали вивчення культури як об'єкт засвоєння знань, то у діяльнісному компоненті вони пропонують розглядати її як простір для застосування практичних навичок. Згідно з методикою дослідників, здобувачі освіти мають вміти читати історичне джерело, що, у контексті вивчення архітектури Центрально-Східної Європи, означає здатність учня самостійно аналізувати візуальні зображення, плани чи реконструкції пам'яток. Школярі вчаться розрізняти стилістичні елементи не за підручником, а шляхом безпосереднього візуального аналізу, що дозволяє їм самостійно робити висновки про призначення будівлі, епоху її створення та культурні впливи сусідніх держав [48, с. 24].

Крім роботи з візуальним матеріалом, діяльнісний підхід формування навичок в учнів пропонує складніші когнітивні операції, такі як критична оцінка інформації, висування гіпотез та самостійне реконструювання історичних подій учнями. О. Пометун і Н. Гупан акцентують увагу на розвитку комунікативних навичок у цьому контексті, через використання інтерактивних технологій, де учні спочатку спостерігають, а потім і самі готують проекти і презентують їх. Завдяки таким формам роботи формується історичне мислення особистості здатність до емпатії та вміння працювати творчо та візуалізовано. Отже, у фокусі методики О. Пометун і Н. Гупан, діяльнісний критерій виявляється у здатності учнів здійснювати комплексну пізнавальну роботу, що охоплює дослідження історичних образів та висування власних гіпотез. На практиці це означає

залучення учнів до практичного моделювання комунікативних ситуацій та презентації творчих здобутків, що дозволяє їм свідомо генерувати ідеї для збереження архітектурних пам'яток та підтримувати ефективний діалог культур [48, с. 30–31].

Проте, серед різних підходів до формування навичок культурної компетентності важливо враховувати особистісно-орієнтований підхід. О. Пометун зазначає, що формування практичних навичок, навіть з використанням інтерактивних підходів, часто дає чистий і базовий академічний результат. Під цим вона має на увазі, що учні і справді можуть отримати бажані уміння і навички, проте вони будуть обмежуватися освітніми вимогами, і не будуть відповідати індивідуально-особистісним орієнтирам учня. Якщо учень буде вміти вести діалог культур тільки за базовою технологією, навички якої здобув у школі, то, скоріш за все, його індивідуалізм у цьому діалозі буде втрачений. Вищим рівнем розвитку компетентнісного підходу в школі буде вважатися здатність учня самостійно обирати і визначати вплив культурних процесів, які є дотичними до його власних поглядів і міркувань. Завдяки такій індивідуалізації та зверненню до учня через його особисті переживання, навчальний процес втрачає характер примусу і стає природнім процесом, що мотивує учнів до саморозвитку чи самовиховання. Це дозволяє школяру розробити власну модель поведінки в умовах культурної, релігійної і мовної різноманітності світу, що і є кінцевою метою формування навичок культурної компетентності [48, с. 18–19].

Логічним інструментальним продовженням індивідуалізованої навчальної діяльності виступає інтеграція цифрових технологій у структуру формування навичок культурної компетентності. В умовах сучасного освітнього простору ефективність набуття таких навичок безпосередньо залежить від рівня цифровізації навчальної діяльності. Фундаментальне дослідження З. Бакум, О. Пальчикової та І. Дирди показує сучасну проблему української освіти, яка полягає у тому, що зараз у світі найбільшою проблемою є потреба фахівців, які уміють креативно і творчо мислити, а також пристосовуватися до новизни технологій. Дослідниці зауважують, що головним критерієм визначення таких навичок

виступає культурна компетентність, для формування і розвитку якої потрібен правильний добір матеріалів, які надають учням можливість поєднувати базові культурологічні навички з потребами сучасних підходів у світі [6, с. 22].

Їхня праця ґрунтується на розвитку культурної компетентності у межах лінгводидактики, проте ця проблема є також ключовою для уроків історії у школі, адже глибокі дослідження і бажання розвивати історичну галузь для учнів часто супроводжуються проблемою мовного бар'єру. Мовна комунікація є однією із складових культурної компетентності, проте всебічний розвиток цього складника на уроках історії і формування комунікативних навичок такого характеру є обмеженим, адже головний акцент все ж таки є на історії. З. Бакум, О. Пальчикова та І. Дирда пропонують цифровізацію лінгвістичного навчального матеріалу, через залучення аудіо або відеоматеріалів та ігрових платформ. На уроках історії у контексті вивчення культури це можуть бути віртуальні екскурсії, які активізують зоровий і слуховий аналізатори, допомагаючи вчителю сприяти формуванню мовно-комунікативних навичок культурної компетентності. Ще одним методом стимулювання пізнавальної діяльності учнів є використання зашифрованої інформації, доступ до якої учнів можуть отримати швидко, використовуючи QR-коди. Вчителю може бути складно підготувати матеріали для кожного учня і забезпечити використання цифровізації для всього класу, тут використання QR-кодів оптимізовує роботу вчителя і формує в учнів навичку пов'язувати культурні явища, які здаються чимось давнім і минулим, із сучасними технологіями. Отже, послуговування цифровим застосунком, обґрунтоване З. Бакум, О. Пальчиковою та І. Дирдою, не лише активізує когнітивні процеси, а й створює повноцінне середовище для розвитку творчих здібностей особистості. Це дозволяє органічно закінчити формування праксеологічного компонента, перетворюючи теоретичні знання на реальний досвід міжкультурної комунікації та залученості до сучасного культурного середовища [6, с. 24–26].

Структурна модель культурної компетентності становить складну інтегративну єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного та праксеологічного. Когнітивний компонент відповідає за

формування фундаментальної теоретичної бази, яка є основою для розуміння історичних процесів та культурних особливостей. Емоційно-ціннісний компонент відповідає за ставлення і перетворює ці знання на особистісні переконання, виховуючи в учнів повагу до культурного розмаїття, міжкультурну толерантність та глибоке усвідомлення власної національної ідентичності. Своєю чергою праксологічний складник, що реалізується через особистісно-орієнтовані методики, дозволяє учням перевести здобуті знання і досвід у практичну площину, в межах якої формується культурний індивід. Саме поєднання цих структурних компонентів, дозволяє у рамках сучасного освітнього середовища повноцінно формувати і розвивати культурну компетентність.

Теоретико-методологічний аналіз феномену культурної компетентності в контексті шкільної історичної освіти показує, що її концептуалізація виходить за межі традиційного накопичення культурологічного матеріалу. Культурна компетентність постає як багатовимірне особистісне утворення, що дозволяє здобувачу освіти вільно орієнтуватися у сучасному полікультурному світі. Повноцінна реалізація культурної компетентності у роботі з учнями можлива лише за умови рівноцінного розвитку її структурних компонентів. Розкриття змісту та структурних особливостей культурної компетентності дає змогу педагогу відійти від репродуктивної моделі навчання на користь розвивального особистісно-орієнтованого середовища для учнів. Зрештою, основною метою освітнього процесу в цьому контексті – це формування культурно обізнаного і компетентного учня, який є особистістю, здатною ефективно взаємодіяти в умовах культурно-різноманітного світу, виявляючи толерантність до світоглядних орієнтирів, моральних цінностей та суспільних норм.

РОЗДІЛ 3

Віртуальні екскурсії: теоретичне обґрунтування, формування міждисциплінарного підходу та інтеграції у навчальний процес

3.1. Педагогічний зміст та переваги використання у школі

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій перед вчителями стоїть основне завдання, яке полягає у пошуку влучного і корисного навчального матеріалу, щоб адаптувати його в освітнє середовище. Сьогодні, як ніколи важливо подавати інформацію легко і доступно, щоб учні могли сприймати необхідні матеріали і засвоювали їх. Оскільки зараз основною метою навчальної діяльності є формування компетентностей в учнів, мотивація до самоосвіти протягом життя, розвиток вмінь і навичок, то безпосередньо щодня тривають і триватимуть у майбутньому пошуки нових шляхів передачі інформації, які будуть більш ефективними і забезпечуватимуть виконання основної мети шкільної освіти. Одним із найбільш дієвих є застосування засобів наочності, які допомагають педагогам всебічно розвивати учнів. Завдяки сучасній цифровізації світу є можливість впроваджувати у навчально-пізнавальну діяльність мультимедійні форми організації інтерактивного навчання, зокрема віртуальні екскурсії [17, с. 204–205].

Екскурсія завжди була однією з цікавих форм роботи з учнями, до якої зверталися вчителі, проте така діяльність вимагала оптимізації часу, строгої структури і ретельної підготовки вчителів, у іншому випадку екскурсія могла не виконати своєї освітньої мети і просто перетворитись на звичайну прогулянку. Сучасні освітні технології дали можливість вчителям візуалізовувати учням інформацію у межах навчального класу. Окрім віртуальних екскурсій, існують ще костюмовані, інтерактивні та квест-екскурсії. У контексті вивчення історико-архітектурної спадщини Центрально-Східної Європи підійдуть тільки віртуальні екскурсії, або костюмовані, проте останні стосуватимуться вивчення побуту або

відчуття романтизованої атмосфери замків чи палаців. Значення вагомості віртуальної екскурсії в освітньому просторі висвітлюють недостатньо, попри її мотиваційний і пізнавальний потенціал. Зазвичай віртуальну екскурсію розглядають як специфічну форму нестандартного уроку, головною дидактичною метою якої є опанування нового матеріалу через змодельоване середовище, у якому вчитель виступає модератором-провідником, а учні – активними дослідниками простору [17, с. 205].

Отож, віртуальна екскурсія у повному визначенні – це форма організації навчально-пізнавальної діяльності, головна відмінність якої від класичної подорожі полягає у цифровій візуалізації дійсних локацій чи пам'яток, без необхідності територіального переміщення здобувачів освіти. Цей підхід формує сприятливе середовище для ґрунтовного вивчення об'єктів та систематизації вивченої інформації. Серед її ключових сильних сторін виокремлюють подолання географічних бар'єрів, максимальну наочність, а також можливість багаторазового повторного перегляду [17, с. 205].

Впровадження віртуальних екскурсій стимулює пізнавальну активність здобувачів освіти, формуючи стійку потребу в самостійному пошуку та опрацюванні інформації. Завдяки ефекту занурення та повній візуалізації, такі цифрові мандрівки викликають глибокий емоційний відгук. Це, у свою чергу, суттєво підвищує внутрішню мотивацію учнів до вивчення інформації та стимулює формування їхньої активної життєвої позиції [31, с. 261].

За змістовим наповненням та дидактичним спрямуванням віртуальні екскурсії доцільно класифікувати на кілька ключових видів. Зокрема, виокремлюють оглядові – комплексні маршрути, що об'єднують низку об'єктів із спільною тематикою, або тематичні віртуальні екскурсії, які сфокусовані на поглибленому розкритті конкретного явища чи події, а також біографічні – огляди, присвячені життєвому шляху й діяльності видатних історичних постатей. Окрім цього, розрізняють природничо-наукові екскурсії відповідними локаціями, краєзнавчо-цифрові простори для вивчення локальної історії, і також історико-

культурні мандрівки пам'ятними місцями, що розкривають архітектурні особливості та етапи розвитку різних держав [31, с. 261].

З технічного погляду, репрезентація таких екскурсій є варіативною: вони можуть проектуватися у форматі мультимедійних презентацій, спеціалізованих вебсайтів, інтерактивних фільмів або комплексних програмних додатків. Процес підготовки та реалізації віртуальних екскурсій має значний розвивальний потенціал, адже стимулює креативне мислення, ініціативність і цілеспрямованість. Залучення учнів до таких форм роботи сприяє вдосконаленню їхніх комунікативних компетентностей та культури мовлення. Для сучасного вчителя віртуальні екскурсія стає помічником, який ефективно формує у школярів навички аналізу, синтезу та критичного оцінювання даних. Водночас проектування будь-якого віртуального маршруту має суворо підпорядковуватися педагогічним принципам: єдності навчання і виховання, логічної послідовності і систематичності, науковості і доступності викладу. Також критично важливими залишаються вимоги візуальної наочності, створення емоційного фону та обов'язкового врахування вікових психологічних особливостей здобувачів освіти [31, с. 261].

Досліджуючи дидактичний потенціал цифрових інструментів, А. Пługina визначає віртуальну екскурсію як самодостатню та організаційну форму освітнього процесу. Її ключовою відмінністю є мультимедійний та інтерактивний характер подачі матеріалу, що забезпечує учням ефект присутності і реальності. На відміну від звичайних ілюстрацій з підручника, віртуальний формат дає можливість досліджувати об'єкти з різних ракурсів, масштабувати окремі елементи та здійснювати навігацію простором у власному темпі. Така гнучкість перетворює учня на суб'єкта пізнавальної діяльності, дозволяючи йому вибудовувати індивідуальну траєкторію огляду історичної чи культурної пам'ятки. Дослідниця наголошує, що впровадження таких технологій слугують потужним засобом поєднання теоретичного навчання з практичним пізнанням світу. Віртуальні екскурсії суттєво підвищують інтелектуальний рівень здобувачів

освіти, розвивають їхню спостережливість, естетичний смак та вміння комплексно сприймати соціокультурну дійсність [24, с. 158].

Дослідниця О. Коваленко зазначає, що поняття віртуальної екскурсії у сучасному методичному просторі є доволі новим і малодослідженим. Вона вважає, що віртуальні екскурсії доцільно інтегрувати в освітній процес як фрагментарні елементи окремих уроків або ж конструювати на їхній основі цілісні тематичні цикли. На уроках історії інтерактивна подорож замками і палацами Центрально-Східної Європи значно цікавіша, аніж фактаж з підручника чи традиційна розповідь вчителя. Проте результативність цього методу насамперед залежить від методичної майстерності педагога та його вмінням фахово модерувати пізнавальну діяльність учнів у цифровому середовищі [18, с. 95].

Ще одним варіативним підходом до типологізації віртуальних екскурсій є поділ за специфікою застосованих інформаційних технологій. З огляду на інструментарій розробки, такі освітні ресурси можуть базуватися на технологіях створення мультимедійних презентацій, інструментах веброзробки із залученням графічних карт і гіпертексту, або ж спиратися на можливості сучасних геоінформативних систем, таких як сервіси Google. Значно глибший ефект імєрсії досягається завдяки застосуванню 3D-моделювання окремих архітектурних чи природних об'єктів та конструюванню просторових композицій із системою інтерактивних переходів. Як зазначає О. Коваленко, авторське проектування віртуальних мандрівок є дуже ефективним, але водночас доволі складним і часозатратним завданням для педагога. однак сучасний інформаційний простір пропонує широкий спектр уже готових, дидактично доцільних ресурсів, які вчитель може ефективно залучати до проведення своїх занять. Сучасний інформаційний простір пропонує платформи для створення віртуальних екскурсій, найвідомішим серед яких виступає проєкт «Google Arts & Culture» [59], що акумулює масштабну базу матеріалів з історії, мистецтвознавства та світової спадщини. Окрім спеціалізованих музейних каталогів, глобальні інституції, такі як Лувр, або ж цілі міста активно діджиталізують свої локації, відкриваючи

доступ до 3D-панорам вулиць і виставкових залів. І хоча цифрова симуляція не здатна замінити фізичну присутність чи відвідування, проте вона слугує дієвим механізмом, що дозволяє отримати максимально вичерпне та емоційно насичене уявлення про досліджувані об'єкти [18, с. 95].

Згідно з підходами О. Коваленко, конструювання віртуальної екскурсії вимагає від педагога чіткого розуміння теоретичних засад її підготовки та методики проведення. Підготовчий етап передбачає концептуальне визначення цілей і теми, після чого здійснюється аналіз джерельної бази. Опрацювання матеріалів дозволяє відібрати релевантні об'єкти для показу, сформулювати супровідний текст та укомплектувати базу цифрових мультимедійних засобів. Методика реалізації віртуальної екскурсії базується на поєднанні прийомів показу та розповіді. Візуальна складова забезпечується через панорамний показ для загального огляду місцевості та зорову реконструкцію, яка допомагає уявити первісний вигляд частково збережених пам'яток. Для прив'язки історичних фактів до конкретного простору застосовують локалізацію подій. Фокусування уваги на окремих елементах досягається прийомом абстрагування, а для кращого розуміння матеріалу використовують зорову аналогію – порівняння з уже відомими об'єктами. Голосовий супровід віртуальної екскурсії також має свою структуру. Його базовим інструментом виступає екскурсійна довідка з основними фактологічними даними. Вона доповнюється описом зовнішніх ознак та характеристикою внутрішніх, неочевидних властивостей об'єкта. Для розкриття суті подій педагог використовує коментування, а для відтворення історичного колориту чи підтвердження думки – цитування. З метою зниження когнітивного навантаження та переключення уваги слухачів методично доцільним є застосування прийому інформаційного відступу. Системне застосування описаних методичних прийомів дозволяє перетворити віртуальну екскурсію на цілісний дидактичний інструмент, здатний забезпечити високу якість засвоєння історичного матеріалу. Разом із тим, практичне втілення цієї методики найповніше розкривається в межах сучасного цифрового музейного простору [18, с. 96–97].

Дослідниця І. Земан особливу увагу у своєму дослідженні приділяє диференціації підходів до взаємодії з цифровим контентом. Спираючись на висновки Р. Хокі, вона виокремлює шість основних видів діяльності у віртуальному музейному просторі: творчу гру, екскурсію, інтерактивну довідку, вирішення загадок, рольове моделювання і безпосереднє проєктування. Найвищий навчальний потенціал мають ті ресурси, що вдало комбінують елементи квесту, вільного дослідження простору та загадки. Практична значущість віртуальної музейної педагогіки стає особливо помітною у періоди, коли фізичні заклади закриті для відвідування. І. Земан навела міркування Б. Людвіг-Вебера, який наголошує, що музей продовжує свою дидактичну роботу і в таких умовах фокусуючись на розробці спеціальних цифрових програм. Це дозволяє вчителям використовувати віртуальні екскурсії для вивчення складних понять – від історичних артефактів до наукових прототипів. У контексті історичної і громадянської освіти це дає змогу не лише демонструвати пам'ятки, а й відтворювати соціально-культурне середовище минулих епох, формуючи в учнів цілісне розуміння розвитку людської цивілізації [16, с. 209–210].

У контексті сучасних викликів дистанційного та змішаного навчання, особливої актуальності набувають дослідження Г. Скрипки, яка ґрунтовно аналізує дидактичний потенціал технологій віртуальної реальності. Дослідниця наголошує, що впровадження інноваційних, імерсивних засобів дозволяє вирішити ключову проблему віддаленого освітнього формату – дефіцит наочності та зниження рівня залученості здобувачів освіти. Аналізуючи основну типологію VR-технологій, Г. Скрипка доводить, що найбільш оптимальним та раціональним рішенням для сучасних реалій є віртуальна реальність без ефекту повного занурення. Така робота може реалізовуватися через використання учнями власних смартфонів у поєднанні з базовими та доступними VR-окулярами, навіть картонними конструкціями. Такий підхід нівелює проблему технічного забезпечення та гарантує безперервний доступ до цифрових навчальних ресурсів як у класі, так і вдома. Згідно з висновками дослідниці, на уроках історії інтеграція мобільних VR-додатків, таких як «Google Arts & Culture» [59], дає

змогу не просто ілюструвати минуле, а здійснювати просторові реконструкції історичних подій та досліджувати світову історико-архітектурну спадщину. Таким чином віртуальна реальність трансформується з розважального елемента на потужний інструмент індивідуалізації навчання, який може адаптовуватися до різних уроків дистанційного чи звичайного формату навчання [27, с. 203–204].

Б. Паска та Т. Паска розглядають діджиталізацію освітнього простору, як обов'язкову умову формування інформаційно-комунікаційної компетентності. Це передбачає розвиток у здобувачів освіти практичних навичок пошуку, верифікації та критичного оцінювання електронних джерел, а також здатності створювати власні візуальні повідомлення та мультимедійні проекти. Для досягнення таких результатів сучасне заняття з суспільствознавчих дисциплін має базуватися на принципах активної пізнавальної діяльності. У цьому контексті віртуальні музеї та екскурсії виступають оптимальним форматом роботи. У процесі формування культурної компетентності учнів такі форми роботи дають можливість інтерактивно аналізувати внутрішню і зовнішню складові замків і палаців Центрально-Східної Європи. Також, важливим методичним аспектом, на який звертають увагу автори, є технічна інтеграція цих інструментів у структуру уроку. Віртуальні екскурсії успішно вирішують проблему браку історичної наочності, а у поєднанні їх з популярними інтерактивними платформами, такими як LearningApps, Kahoot, Wordwall і Quizlet, дозволяє організувати ефективний контроль знань і оптимізувати витрату часу на уроці [23, с. 1101–1102].

Незважаючи на високий дидактичний потенціал та інноваційність, технічна інтеграція віртуальних екскурсій є лише інструментом, ефективність якого напряму залежить від психологічного фактора – внутрішньої мотивації здобувачів освіти. Досліджуючи цю проблему, А. Дробін та С. Самойлов наголошували, що сучасна школа стикається із критичним падінням пізнавального інтересу учнів, що частково зумовлено відставанням освітнього процесу глобальної цифрової трансформації суспільства. У цьому контексті віртуальні екскурсії формують особливе мотиваційне поле, де навчальний матеріал сприймається як інтерактивний процес пізнання. Аналізуючи світовий досвід створення такого

мотиваційного середовища, дослідники наводять як приклад глобальну практику оцифрування музейних та наукових фондів. Зараз існує багато інституцій з відкритим доступом: від масштабних архівів на кшталт Смітсонівського інституту [67] чи Музею Галілея [62] до локальних національних історико-культурних порталів. Наявність на цих платформах 3D-турів, деталізованих панорам та оцифрованих артефактів дозволяє вчителю ефективно застосовувати їх на різних етапах уроку – від актуалізації знань до реалізації складних дослідницьких проєктів, тим самим перетворюючи учня на активного учасника освітнього процесу [14, с. 127–130].

Розширюючи практичний інструментарій віртуальної дидактики, І. Демчук акцентує на здатності цифрових екскурсій забезпечити глибоке занурення в історико-культурний просторовий контекст без необхідності фізичного переміщення. Дослідниця зазначає, що сучасні платформи пропонують не лише загальні оглядові маршрути, а й спеціалізовані цифрові проєкти, такі як Лувр [72] чи Віденський музей мистецтв [61]. Їхньою ключовою перевагою є можливість використання комплексних мультимедійних об'єктів та деталізованих макрознімків. Особливу дидактичну цінність становить збереження автентичного середовища на більшості таких ресурсів, які стають інноваційним і найбільш доступним джерелом історичного пізнання, створюючи ідеальне підґрунтя для цілеспрямованого дослідження конкретних архітектурних пам'яток європейської спадщини [13, с. 45–46].

Звужуючи фокус до проблематики нашого дослідження, варто здійснити детальний огляд спеціалізованих віртуальних ресурсів, які дозволяють репрезентувати історію замків і палаців Центрально-Східної Європи. Офіційний сайт Королівського замку на Вавелі у м. Кракові містить інструменти для просторового огляду території комплексу. Ресурс пропонує панорами Вавельського пагорба, Аркадного двору та тематичні маршрути оборонними спорудами. Інтеграція з музейними базами даних забезпечує доступ до оцифрованих експонатів. Здобувачі освіти можуть працювати з віртуальним туром як на уроці колективно, так і самостійно, адже доступ необмежений [74].

Огляд замку м. Мальборк доцільно розглядати через поєднання двох цифрових інструментів. Офіційний сайт музею містить історичну базу та загальний план комплексу, крім того у розділі віртуального огляду є ігровий інтерактивний квест. Навігація цим 3D-квестом по території замку передбачає виконання проблемно-пошукових завдань із порятунку історичних артефактів, просторове переміщення локаціями крізь різні хронологічні періоди, а також взаємодію з віртуальними персонажами, створеними за прототипами реальних лицарів-хрестоносців. Водночас платформа підтримує режим вільного доступу для традиційного огляду 3D-панорами та самостійної навігації просторами замку [64]. Віртуальну подорож територією замку з усіх сторін можна також здійснити на платформі True Virtual Tours. Використання цих ресурсів дозволяє візуалізувати особливості фортифікаційного мистецтва Тевтонського ордену, та аналізувати і характеризувати систему середньовічної фортеці на території Польщі [55].

Цифрове представництво Музею короля Яна III у м. Вілянові реалізовано через поєднання системи просторової інформації та інтегрованих баз оцифрованих колекцій. Ресурс функціонує як багаторівнева інтерактивна мапа, що пов'язує конкретні архітектурні та паркові локації з історичними довідками, просторовими панорамами інтер'єрів і творами мистецтва, які зберігаються у палаці. Такий формат дозволяє учням досліджувати резиденцію як цілісний історико-культурний комплекс [63].

Віртуальна екскурсія на офіційному сайті Празького граду реалізована за допомогою всебічних панорам. Платформа забезпечує безперервну навігацію ключовими локаціями комплексу, охоплюючи внутрішні двори, екстер'єри історичних будівель, а також всю територію Празького граду. Технічний функціонал дозволяє детально масштабувати зображення, цінність цього ресурсу полягає в можливості наочної демонстрації еволюції європейського зодчества від романської доби до неоготики в межах одного архітектурного ансамблю [73].

Навідміну від 3D-екскурсії Празьким градом, офіційний сайт замку Карлштейн пропонує структуровані цифрові галереї, які систематизовані

відповідно до екскурсійних маршрутів. Вони охоплюють екстер'єр та внутрішні приміщення різних рівнів доступу. У навчальному процесі цей ресурс виконує функцію впорядкованої бази візуальних джерел, адже вчитель може користуватися тематичним поділом світлин в залежності від мети уроку [65]. За таким самим принципом можна проводити екскурсію замком Глубока в однойменному містечку, офіційний сайт якого пропонує доступ до великої візуальної галереї, яка транслює репрезентативні зали, приватні апартаменти, бібліотеки та господарські зони, зокрема автентичну замкову кухню. У методичному контексті цей ресурс дозволяє здобувачам освіти предметно дослідити естетику неоготичного стилю та повсякденне життя європейської аристократії [58].

Віртуальний тур на базі віденського музею Бельведер є інтерактивним 3D-простором, створеним шляхом цифрового сканування експозиції в Палацових стайнях Нижнього Бельведера. Платформа містить багаторівневу документацію та відеоматеріали, які доповнюють 3D-моделі об'єктів. Оцифровані скульптури з віденського собору Святого Стефана та живописні полотна створюють базу для практичного аналізу Габсбурзького мистецтва [56]. У свою чергу офіційний сайт палацу Шенбрунн м. Відень пропонує віртуальний тур, який здійснюється через цифрову карту всього комплексу, яку можна масштабувати і обирати приміщення чи територію навколо палацу для огляду. Ресурс забезпечує покрокову навігацію парадними залами, приватними апартаментами імператора Франца Йосифа та імператриці Єлизавети, а також кімнати епохи Марії Терезії. Оглядати приміщення можна також і на прилеглої території до палацу завдяки міткам на карті. Використання такої платформи дозволяє вчителю ставити за мету вивчення повсякденності монарших осіб та особливостей придворного етикету династії Габсбургів [66].

Офіційний сайт віденського палацу Гофбург пропонує огляд комплексу через систему 360-градусних панорам. Відкриваючи віртуальний тур, можна оглянути все місто, масштабуючи і переміщаючись. Всі відомі пам'ятки м. Відня позначені на цій карті, яка функціонує у вигляді глобуса. Самі будівлі ансамблю Гофбург,

можна оглядати детально, пропонується також переміщення між будівлями, історична довідка, яка описує місце і призначення будівлі. Завдяки цій платформі можна проводити віртуальну екскурсію не лише головною резиденцією, але й всім містом, розвиваючи просторову та культурну компетентності [60].

Водночас наявність деталізованих віртуальних турів не забезпечує навчального результату. Як зазначає дослідниця Н. Хміль, результативність застосування інноваційних технологій в освітньому процесі критично залежить від спеціальної фахової підготовки педагога, адже саме вчитель бере на себе роль модератора, який формує мету, готує навчальний матеріал, конструює маршрут та організовує дослідницьку діяльність учнів. Для конструювання авторського навчального середовища вчитель може залучати різноманітні спеціалізовані сервіси, які класифікуються за своїм функціоналом. Базові можливості для створення просторових карт із текстовим та візуальним наповненням надає платформа Click2Map [57]. Для розробки послідовних маршрутів на базі мультимедійного контенту доцільно використовувати платформи Tripline [71] та StoryMap [68]. Якщо ж методичною метою є створення віртуальних 3D-турів із залученням фотографій та відео, ефективним інструментом буде Tour Builder [70]. А створення специфічних дидактичних завдань, таких як візуалізація хронології історичних подій, реалізуються через платформу TimeMapper [69]. Ці платформи дозволяють вчителю історії створювати повноцінні віртуальні екскурсії замками та палацами Центрально-Східної Європи [29, с. 451–452].

Теоретичне осмислення віртуальних екскурсій визначає їх як інноваційний освітній простір, здатний трансформувати традиційне сприйняття історичної інформації завдяки ефекту занурення. Сучасний педагог має доступ до широкого арсеналу інтерактивних вебсайтів та готових віртуальних турів замками Центрально-Східної Європи, які слугують якісною візуальною базою для вивчення культурної спадщини. Водночас максимальне розкриття дидактичного потенціалу цих цифрових ресурсів вимагає їх залучення у ширший пізнавальний контекст, що зумовлює необхідність поєднувати різні галузі знань і стимулювати живий відгук та особисте переживання побаченого в кожного учня.

3.2. Специфіка реалізації міждисциплінарних зв'язків та формування емоційно-чуттєвого досвіду засобами віртуальних екскурсій

Зосередження виключно на технологічному та організаційному інструментарію залишає поза увагою ключовий аспект освітнього процесу – внутрішню роботу здобувача освіти. Якщо попередній підрозділ розкривав віртуальну екскурсію як об'єкт методичного конструювання, то наразі постає необхідність проаналізувати її як середовище для формування системного світогляду. Сучасні освітні тенденції дедалі більше відходять від жорсткого предметного розмежування, орієнтуючись на формування в учнів цілісного розуміння дійсності. Як зазначає Т. Мантула, вузькопрофільна спеціалізація навчальних дисциплін свого часу сприяла глибокому вивченню окремих явищ, проте водночас штучно фрагментувала сприйняття навколишнього світу. Дослідниця акцентує увагу на тому, що подолання цієї роздрібленості можливе лише через системну інтеграцію знань, яка дозволяє об'єднати ізольовані факти у єдиний концептуальний масив. У цьому контексті віртуальна екскурсія виступає потужним каталізатором інтеграційних процесів: занурюючись у цифровий простір, учень перестає сприймати історичний, архітектурний чи географічний матеріал відокремлено, натомість формуючи монолітну та взаємопов'язану картину минулого [20, с. 95].

З огляду на це, фундаментальним етапом аналізу є розмежування понять «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція», які часто ототожнюються. Дослідниця Т. Мантула стверджує, що міжпредметні зв'язки мають переважно допоміжний характер: вони передбачають використання елементів суміжної дисципліни для кращого засвоєння базового предмета. Натомість інтеграція навчання є глибшим процесом, спрямованим на створення якісно нових, цілісних знань. За такого підходу зміст різних дисциплін не просто доповнює один одного, а об'єднується навколо спільної ідеї чи проблеми, що дозволяє здобувачу освіти сформулювати системний погляд на історичні явища та уникнути фрагментарності у сприйнятті минулого [20, с. 96].

У контексті викладання історії реалізація міждисциплінарного підходу набуває особливого значення, оскільки дозволяє вийти за межі простого переліку дат і подій. Дослідження Н. Валько акцентують увагу на тому, що впровадження такої методики є інструментом активізації пізнавального інтересу та розвитку критичного мислення учнів. Дослідниця виокремлює ключові функції міждисциплінарних зв'язків, серед яких методологічна – формування уявлень про цілісність світових процесів, та освітня – забезпечення глибинного розуміння суспільно-політичних явищ. Окремої уваги заслуговує теза Н. Валько, що інтегровані заняття дозволяють «спресувати» зміст декількох дисциплін навколо єдиної проблеми. Це не лише усуває дублювання матеріалу, а й дає учням змогу розглянути історичну подію з різних ракурсів – наприклад, через призму географічних умов, літературних образів чи мистецьких течій епохи. Використання віртуальних екскурсій стає практичним втіленням цієї методики. Коли учень здійснює цифровий огляд історичної резиденції, він одночасно залучає знання з історії, географії та мистецтвознавства. Таким чином віртуальна екскурсія виступає тим самим центром інтеграції, де різні галузі знань природно поєднуються, формуючи в учнів системний інтелект та здатність до комплексного аналізу [10, с. 33–34].

У дослідженні О. Ляшенко та О. Трифонові міжпредметність розглядається як стратегічний засіб формування наукового світогляду. Вони вважають, що саме здатність учня синтезувати інформацію з різних галузей перетворює знання у провідну інтелектуальну дію, що визначає продуктивність навчання. В їхньому дослідженні ця проблема розглядається на прикладі природничих наук, проте їхні висновки мають універсальний методологічний характер. Відокремлене вивчення предметів, на їхню думку, призводить до прірви між теорією та практикою, тоді як встановлення змістових паралелей розвиває вміння аналізувати, порівнювати та синтезувати вивчену інформацію [19, с. 88].

Якщо говорити про практичну складову інтеграції, варто звернути увагу на дослідження П. Мороза та І. Мороз, яке базується на широкому анкетуванні педагогів і підтверджує думку про те, що більшість вчителів вважають в інтеграції

потужний потенціал для подолання однотипності та фрагментарності знань, особливо у 5–9 класах. Автори наголошують, що традиційне навчання, орієнтоване лише на засвоєння змісту одного предмета, в умовах інформаційного перенасичення вичерпало свої можливості. Натомість актуальним стає формування системного мислення, яке базується на здатності школярів фільтрувати масиви даних та виокремлювати головне. Згідно з висновками науковців, інтегроване навчання історії базується на концепціях, що дають цілісне уявлення про людину, світ та культуру. Водночас результати опитування виявили низку проблем, серед яких ключовою є перенавантаженість програм та розрив у часі при вивченні споріднених тем. У цьому контексті віртуальна екскурсія може виступати оптимальним вирішенням цієї проблеми, адже вона дозволяє в межах одного візуального простору об'єднати вивчення різних тем з різних предметів у межах однієї інтерактивної форми роботи [21, с. 68–70].

Використання досвіду суміжних дисциплін дозволяє по-новому обґрунтувати методику візуалізації історичного простору. У цьому контексті важливими є напрацювання С. Ціпошук, яка розглядає віртуальну екскурсію як дієвий засіб наближення змісту навчального матеріалу до реального життя. Дослідниця наголошує, що завдяки залученню цифрових технологій віртуальна екскурсія історичним замком чи палацом постає в цілісній єдності з ландшафтом та стратегічним простором. Також впровадження цифрових технологій дозволяє учням усвідомити нерозривний зв'язок між природними умовами та соціокультурним розвитком суспільства на перетині історії та географії. Такий підхід стимулює інтелектуальну мобільність учнів, оскільки вимагає від них одночасного оперування знаннями з різних дисциплін для реалістичного оцінювання об'єктів. Відтак, географічна складова віртуальної екскурсії стає тим фундаментом, на якому вибудовується системне розуміння масштабу і логіки історичних процесів [75, с. 9–13].

Завершальним етапом у формуванні цілісної моделі навчання засобами віртуальної екскурсії є активація емоційної сфери здобувача освіти. Трансформація сучасної освітньої парадигми вимагає підготовки особистості,

здатної не лише оперувати масивами даних, а й володіти високим рівнем емоційної культури та ціннісних орієнтирів. У цьому контексті гуманізація навчання стає фундаментом для впровадження інтегрованих стратегій, спрямованих на подолання вузькопредметної ізоляції. Завдяки залученню різних каналів сприйняття, вони роблять пізнавальний процес особисто значущим, дозволяючи здобувачам освіти глибше розуміти природу власних почуттів та розвивати емоційний інтелект. Особливе місце у цьому процесі посідають віртуальні екскурсії, які завдяки ефекту присутності збагачують чуттєвий досвід учнів, викликаючи щирий відгук на зустріч із пам'ятками світової культури. Мультимедійна інтеграція забезпечує комплексний вплив на розвиток учня, а створення власних проєктів здобувачі освіти отримують простір для самовираження, що безпосередньо впливає на зростання їхньої самосвідомості. Оскільки мультимедіа активує декілька органів чуття одночасно, інформація засвоюється набагато міцніше, перетворюючи навчальний матеріал на стійкий елемент внутрішнього досвіду особистості [76, с. 26–27].

Важливим доповненням до методики використання віртуальних подорожей є висновки О. Філоненко, яка розглядає цей інструмент як потужний засіб виховання толерантності та міжкультурного діалогу. Дослідниця наголошує, що здатність віртуальних екскурсій миттєво долати географічні кордони дозволяє учням зануритися у традиції і побут інших народів, що є критично важливим для подолання упереджень та стереотипів. У такому контексті цифрова екскурсія постає не просто джерелом знань, а формою особистого, хоч і опосередкованого, досвіду, через який формується емпатія та відкритість до світу. Згідно з поглядами науковиці, віртуальна екскурсія є інтегрованою комбінацією панорамного контенту та мультимедійних елементів, що дозволяє побачити життя іншої культури зсередини. О. Філоненко акцентує, що інтерактивне знайомство з пам'ятками архітектури чи мистецькими здобутками віддалених регіонів демонструє спільність загальнолюдських цінностей. Методична модель проведення таких занять, запропонована авторкою, передбачає обов'язкове поєднання візуального перегляду з глибокою аналітичною роботою. Вона

виокремлює етап підготовки контексту, де відбувається знайомство з культурними особливостями об'єкта, та етап рефлексії, що передбачає порівняння побаченого з власними культурними кодами. Такий підхід стимулює критичне мислення, адже учні вчаться об'єктивно оцінювати інформацію та усвідомлювати унікальність кожної культури, що і є основним засобом формування толерантності за використання віртуальних екскурсій [28, с. 261–262].

Інтеграція віртуальних екскурсій у процес вивчення історії є науково обґрунтованою та об'єктивною вимогою сучасної освіти. Дослідження доводять, що навідміну від епізодичного залучення міжпредметних зв'язків, віртуальна екскурсія забезпечує системне злиття навчального матеріалу. Цифровий простір виступає тим універсальним середовищем, де просторова локація природньо поєднується з їхнім історичним контекстом та мистецькою цінністю. Водночас, віртуальні екскурсії наповнюють пізнавальний процес емоційною глибиною, допомагаючи учням перетворювати абстрактні уявлення на міжкультурний діалог.

Впровадження віртуальних екскурсій в освітній процес виступає комплексним дидактичним інструментом, який відповідає сучасним викликам інформаційного суспільства. Їх застосування у шкільній практиці гарантує високий рівень наочності, інтерактивності та доступності навчання, надаючи можливість дистанційно досліджувати світову культурну та історичну спадщину. Віртуальна екскурсія модернізує традиційну модель викладання, стимулюючи пізнавальну самостійність учнів та перетворюючи їх на активних учасників освітнього процесу. Детальний огляд дидактичного потенціалу показав, що сучасний освітній простір володіє великим арсеналом платформ та технологічних рішень для реалізації таких занять. Різноманіття спеціалізованих сервісів, інтерактивних сайтів з 3D-панорамами, глобальних проєктів та відкритих музейних цифрових архівів забезпечує вільний рівень доступності та візуалізації. Це дозволяє вчителям впроваджувати такі форми роботи на уроки історії в школі, а навіть більше, реалізовувати через таку роботу міждисциплінарний підхід, який гарантує формування в учнів критичного та системного мислення, а також

засобами віртуальних екскурсій педагог формує емоційно-чуттєвий досвід учнів. Відтак, віртуальна екскурсія це комплексна дидактична система, що гармонійно поєднує інноваційні технологічні інструменти, глибоку предметну інтеграцію та ціннісний розвиток особистості.

РОЗДІЛ 4

Використання віртуальних екскурсій у формуванні культурної компетентності на уроках у школі

4.1. Методика залучення віртуальних екскурсій замками Польщі на уроках історії у 8 класі

Практична реалізація дослідження розпочинається з інтеграції віртуальних екскурсій замками Польщі у курс всесвітньої історії та історії України 8 класу. Вивчення історії Речі Посполитої другої половини XVI – XVIII ст. тісно переплітається з українською історією, тому використання цифрових турів Вавелем, Мальборком та Вілянівським палацом дозволяє наочно продемонструвати соціокультурні процеси тієї епохи, а також створює середовище для формування культурної компетентності в учнів. Аналіз навчальної програми з всесвітньої історії для 8 класу підтверджує доцільність впровадження віртуальних екскурсій замками Польщі. У розділі «Держави Західної Європи в XVI – XVII ст.» передбачено вивчення передумов формування ранньомодерної системи державної влади. Для візуалізації цих процесів варто інтегрувати в урок віртуальну екскурсію Вавельським замком у м. Кракові – резиденцію династії Ягеллонів та осередком прийняття державних рішень [5, с. 72].

Водночас орієнтовні завдання до розділу «Високе Відродження. Реформація в Західній Європі» містять пряму вимогу «здійснити уявну подорож до пам'яток епохи Відродження». Вавель є наочним об'єктом для дослідження ренесансної архітектури в Центрально-Східній Європі. Залучення такої віртуальної екскурсії дозволяє також реалізувати міжпредметні зв'язки з історією України, досліджуючи архітектуру і образотворче мистецтво України в XVI – першій половині XVII ст. наочно демонструючи вплив європейських тенденцій на формування українського архітектурного зодчества через діалог культур [5, с. 70–71, 84].

Практичний алгоритм використання віртуальної екскурсії Вавельським замком під час вивчення літопису держави Речі Посполитої, як прикладу шляхетської демократії, ставить за основну мету – візуалізацію політичного устрою. Замість усного пояснення матеріалу, учням пропонується виконати інтерактивні дослідницькі завдання безпосередньо під час віртуального огляду локацій замку. Замість механічного заучування термінів «Сейм», «Сенат» чи «*liberum veto*», учні досліджують реальний фізичний простір, де функціонувала ця система управління. Віртуальна екскурсія Вавелем тут подається як рольовий квест політичного візиту учнів на вальний сейм. Учитель пропонує учням уявити себе представниками шляхти з різних воєводств або іноземними послами, які прибули до резиденції польського короля для вирішення державних справ. Учні отримують посилання на панораму королівського замку на офіційному сайті, і їхнє завдання пройти територією Вавелю і знайти кімнату, де засідає нижня палата Сейму. Під час подорожі учнів можуть супроводжувати проблемні запитання, які стосуються відповідальності депутатів перед суспільством та королем у системі шляхетської демократії. Для цього вони можуть оглянути кесонну стелю зали, в якій розміщені вирізьблені дерев'яні голови, які дивляться вниз на послів. Під час екскурсії можна обговорювати терміни та візуально асоціювати їх з оглядом приміщень у замку. Для перевірки такої роботи, можна використовувати попередньо створені інтерактивні завдання на класифікацію карток з термінами і визначенням, які будуть розміщені на інших цифрових платформах [74].

Іншим напрямом інтеграції віртуальної екскурсії Вавелем є вивчення гуманізму і Високого Відродження. Відповідно до програмових вимог, учні повинні вміти розпізнавати пам'ятки культури епохи Відродження та розуміти світський характер мистецтва цього періоду. Здійснюючи віртуальну мандрівку, учні виконують завдання «Маркери Ренесансу», за яким вони мають оглянути всі архітектурні елементи замкового двору і знайти візуальні ознаки архітектури Відродження. Учні можуть робити скріни цих елементів, щоб пізніше порівняти з похмурими середньовічними замками. У висновку з учнями можна обговорити те,

як зміна архітектурного стилю відображає перехід до ідей гуманізму та дати цьому візуальне підтвердження. Також за допомогою мандрівки приміщеннями палацу учні можуть знаходити риси які характеризують мистецький перехід з релігійного на світський характер [74].

Здійснюючи інтеграцію віртуальної екскурсії Вавелем на урок історії України, вчитель має розуміти основну мету – усвідомлення учнями впливу європейського Відродження на українські землі, враховуючи те, що наша історія була вмонтована в історію Речі Посполитої, а Вавельський замок був осередком, звідки здійснювався безпосередній вплив на землі тогочасної України. Одним із цікавих варіантів роботи з цифровим туром є поділ учнів на дві групи фахівців з різним світобаченням. Одна група буде представляти землевласників, які шукають нові європейські тренди для перебудови князем Василем-Константином Острозьким його палацу, а інша група – фахівців оборонної архітектури, основною метою яких буде пошук обороноздатних елементів Вавельського замку. Кожна група має знайти такі елементи і створити план відтворення відповідної архітектури на українських землях. Після закінчення роботи учні мають порівняти вже наявні українські споруди із своїми висновками і обговорити, як архітектура відображала одночасно активний діалог культур та різні безпекові реалії в межах однієї держави [74].

Наступним етапом застосування віртуальних екскурсій у 8 класі є просторова візуалізація світоглядних зламів Раннього Нового часу. Під час вивчення розділу «Високе Відродження. Реформація в Західній Європі» [5, с. 65] доцільною є інтеграція віртуальної екскурсії замком Мальборк під час уроку історії. Ця локація дозволяє наочно продемонструвати наслідки поширення протестантизму у колишній резиденції великого магістра Тевтонського ордену. Перший етап роботи з учнями передбачає аналітичне дослідження традиційних 3-D панорам Мальборкського замку. Учня можна запропонувати інтерактивне завдання «Таємна ревізія Папи Римського», де вони виступають у ролі папських посланців, які прибули до Мальборку з таємною місією напередодні Реформації. Їхнє завдання – проінспектувати простір Високого замку (монастиря) і Середнього

замку (Палацу Великих Магістрів), щоб знайти докази відходу лицарів від аскетичних обітниць. Збираючи візуальні докази розкоші у світських залах і зіставляючи їх із суворими келіями, учні самостійно доходять висновку про моральну кризу ордену, що стало причиною переходу лицарів до протестантизму [55].

Другий напрям роботи інтегрується з історією України через рольове завдання «Військова рада», де учні об'єднуються у групу військових інженерів і досліджують панорами зовнішніх мурів, ровів та оборонних веж Мальборка. Вони мають визначити найвразливіші місця фортеці і створити аналітичну записку: чи можливо застосувати тактику козацьких військ для взяття цієї фортеці, і як відмінності у фортифікації диктували різні способи ведення війни в умовах конфлікту культур. За цим прототипом доречно буде також проводити паралель із тактикою пруських військ, які були дотичними до замку і реалізовувати це завдання задля пояснення конфлікту кордонів між Річчю Посполитою та Пруською державою [55].

Завершальним етапом роботи навколо віртуальної локації – замку Мальборк – є використання ігрового панорамного модуля, запропонованого на офіційному сайті цієї фортифікаційної споруди. Учні проходять інтерактивний маршрут територією замку в денному або нічному візуальному режимі. Крім того, що ця гра є повноцінною віртуальною екскурсією, у межах цього ресурсу пропонується проходження квестів та виконання інтерактивних завдань. Найпоширенішим завданням є пошук історичних артефактів, таких як поодинокі лицарські обладунки, які потрібно зібрати. Щоб виконати завдання, а це віртуально підняти меч чи будь-який інший елемент, потрібно дати правильну відповідь на запитання, яке стосується історії замку. Ще одним варіантом завдання є пошук пазлів, збір яких так само супроводжується запитаннями. Зібравши всі пазли, можна скласти картину, де зображені лицарі Тевтонського ордену і отримати у винагороду лист з таємницею лицарів, написаний польською або англійською мовою. Відповідно такий формат роботи слугуватиме рефлексією, адже

відбувається в ігровому форматі та є чудовим майданчиком для формування культурної і мовної компетентності та дослідницьких навичок [64].

На відміну від Вавелю та Мальборку, специфіка використання віртуального простору Вілянівського палацу полягає у відсутності традиційної 3-D панорами, що компенсується наявністю інтерактивної карти, масштабних галерей та бази оцифрованих фондів, які можна залучати у візуалізовану роботу учнів на уроці. Відповідно до навчальної програми з всесвітньої історії 8 класу, цей ресурс найдоцільніше буде використовувати під час вивчення розділу «Османська імперія. Східна Європа у XVII – XVIII ст.» [5, с. 65]. На цьому етапі пропонується відійти від звичайного панорамного огляду і застосувати методики візуального просторового аналізу, фактчекінгу і цифрового сторітелінгу. Таким чином, пропонується інтерактивне завдання «Віртуальне картографування», де здобувачі освіти працюють з інтерактивною картою палацово-паркового комплексу та досліджують просторове планування резиденції у різні періоди будівництва. Учні мають локалізувати на карті ключові елементи ансамблю та оглянути їх фотогалереї і порівняти з іншими відомими палацами чи оборонними замками, щоб прослідкувати унікальність Вілянівського палацу [63].

Наступним кроком може бути аналітичне завдання «Бароко як інструмент пропаганди». Використовуючи базу оцифрованих парадних портретів і розписів Вілянува, школярі виступають у ролі дослідників медіапростору минулого. Їхня мета полягає у виявленні візуальних маніпуляцій, спрямованих на штучне звеличення короля Яна III Собеського. Учні мають знайти на зображеннях гіперболізовані деталі, такі як невідповідність обладунків даній епосі, або присутність алегоричних богів чи надвеличні пози для нагнітання величі короля. Результатом роботи є коротке аналітичне обґрунтування того, як мистецтво бароко виконувало функцію тогочасних засобів масової інформації для конструювання культу особи правителя та формування подібної суспільної думки. Також в умовах відсутності 3-D панорами Вілянівського палацу учням можна запропонувати проектну роботу на самостійне створення віртуальної екскурсії палацом або проєкт «Культурний код повсякдення». Працюючи з електронними

колекціями палацу, учні створюють візуальний колаж на спільній інтерактивній дошці. Їм необхідно відібрати традиційні елементи побуту, меблів чи посуду, які належали мешканцям резиденції другої половини XVII ст., а також зробити аналіз цих елементів. Наступний крок – реалізується концепція діалогу культур: до кожного польського артефакту учні мають підібрати та прикріпити поруч аналогічний предмет побуту української козацької старшини тогочасного періоду. Це дозволяє наочно продемонструвати взаємопроникнення побутових звичок та спонукає до розуміння формування спільного культурного простору еліт тогочасної Європи [63].

Отже, методика залучень віртуальних екскурсій замками Польщі до навчального процесу у 8 класі вимагає системного відходу від традиційної наочності на користь дослідницько-пошукових завдань. Моделі роботи з просторами Вавеля, Мальборка і Вілянівського палацу доводять, що 3-D панорами та оцифровані галереї є самодостатнім середовищем для формування культурної компетентності здобувачів освіти. Замість пасивного споглядання архітектури, методика такої роботи передбачає залучення учнів до активного просторового аналізу та рольового моделювання. Запропонований комплекс завдань є базовим інструментом творчості, який можна видозмінювати під освітні і вікові потреби та особливості, а також цей комплекс дозволяє застосовувати міжпредметні зв'язки, долаючи ізольованість національного наративу.

4.2. Практичне застосування віртуальних екскурсій для вивчення архітектури замків і палаців Чехії у 7 класі

Логіка розгортання навчального матеріалу з курсу всесвітньої історії 7 класу вимагає від здобувачів освіти системного розуміння специфіки розвитку європейського суспільства в епоху Середньовіччя. Ключовим інструментом для осягнення цього періоду є опрацювання матеріальної спадщини, яка наочно фіксує світоглядні та політичні трансформації. Архітектурний комплекс замків Чехії становить репрезентативну базу для просторової візуалізації середньовічного теоцентризму, еволюції фортифікації та процесів централізації

влади. Відповідно до структури навчальної програми з всесвітньої історії 7 класу використання віртуальної екскурсії Празьким градом є концептуально обґрунтованим під час вивчення розділу «Середньовічні держави у X – XV ст.» [5, с. 33]. Оскільки метою вивчення цього розділу є розкриття особливостей державотворчих процесів у Центральній Європі та усвідомленні еволюції форм правління, віртуальна екскурсія Празьким градом – це можливість надати просторову візуалізацію інституційної та духовної могутності Чехії доби її найвищого розквіту за імператора Карла VI. Офіційний сайт Празького граду пропонує віртуальний 3-D тур територією комплексу, а також деякими приміщеннями, включаючи Собор Святого Віта. На основі цього ресурсу учням можна запропонувати рольове завдання «Дипломатична місія до імператора Карла VI». Учні об'єднуються у малі групи, кожна з яких отримує роль дипломатичного посольства від сусідніх європейських держав. Маршрут послів пролягає через Старий королівський палац із фінальною точкою у Владиславській залі. Завдання послів – підготувати коротку таємну доповідь своєму сюзерену про могутність Чеського королівства, аргументуючи висновки виключно візуальними доказами: масштабом архітектури, складністю склепінь та загальною монументальністю простору. Також таємний лист має бути адресований представнику конкретної держави, яка буде зацікавлена у цій інформації, свій вибір потрібно обґрунтувати. Таке завдання дозволяє школярам проаналізувати архітектуру та мистецтво Празького граду, а також побачити інструмент демонстрації політичної домінації [73].

Оскільки у віртуальному турі є можливість детально оглянути Собор Святого Віта, учням можна запропонувати дослідницький квест, який передбачає розкодування сенсів готичної архітектури. Працюючи з віртуальною панорамою собору, школярі мають зафіксувати два концептуальні простори: елементи релігійного впливу та елементи державної влади. Аналізуючи знахідки, учні пояснюють головну ідеологему епохи: чому головний храм держави будувався всередині замку. Результатом є усвідомлення симбіозу світської влади та духовної монополії церкви [73].

Для реалізації міжпредметних зв'язків з історією України учням пропонується просторове завдання «Синхронізація просторів: Прага і Волинь». Учні досліджують Празький град як цілісний комплекс, що об'єднує функції військової твердині, політичного центру та духовної святині. Після огляду вчитель пропонує синхронізувати цей простір із вітчизняною історією XIV ст., і згадати замок князя Любарта у м. Луцьку. Завдання полягає у виявленні спільних рис середньовічного урбанізму. Школярі мають самостійно проаналізувати фортифікаційну логіку обох замків і дійти висновку, що як європейські імператори, так і волинські правителі мали єдине уявлення про створення світського і військового простору. Таке завдання покаже, що стереотип про ізольованість української історії від чеської є лише недослідженим явищем, на яке зазвичай покликаються, саме тому варто проводити такі паралелі [73].

Важливим є залучення візуальних матеріалів замку Карлштейн. Зважаючи на відсутність суцільного 3-D туру, методика роботи передбачає цілеспрямоване дослідження бази оцифрованих фотогалерей. Відповідно до навчальної програми для 7 класу, цей об'єкт найдоцільніше інтегрувати у вивчення розділу «Матеріальний і духовний світ європейського Середньовіччя» [5, с. 33]. Головна мета використання візуалізованих матеріалів замку Карлштейн – архітектурна репрезентація середньовічного теоцентризму у готичному зодчестві. Оскільки Карлштейн будувався не як військова оборонна фортеця, а як місце для охорони державних королівських реліквій, то досліджувати його історію потрібно через проблемно-пошукові завдання, щоб правильно зрозуміти мотиви і сенс будівництва замку. Працюючи з галереями екстер'єру та загальними планами замку, учні виконують дослідницьке завдання «Вертикаль влади». Завдання полягає у фіксації унікального ступінчастого планування: від найнижчого рівня (господарські будівлі) через імператорський палац до найвищої точки – Великої вежі. На основі цих візуальних даних учні мають сформулювати висновок про те, як фізичний простір Карлштейна концептуально відображає ієрархію середньовічного світогляду, де світська влада монарха буквально і символічно

підпорядковується духовному авторитету, а найвищим і найзахищенішим місцем у державі є простір для християнських святинь [65].

Однією із оцифрованих колекцій галереї є Капела Святого Христа, вивчаючи яку учні можуть здійснити мистецтвознавчий аналіз. Досліджуючи оздоблення капели напівдорогоцінним камінням, позолотою та унікальною колекцією панельних картин із зображенням святих, здобувачі освіти вирішують проблемне питання: чому держава інвестувала колосальні ресурси на створення саме такого візуального ряду. Результатом роботи є усвідомлення суспільно-політичної функції середньовічного мистецтва, яке слугувало не для естетичного задоволення, а виступало інструментом сакралізації монаршої влади і духовної опіки над імператором [65].

Також цікавою формою роботи є робота з проблемним аналізом «Інженерія духовної скарбниці». Здобувачам освіти пропонується проаналізувати елементи оборонної системи замку: масивність мурів Великої вежі, або відсутність великих віконних отворів на зовнішніх фасадах. Учням необхідно пояснити логіку будівництва надпотужної фортифікації в ізольованій місцевості, де замок не контролював важливих торговельних шляхів чи державних кордонів. Аналіз візуальних джерел має підвести їх до розуміння специфічної функції Карлштейна – абсолютної мілітаризації архітектурного простору виключно заради збереження символів державної влади, таких як корона імператора Священної Римської імперії, втрата якої у Середньовіччі дорівнювала б втраті політичної легітимності правителя [65].

Завершальним об'єктом чеського комплексу фортифікаційних споруд є замок Глубока. Оскільки немає віртуальної екскурсії, з якою можна було б працювати, але є багато візуальних джерел у галереї сайту, то можна компенсувати цей недолік через застосування методики критичного і творчого візуального аналізу та організацію навчальної провокації. Таку роботу найдоцільніше інтегрувати у вивчення розділу «Європейське суспільство і держави X – XV ст.» [5, с. 33], зокрема під час опрацювання теми повсякденного життя та побуту феодалів. Оскільки сучасний вигляд замку є масштабною романтичною реконструкцією

XIX ст., здобувачам освіти пропонується виконати візуальний аналіз на історичну достовірність. Учні виступають в ролі середньовічних інженерів-фортифікаторів періоду Столітньої війни, які мають оцінити обороноздатність Глибоки. Працюючи з галереями екстер'єру, учні отримують нестандартне завдання: знайти щонайменше п'ять архітектурних причин, чому ця фортеця була б захоплена ворожою армією за один день у реаліях XIV ст., і зафіксувати ці елементи для пояснення. Цими елементами можуть бути величезні скляні вікна на перших ярусах, суто декоративні тонкі зубці на стінах, широкі відкриті сходи та незахищені фасади. Результатом є практичне усвідомлення прірви автентичною військовою архітектурою Середньовіччя та її пізнішою естетичною імітацією [58].

Також цікавою формою роботи буде міжпредметне розслідування «Лицарський міф і сувора реальність». Завдання інтегрує історичний матеріал з читанням окремих тем із зарубіжної літератури. Учням пропонується зіставити розкішні, щедро декоровані різьбленим деревом та гобеленами інтер'єри Глибоки з описами лицарських замків із вивчених літературних творів, зокрема на прикладі роману «Айвенго». Далі вчитель ставить проблемне запитання: чому реальний середньовічний феодал був би шокований таким рівнем комфорту? Учні мають довести, що справжній середньовічний замок – це холодний камінь, кіптява від відкритих вогнищ, протяги та мінімум меблів. Проте, замок Глибока у цей період не варто розглядати лише як інтерпретацію середньовічного замку, адже деякі його елементи заслуговують більше уваги. Учням можна запропонувати виконати культурологічне завдання «Геральдика як інформаційний код», де їхня увага зосереджується на повсюдній присутності родових гербів. Воно полягає у своєрідному розкодуванні геральдики як унікальної інформаційної системи минулого, що замінювала сучасні документи. Вчитель пропонує порівняти європейську традицію використання родових символів для підтвердження права на владу із формуванням руської княжої геральдики на українських землях. Це доводить, що система візуальної ідентифікації та підкреслення шляхетного походження була універсальною мовою для всього європейського соціокультурного простору [58].

Залучення цифрових ресурсів замків Чехії під час проведення уроків з всесвітньої історії 7 класу забезпечує матеріальну візуалізацію ключових концептів Середньовіччя: державотворення, теоцентризму та станової ієрархії. Кожна локація виконує чітке методичне завдання: Празький град демонструє симбіоз світської та духовної влади, Карлштейн розкриває підпорядкування готичної архітектури захисту сакральних реліквій, а замок Глубока репрезентує механізми підтвердження статусу і влади. Таким чином, запропонована методика реалізовує певні принципи і підходи до формування культурної компетентності учнів.

4.3. Моделювання та алгоритм інтеграції віртуальних екскурсій замками і палацами Австрії в шкільну програму історії 9 класу

Вивчення подій так званого «довгого XIX ст.» у 9 класі вимагає зміни методичного фокусу віртуальних екскурсій. Австрійські резиденції цього періоду остаточно втрачають оборонні функції, перетворюючись на осередки імперської могутності, центри державного управління та середовища формування європейського модернізму.

Першим об'єктом для просторового аналізу є палацовий комплекс Бельведер у м. Відень. Відповідно до структури навчальної програми 9 класу, віртуальну екскурсію цим палацом можна інтегрувати у вивчення розділу «Розвиток культури і повсякденне життя. Кінець XVIII – поч. XX ст.» [5, с. 99] під час вивчення тем про літературу та мистецтво. Головна мета віртуальної екскурсії полягає у просторовій візуалізації переходу європейського суспільства від консервативного імперського світогляду до епохи модерну. Оскільки Верхній Бельведер трансформувався з парадної резиденції Габсбургів на центр Віденської сецесії, здобувачі освіти отримують можливість наочно дослідити зміну культурних парадигм на зламі XIX – XX ст., а також дослідити культурну сторону імперії Габсбургів. Одним із варіантів завдань є асоціативний квест на поглиблення розвитку емоційно-ціннісного сприйняття історичних процесів. Працюючи з запропонованим 3-D туром, учні мають письмово порівняти дві різні

епохи, які зіткнулися в стінах одного палацу. Спочатку вони досліджують екстер'єр та барокові зали палаци і пояснюють, як строга симетрія, монументальність і золото відображають консервативну ідеологію та непорушність імперії Габсбургів. На другому етапі учні проходять тур модерними залами. Їхнє завдання – самостійно дійти висновку, як відмова художників від класичних правил та поява абсолютно нової естетики символізують кризу традиційного суспільства. Крім того, учні мають доповнювати свій висновок і обґрунтування подіями, які могли вплинути на зміни у мистецтві саме імперських резиденцій, які точно не мали на меті пропагувати модернізацію [56].

Під час проведення віртуальної екскурсії палацом Бельведер цікавою є рольова гра «Зниклий маніфест», де учні стають учасниками розслідування програмного документа митців. Клас поділяється на групи детективів, журналістів і підозрюваних, серед яких художники, критики та представники академічного мистецтва. Учні шукають мистецькі сліди, які шкодять монархії, крім того у процесі гри вони не лише відтворюють можливі мотиви злочину, а й формують власну версію маніфесту, який міг би бути втрачений, тим самим інтерпретуючи цінності модернізму [56].

Пізнавальною формою проведення віртуальної екскурсії є дослідницький проєкт, який полягає в аналізі Бельведеру не як статичної будівлі, а як своєрідного живого «індикатора» соціально-політичних та культурних змін. Учні отримують завдання дослідити три метаморфози палацу. Перша – кінець XIX ст.: рішення імператора Франца Йосифа II відкрити монаршу мистецьку колекцію для вільного відвідування, що візуалізує ідеї освіченого абсолютизму та перші кроки до демократизації культури. Друга – створення на зламі століть сучасної галереї, що стала майданчиком для митців Віденської сецесії та маркувала культурний бунт проти консервативного академізму. Третя – функціонування палацу як політичного штабу Франца Фердинанда, де розроблявся план федералізації Австрії для порятунку держави від розпаду. Працюючи з віртуальним простором, учні мають скласти аналітичне резюме про те, як один комплекс відобразив весь

шлях європейської імперії: від просвітницьких реформ до геополітичного колапсу [56].

Також варто застосовувати методи на розвиток творчих вмінь учнів під час роботи з віртуальною екскурсією архітектурними комплексами Австрії. Завдання яке стосується сценографії імперського побуту полягає в огляді кімнат і залів Бельведеру не як музейних експозицій, а як житлових побутових приміщень імперської родини. Звернувши увагу учнів на анфіладне планування, величезні площі та специфіку меблювання, учні мають написати короткий сатиричний «Посібник з виживання» для австрійського ерцгерцога. У тексті необхідно розкрити тягар жорсткого придворного протоколу Габсбургів, доводячи, що монарший побут був абсолютно позбавлений приватності й перетворився на безперервну публічну виставу [56].

Таким чином, застосування різних методів роботи з віртуальною екскурсією палацом Бельведер дає вчителю можливість охопити всі сфери історичних процесів XIX ст., формуючи при цьому в учнів компетентності і розвиваючи критичне і творче мислення.

Наступним об'єктом для інтеграції у навчальний процес є літня резиденція Габсбургів палац Шенбрунн. На уроках всесвітньої історії віртуальну екскурсію цим палацом варто здійснювати під час вивчення Австро-Угорщини як дуалістичної монархії. Логіка такого поєднання полягає у тому, що Шенбрунн нерозривно пов'язаний з тривалим правлінням імператора Франца Йосифа I та слугує просторовим втіленням функціонування державного апарату імперії. Головна мета цієї віртуальної екскурсії полягає у просторовому аналізі палацу як політичного та бюрократичного центру, що дозволяє візуалізувати суперечності між стабільністю консервативного імператорського двору та внутрішньою кризою багатонаціональної держави. Першим завданням, яке супроводжується віртуальною екскурсією палацом, є історична реконструкція, яке полягає у дослідженні приватних апартаментів імператора Франца Йосифа I. Учні мають звернути уваги на дрібні елементи розставлені по кімнаті: молитовник, величезний письмовий стіл, невелике ліжко, підсвічники. Їм пропонується уявити

себе імператором і скласти погодинний розклад робочого дня імператора, який починався о четвертій ранку. Використовуючи додаткові історичні джерела, учні мають розподілити час на читання звітів з провінцій, аудієнції військових та підписання законів. Це завдання на практиці дозволяє уявно переміститися у палац і відчувати складність управління багатонаціональною державою [66].

Наступним елементом віртуальної екскурсії є комунікативна гра «Дипломатія за обіднім столом». Учні шукають їдальню, вивчають правила етикету та сервірування. Їхнім завданням є спланувати вечерю, на яку прибудуть представники різних регіонів імперії. Здобувачі освіти мають не тільки обрати страви характерні для різних кутків імперії, але й продумати розсадку гостей, щоб уникнути конфліктів під час вечері. Таке саме завдання можна інтегрувати для творчої рефлексії щодо оформлення банкетних залів, де учні можуть розробляти план ювілейного балу у Великій галереї. Вони мають знайти танцювальні традиції характерні для різних регіонів і вписати логічно їх в сценарій: віденський вальс, угорський чардаш, чеська полька. Такі завдання розвивають культурну компетентність, адже дають можливість реалізувати діалог культур [66].

Ще один вид роботи з віртуальною екскурсією палацом Шенбрунн фокусується на соціальній історії через емпатичне завдання «Конфлікт обов'язку та приватності». Здобувачі порівнюють строго оформлені кімнати імператора з вишуканими, але ізольованими апартаментами імператриці Єлизавети. Учням пропонується написати сторінку з особистого щоденника імператриці, відобразивши психологічний тиск суворого іспанського протоколу, неможливість вільного пересування та відсутність особистого простору. Це завдання розкриває роль жінки у структурі європейських монархій та дозволяє побачити темну сторону ідеальних імперських виходів. Таким чином, віртуальні екскурсії літньою резиденцією дозволяють побачити побут імператорської родини, приховані конфлікти та глибокі системні суперечності багатонаціональної держави, що ретельно маскувалися за розкішним фасадом палацової будівлі [66].

Останнім об'єктом для інтеграції в освітній процес є основна резиденція династії Габсбургів, найбільший палацовий комплекс Відня Гофбург. Оскільки це

місце було політичним і адміністративним центром імперії, у структурі програми з всесвітньої історії доцільно інтегрувати віртуальні екскурсії цим комплексом під час заняття з вивчення Австрійської імперії в період революції «весни народів» 1848–1849 рр., адже саме з цього місця здійснювалось жорстке централізоване управління величезними територіями в епоху абсолютизму. Перше завдання – просторове модулювання імперського центру. Оскільки віртуальна екскурсія Гофбургом дає можливість оглянути не лише внутрішні двори комплексу, а й панорамно оглянути масштаби всього історичного центру Відня, учням пропонується проаналізувати містобудівну логіку Габсбургів. Здобувачі освіти мають дослідити розміщення урядових будівель навколо палацу та письмово пояснити, як така щільна концентрація адміністративних установ у одному місці відображає ідею жорсткої політичної централізації. Таке завдання дозволяє оцінити масштаби самого Відня і побачити на цьому тлі Гофбург, як основний адміністративно-політичний центр [60].

Наступне інформаційно-дослідницьке завдання поєднує огляд історичного простору з роботою у цифрових архівах. Учні переходять до огляду Парадної зали Австрійської національної бібліотеки, яка є частиною комплексу Гофбурга. Вчитель акцентує увагу на тому, що в період реакційного режиму канцлера К. фон Меттерніха (1773–1859) доступ до знань жорстко контролювався державною цензурою. Школярам пропонується перейти на офіційний сайт Австрійської національної бібліотеки чи Музею історії мистецтв Відня, знайти цифровий архів документів того періоду і порівняти доступність джерел з політикою приховування інформації. В результаті, учні мають написати есе про те, як монополія на знання використовувалася австрійським урядом для придушення національних рухів [60].

Третє завдання передбачає творчу реконструкцію повсякденних ритуалів влади на прикладі Іспанської школи верхової їзди та імператорських стаєнь Гофбурга. Учні мають уявити себе тогочасними економістами-реформаторами, які намагаються переконати консервативний двір відмовитися від надмірних витрат на традиційні кінні виїзди на користь інвестування у будівництво нових

залізничних сполучень. Учні мають скласти аргументовану петицію до імператора, ілюструючи гострий конфлікт інтересів народу і влади. І на завершення огляду віртуальної екскурсії Гофбургом учням можна запропонувати аналітичне модулювання кризової ситуації «весни народів». Учні досліджують двори, куди зішлися люди, оглядають територію. Їхнє завдання полягає у тому, щоб скласти хронологію подій від імені начальника імператорської охорони палацу, описуючи як масовий протест жителів Відня змусив канцлера піти у відставку, а імператорський двір тимчасово втратив контроль над власною столицею. Це завдання перетворює архітектурну локацію на місце історичної події, демонструючи механіку поступового краху абсолютної монархії [60].

Отже, інтеграція віртуальних екскурсій палацовими комплексами Австрії дозволяє трансформувати абстрактні історичні поняття у наочний дослідницький матеріал для учнів. Завдяки розробленим завданням здобувачі освіти переходять від пасивного огляду архітектури до глибокого аналізу механізмів імперської влади та кризових явищ монархії Габсбургів. Такі завдання можна підлаштовувати під будь-які цілі і різні навчальні цифрові матеріали. Завдяки такій роботі в учнів активно розвивається креативне мислення і відбувається формування культурної компетентності.

Загалом, практична реалізація віртуальних екскурсій замками та палацами Центрально-Східної Європи на уроках історії доводить свою високу ефективність у формуванні культурної компетентності здобувачів освіти. Запропонована методика демонструє доцільність поступового ускладнення аналітичної роботи з цифровим простором відповідно до навчальних цілей та віку учнів. У 7 класі на прикладі архітектурної спадщини Чехії школярі опановують базові навички опрацювання візуальних джерел, розпізнання стилів та побуту епохи Середньовіччя. У 8 класі просторове дослідження оборонних комплексів Польщі дозволяє візуалізувати зв'язок між архітектурою та військово-політичною історією, а також протранслювати перехід до базових королівських резиденцій. У 9 класі інтеграція палацових ансамблів Австрії виводить екскурсію на найвищий рівень концептуального моделювання, де просторовий аналіз стає інструментом

вивчення механізмів імперського управління, ідеологічної пропаганди та системних криз держави. Отож, системне застосування віртуальних турів перетворює пасивне споглядання ілюстрацій на активне дослідницьке середовище, забезпечуючи глибоке засвоєння історичного матеріалу та розуміння європейського культурного контексту.

ВИСНОВКИ

Сучасна шкільна історична освіта ставить перед собою глобальне завдання – виховати особистість, здатну розуміти багатовимірність світової культури та ціннісно ставитися до її спадщини. Досягнення цієї мети вимагає обов'язкового застосування новітніх віртуальних цифрових інструментів, які перетворюють вивчення минулого з сухої теорії та живе занурення в історичний простір.

Історичний аналіз замкових і палацових комплексів Центрально-Східної Європи розкриває їхню конкретну еволюцію під впливом зміни епох. Дослідження польських резиденцій, таких як Вавельський замок, Мальборкський замок чи Вілянівський палац, відображає їхній перехід від суворих оборонних твердинь до репрезентативних королівських палаців епохи Відродження. Вивчення чеської архітектурної спадщини на прикладі Празького Граду, або ж замків Карлштейн та Глубока, засвідчує збереження глибоких середньовічних готичних традицій із їхньою подальшою просторовою перебудовою. Своєю чергою, огляд австрійських монарших комплексів та резиденцій, таких як палаци Бельведер або Шенбрунн чи імперський Гофбург, ілюструє розквіт палацового бароко, де масштабна архітектура стала прямим втіленням ідеології імперського абсолютизму. Розуміння цієї конкретної історичної та архітектурної специфіки кожного з об'єктів створює необхідну фактологічну базу для їхнього ефективного використання як наочних джерел на уроках історії в школі.

Опрацювання цього масиву історико-архітектурної спадщини в середній школі вимагає глибокого та цілеспрямованого формування культурної компетентності учнів. Концептуалізація цього феномену доводить, що культурна компетентність виходить далеко за межі накопичення фактів чи репродуктивного заучування архітектурних стилів. Вона становить собою ключову складову загальної освіченості і розвитку особистості, а також базується на принципі діалогу культур, де глибоке вивчення здобутків інших народів стає ключем до критичного осмислення та збереження власної національної ідентичності. Володіння цією компетентністю дає змогу учням відповідально взаємодіяти в

багатокультурному суспільстві, орієнтуватися в історичному просторі та сприймати культуру як невичерпне джерело гідності та сили. Структурно цей феномен спирається на три взаємопов'язані компоненти: когнітивний, який відповідає за знання культурного контексту, праксеологічний, який характеризується навичками аналізу візуальних і просторових джерел та аксіологічний, що формує ціннісне ставлення і прагнення бачити Україну невіддільною, проте самобутньою частиною світового культурного простору.

Теоретичне обґрунтування дидактичних інструментів доводить, що найефективнішим засобом формування культурної компетентності в сучасних реаліях є впровадження візуальних екскурсій. Педагогічний зміст їх використання полягає не просто в ілюструванні матеріалу, а у створенні повноцінного інтерактивного освітнього середовища, яке кардинально змінює роль учня з пасивного слухача на активного дослідника. Завдяки технологіям 3D-модельовання та панорамного огляду забезпечується ефект безпосередньої присутності, що дозволяє учням долати просторово-часові бар'єри та самостійно вивчати європейські комплекси. Специфіка інтеграції віртуальних екскурсій у навчальний процес розкривається через реалізацію міжпредметних зв'язків. Віртуальні екскурсії забезпечують ефективну міжпредметну інтеграцію, органічно поєднуючи історичний контекст із географічним орієнтуванням, мистецтвознавчим аналізом архітектури та навичками роботи з цифровими технологіями, що сприяє формуванню в учнів цілісного світогляду. Окрім когнітивного навантаження, надзвичайно важливою перевагою віртуального формату є його здатність цілеспрямовано формувати емоційно-чуттєвий досвід учнів. Взаємодія з величними замковими та палацовими комплексами Центрально-Східної Європи викликає стійкий естетичний та емпатійний відгук, активізує візуальну пам'ять і творчу уяву. Саме цей емоційний фактор є обов'язковою умовою для того, щоб перевести формальне засвоєння академічної інформації у площину глибоких особистісних переконань, виховуючи усвідомлену повагу до європейської та національної спадщини.

На основі розкритого теоретико-методологічного підґрунтя було розроблено та структуровано розгорнуту практичну методику застосування віртуальних екскурсій на уроках історії, чітко диференційовану для учнів 7–9 класів. Практична реалізація цієї моделі реалізується через міжпредметні зв'язки та передбачає поступове ускладнення аналітичної роботи з віртуальними екскурсіями. У 7 класі практичне застосування 3D-турів архітектурними комплексами Чехії спрямоване на формування початкових навичок просторового аналізу. Досліджуючи віртуальні моделі Празького Граду чи Карштейна, семикласники вивчають структуру середньовічного міста, розуміють логіку побудови оборонних ліній та аналізують місце релігії в житті суспільства. Через дослідження замку Глубока учні мають можливість порівняти переваги та недоліки неоготичного стилю та причини його зародження. Для 8 класу розроблено методику залучення віртуальних екскурсій замками Польщі, де фокус аналітичної роботи суттєво розширюється. Завдяки віртуальному зіставленню Мальборка та Вавеля учні самостійно досліджують трансформацію європейського суспільства в епоху раннього Нового часу: еволюцію побуту еліти, перехід від мілітарної лицарської культури до ренесансного гуманізму та просторові механізми репрезентації королівської влади.

Моделювання алгоритму інтеграції віртуальних екскурсій палацами Відня у програму 9 класу виводить навчальний процес на вищий рівень академічної складності. Дослідження ключових резиденцій Габсбургів – Гофбурга, Бельведера і Шенбрунна, вимагає глибокого історико-політологічного та культурологічного аналізу. Працюючи з віртуальними панорамами палаців учнів не лише візуально оглядають масштаби забудови, а й розкодовують архітектурну символіку імперського абсолютизму. На прикладі монументальності Гофбурга та розкоші Шенбрунна учні досліджують механізми централізації державної влади і використання палацового простору як інструменту європейської дипломатії. У свою чергу, віртуальні тури палацом Бельведер дозволяють предметно розкрити тему тріумфальної репрезентації військової та політичної могутності еліти. Важливим завершальним етапом такої аналітичної роботи є послідовна реалізація

принципу діалогу культур: старшокласники зіставляють імперські амбіції Габсбурзької монархії з вітчизняним історичним контекстом, аналізуючи вплив австрійської політики на українські землі, що безпосередньо сприяє формуванню їхньої зрілої національної ідентичності.

Зрештою, фундаментальна мета вивчення історико-архітектурної спадщини виходить за межі суто навчальних завдань і зводиться до забезпечення неперервності історичної пам'яті. Зміна фокусу з простого споглядання на глибоке ціннісне співпереживання дозволяє подолати відчуження сучасного школяра від минулого. Такий підхід закладає міцний фундамент для виховання відповідального громадянина, який розуміє багатогранність європейського простору, поважає його надбання, відчуваючи себе частинкою європейської спільноти, чітко усвідомлюючи своє коріння та свою ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Нормативні документи

1. Закон України «Про освіту». 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Наказ МОН України «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» №1225 від 29 серпня 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Наказ МОН України «Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти» №1072 від 30 липня 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-reformuvannia-istorychnoi-osvity-v-systemi-zahalnoi-serednoi-osvity> (дата звернення: 29.03.2026).
4. Постанова Колегії МОН України «Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)» №12/5-2 від 22 листопада 2001 р.. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01#Text (дата звернення: 02.04.2026).

II. Навчальні програми

5. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 02.04.2026).

III. Монографії та статті

6. Бакум З., Пальчикова О., Дирда І. Розвиток культурної компетентності здобувачів профільної середньої освіти засобами цифровізації. *Нова*

- педагогічна думка*. 2025. № 1 (121). С. 21–29. URL: <https://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/692/705> (дата звернення: 02.04.2026).
7. Білицька В. Порівняльний аналіз визначення культурної, загальнокультурної, соціокультурної, культурологічної, полікультурної та крос-культурної компетентності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 2019. № 2. С. 77–86. DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.19.2.10> (дата звернення: 03.04.2026).
 8. Бондаренко Н. Культурна компетентність як проблема української лінгводидактики. «Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи» : матеріали Першої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Київ, 18 квіт. 2019 р. / *Дидактика: теорія і практика* : зб. наук. праць. Київ : Фенікс, 2019. С. 55–58. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722582/1/BNV%202019-conf01.pdf> (дата звернення: 02.04.2026).
 9. Борисова Т. Формування культурної компетентності учнів закладів загальної середньої освіти на уроках. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» [Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя]*. 2024. № 2. С. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2024-PP-2-34-43> (дата звернення: 28.03.2026).
 10. Валько Н. Міждисциплінарні зв'язки та їх реалізація в процесі навчання історії. *Професійно-прикладні дидактики. Міжнародний науковий журнал*. 2016. Випуск 1. С. 31–34. URL: <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/582/1/PPD-1-4.pdf> (дата звернення: 28.04.2026).
 11. Гаврилюк Ж. М. Методика реалізації культурологічного змісту в курсі історії України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2012. Вип. 3. С. 46–50. URL: <https://surl.li/nwjqqn> (дата звернення: 04.04.2026).

12. Гаврилюк Ж. М. Духовно-моральне виховання учнів засобами культурологічної освіти на уроках історії України у 8–9 класах. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. 2012. Вип. 21. С. 191–199. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2489/1/27.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
13. Демчук І. Сайти віртуальних екскурсій по музеях світу. *Збірник тез III Української конференції молодих науковців. Інформаційні технології – 2016 : збірник тез III Української конференції молодих науковців, м. Київ, 19 травня 2016 р.* Київ, 2016. С. 45–48. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14649/1/I_Demchuk_19_05_2016_konf_IS.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
14. Дробін А., Самойлов С. Мотивація навчальної діяльності учнів засобами віртуальної екскурсії. *Науково-методичний вісник*. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». 2023. № 59. С. 126–135. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/nmv_59-126-135.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
15. Заблоцька О. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2008. Випуск 40. С. 63–68. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/2473/1/63-68.pdf> (дата звернення: 05.04.2026).
16. Земан І. Віртуальний простір музейної педагогіки в базовій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 35. Том 3. С. 207–213. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_3/35-3_2021.pdf#page=207 (дата звернення: 26.04.2026).
17. Кисельова, О. Б., Глущенко Л. М. Віртуальна екскурсія як інноваційний інструмент навчання. *Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи*

- розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції. Черкаси, 2020. С. 204–206. URL: <https://repository.khpa.edu.ua/server/api/core/bitstreams/92f7d57d-f313-41b7-9d09-58397432ab4c/content> (дата звернення: 29.04.2026).
18. Коваленко О.В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т 1. С. 94–97. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/9/part_1/22.pdf (дата звернення: 29.04.2026).
19. Ляшенко О., Трифонова О. Міжпредметні зв'язки як засіб формування наукового світогляду учнів. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті: збірник матеріалів X-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції, м. Кропивницький, 25 травня – 4 червня 2020 року* / Відп. ред. М. І. Садовий. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. С. 87–90. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi67/0049223.pdf#page=87> (дата звернення: 01.05.2026).
20. Мантула Т. Інтегроване викладання та міжпредметні зв'язки в історичному аспекті та сьогодні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005. № 21. С. 95–99. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/2309/1/05mtiias.pdf> (дата звернення: 01.05.2026).
21. Мороз П., Мороз І. Інтегроване навчання історії в 5–9 класах: стан практики та перспективи. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 3. С. 66–77. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-3-66-77> (дата звернення: 03.05.2026).
22. Оліяр М. Шляхи формування культурної компетентності здобувачів загальної середньої освіти. *Україно моя вишивана : актуальні проблеми становлення і розвитку особистості в національному та євроінтеграційному вимірах: зб. тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, 15 травня 2025 р. / за заг. ред. д. пед. н. Н.І. Богданець-Білокаленко (електронне видання)*. Київ : Педагогічна думка. 2025. С. 147–

150. URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2025/09/zbirnyk-tez-2025-Vyshyvanka-novyy-1.pdf#page=148> (дата звернення: 06.04.2026).
- 23.Паска Б., Паска Т. Інтерактивні методи та цифрові інструменти на уроках громадянської та історичної освітньої галузі. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 7(37). С. 1097–1104. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7\(37\)-1097-1104](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7(37)-1097-1104) (дата звернення: 28.04.2026).
- 24.Плугіна А. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації освітнього процесу. *Наука та освіта в умовах війни. Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка : матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів, докторантів, аспірантів та молодих учених, здобувачів вищої та фахової передвищої освіти (розділ вища школа); (м. Глухів, 23–24 травня 2023 року)*. Глухів, 2023. С. 157–159. URL: <https://surl.li/qdtsfo> (дата звернення: 03.05.2026).
- 25.Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2011. 412 с. URL: <https://surl.li/fdlwww> (дата звернення: 06.04.2026).
- 26.Рудь М.Компетентнісний підхід в освіті. *Вісник Львівського університету. Серія: педагогіка*. 2006. Вип. 21. Ч. 1. С. 73–82. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/pedagogics/article/viewFile/5979/5990> (дата звернення: 02.04.2026).
- 27.Скрипка Г. В. Впровадження технології віртуальної реальності в умовах дистанційного та змішаного навчання сучасної школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 211, С. 201–208.
- 28.Філоненко О. Віртуальні екскурсії до різних країн як засіб формування толерантності. *Мозаїка початкової освіти. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи», 26.02.2025, м. Ніжин. Випуск 1 /*

- за заг. ред. Білоусової Н. В., Філоненко О. С. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2025. С. 260–264. URL: <https://surl.it/oynlql> (дата звернення: 01.05.2026).
29. Хміль Н. А. Формування у майбутніх учителів навичок застосування віртуальних екскурсій в освітньому процесі сучасної школи. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 450–453. URL: <https://repository.khpa.edu.ua/server/api/core/bitstreams/426c939c-79e8-45cf-986b-02829750eae8/content> (дата звернення: 02.05.2026).
30. Черемісін О. В., Варнавська І. В. Структурна характеристика культурної компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. Вип. 1 (48). С. 64–69. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/3b788852-4d05-4df2-8768-af8533fa1ba6/content> (дата звернення: 10.04.2026).
31. Шимко А. Віртуальна екскурсія як форма освітнього процесу. *XII Дніпропетровська обласна історико-краєзнавча конференція «Історія Дніпровського Надпоріжжя», 09.11.–12.11. 2021, м. Дніпро: матеріали доповідей / відп. ред. д-р іст. наук, проф. С. І. Світленко*. Дніпро: Ліра, 2021. С. 260–263. URL: <http://www.histukrdnu.dp.ua/wp-content/uploads/2022/03/papers.pdf#page=260> (дата звернення: 02.05.2026).
32. Borkovský I. O počátcích Pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze. Praha : Matice česká, 1949. 115 s. URL: https://www.academia.edu/20348223/Ivan_Borkovsk%C3%BD_O_po%C4%8D%C3%A1tc%C3%ADch_pra%C5%B5sk%C3%A9ho_hradu_a_o_nejstar%C5%A1%C3%ADm_kostele_v_Praze_The_beginning_of_the_Prague_Castle_and_the_oldest_church_in_Prague (дата звернення: 09.03.2026).
33. Bukal G. Konserwacja zamku w Malborku jako przykład kształtowania się doktryny konserwatorskiej. *Ochrona Zabytków*. 2008. Tom 56/3 (242), S. 91–102. URL: <https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/ochrona-zabytkow/2008-tom->

- [56-numer-3-242/ochrona_zabytkow-r2008-t56-n3_242-s91-102.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/ochrona-zabytkow/1962-tom-15-numer-3-58/ochrona_zabytkow-r2008-t56-n3_242-s91-102.pdf) (дата звернення: 26.02.2026).
34. Ciołek G. Odbudowa ogrodu. *Ochrona Zabytków*. 1962. Tom 15/3 (58). S. 86–106. URL: https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/ochrona-zabytkow/1962-tom-15-numer-3-58/ochrona_zabytkow-r1962-t15-n3_58-s86-106.pdf (дата звернення: 09.03.2026).
35. Čornej P. Klice ke Karlštejnu. *Studia mediaevalia Bohemica*. 2009. No 1. S. 37–73. URL: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=241394> (дата звернення: 11.03.2026).
36. Hassmann E. Von Katterburg zu Schönbrunn. Die Geschichte Schönbrunn's bis Kaiser Leopold I. Wien – Köln – Weimar : Böhlau Verlag, 2004. 662 b. URL: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/33071> (дата звернення: 26.03.2026).
37. Hochleitner J. Zamek krzyżacki w Malborku (1997). *Ochrona Zabytków*. 2017. Tom 70 [Numer Specjalny]. S. 107–112.
38. Ivanega J. Lovecký zámek. Ohrada a schwarzenberská sídla na panství Hluboká nad Vltavou. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014. 164 s. URL: <https://web.archive.org/web/20160915161622/http://nzm.cz/multimedia/uploads/2016/05/Loveck%C3%BD-z%C3%A1mek-Ohrada-a-schw.-s%C3%ADdla-na-panstv%C3%AD-Hlubok%C3%A1-nad-Vltavou.pdf> (дата звернення: 10.03.2026).
39. Kaczmarek S. Architecture of Poland as the Heritage of the Past in the Present. Castles, palaces and mansions, historic cities. *Poland. History, Culture and Society. Selected Readings* / Bielawska-Batorowicz E. (ed.). Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015. P. 33–57. URL: <https://repozytorium.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/16581> (дата звернення: 22.02.2026).
40. Kutschera-Woborsky O. Die Wiener Hofburg. Wien : Hölzel, 1924. 16 b. URL: <https://catalog.hathitrust.org/Record/006007032/Home> (дата звернення: 26.03.2026).

41. Ratajczak T. Wieże mieszkalne na zamku wawelskim – badania nad chronologią gotyckiej architektury rezydencji królewskiej. *Rocznik Historii Sztuki*. 2014. Tom XXXIX. S. 177–190. URL: https://www.academia.edu/11157905/Wie%C5%BCe_mieszkalne_na_zamku_wawelskim_badania_nad_chronologi%C4%85_gotyckiej_architektury_rezydencji_kr%C3%B3lewskiej_Rocznik_Historii_Sztuki_XXXIX_2014_s_177_190 (дата звернення: 20.02.2026).
42. Seeger U. von. Stadtpalast und Belvedere des Prinz Eugen : Entstehung, Gestalt, Funktion und Bedeutung. Wien : Böhlau, 2004. 480 b. URL: https://www.researchgate.net/publication/353866388_Stadtpalais_und_Belvedere_des_Prinzen_Eugen_Entstehung_Gestalt_Funktion_und_Bedeutung (дата звернення: 25.03.2026).
43. Stephan P. Das Obere Belvedere in Wien. Architektonisches Konzept und Ikonographie. Das Schloss des Prinzen Eugen als Abbild seines Selbstverständnisses. Wien : Böhlau, 2010. 255 b. URL: <https://dokumen.pub/das-obere-belvedere-in-wien-architektonisches-konzept-und-ikonographie-das-schloss-des-prinzen-eugen-als-abbild-seines-selbstverstdnisses-9783205790310-9783205777854.html> (дата звернення: 25.03.2026).
44. Traut-Seliga A. Zespół pałacowo-parkowy w Wilanowie. Przygotowano w ramach projektu Rzeczy są dla Ludzi i realizowanego w Wojskowej Akademii Technicznej w latach 2021–2024. *Polski Związek Newidomych*. S. 1–25. URL: <https://pzn.org.pl/wp-content/uploads/2025/02/Opis-rozszerzony-Wilanow.pdf> (дата звернення: 22.02.2026).
45. Wiśniewski J. Symbolika i znaczenie zamku krzyżackiego w Malborku. *Studia Elbląskie*. 2012. T. XIII. S. 7–25. URL : https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/studia-elblaskie/2012-tom-13/studia_elblaskie-r2012-t13-s7-25.pdf (дата звернення: 26.02.2026).
46. Witkowski M. «Całe ogrodzenie to ogród» : przegroda dziedzińca pałacowego w Wilanowie, jej dzieje i likwidacja w czasach Stanisława Kostki Potockiego.

Studia Wilanowskie. 2019. Т. XXVI. S. 35–56. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/1968033> (дата звернення: 22.02.2026).

IV. Підручники, посібники

47. Вечерський В. В. Курс історії архітектури країн Східної Європи. Методичний посібник з дисципліни «Всесвітня історія архітектури» для студентів мистецтвознавчої спеціалізації вищих навчальних закладів. Київ : Видавництво «АртЕк» 2007. 270 с. URL: <https://archive.org/details/kurs-arxitektury-sxidnoji-evropy-2007/page/249/mode/2up> (дата звернення: 01.03.2026).
48. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі. Методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2018. 208 с. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/162002217.pdf> (дата звернення: 03.04.2026).

V. Енциклопедичні і довідкові видання

49. Вечерський В. В. Верхній Бельведер у Відні. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Верхній_Бельведер_у_Відні (дата звернення: 26.03.2026).
50. Вечерський В. В. Гофбург, Імператорський форум у Відні. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Гофбург,_Імператорський_форум_у_Відні (дата звернення: 26.03.2026).
51. Вечерський В. В. Карлштейн, замок. *Велика українська енциклопедія*. 2024. URL: https://vue.gov.ua/Карлштейн,_замок (дата звернення: 13.03.2026).
52. Вечерський В. В. Празький град. *Велика українська енциклопедія*. 2024. URL: https://vue.gov.ua/Празький_град (дата звернення: 13.03.2026).
53. Вечерський В. В. Шенбрунн, палац і парки. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Шенбрунн,_палац_і_парки (дата звернення: 26.03.2026).

VI. Буклети, путівники, каталоги

54. Nekanda Trepka J. Najnowszy zwięzły przewodnik po Wawelu : Katedra, Zamek Królewski. Kraków : Wydawnictwo Księgarni Salonu Malarzy Polskich ; (Zakłady reprodukcyjne «Akropol»), 1924. 48 s. URL: https://rcin.org.pl/igipz/Content/153935/PDF/WA51_171345_PAN62353-r1924_Najnowszy-zwiezly.pdf (дата звернення: 22.02.2026).

VII. Віртуальні карти та екскурсійні тури

замково-палацовими комплексами Центрально-Східної Європи

55. Замок Мальборк, Польща [віртуальні тури замком у Мальборку]. *TrueVirtualTours*. URL: <https://truevirtualtours.com/ru/tour/zamok-malbork-polsa> (дата звернення: 06.05.2026).
56. Belvedere [віртуальний тур палацом Бельведер]. *Google Arts&Culture*. URL: https://artsandculture.google.com/streetview/%C3%96sterreichische-galerie-belvedere-upper-belvedere-entrance/OAHrRT7M_ZvG5g?sv_lng=16.380998781390684&sv_lat=48.19163713407676&sv_h=214.0517720242084&sv_p=-0.0018390040941937968&sv_pid=2GGrR11pXWsAAARGDqyAw&sv_z=0.9999999999999997 (дата звернення: 08.05.2026).
57. Click2Map: Make Maps Online. *UBIQUE. American Geographical Society*. URL: <https://ubiqueags.org/click2map-make-maps-online/> (дата звернення: 04.05.2026).
58. Fotogalerie. Zámek Hluboká nad Vltavou [сайт замку Глубока; розділ фотогалерея]. URL: <https://www.zamek-hluboka.cz/cs/fotogalerie> (дата звернення: 07.05.2026).
59. Google Arts & Culture. *Westfries museum*. URL: <https://artsandculture.google.com/> (дата звернення: 04.05.2026).
60. Hofburg Vienna [сайт палацу Гофбурґ]. URL: https://www.hofburg.com/jart/prj3/hofburg/data/uploads/virtuelle_tour/en/index.html?s=pano34 (дата звернення: 08.05.2026).
61. KunstHausWien Museum Hundertwasser [сайт Віденського музею мистецтв]. URL:

https://www.kunsthawien.com/en/?gad_source=1&gad_campaignid=23317563330&gbraid=0AAAAAp8O_p8pKsodrnemPUuGVAdn-8QH2&gclid=Cj0KCQjw2MbPBhCSARIsAP3jP9zRp0j26Wiq1jNm9gd96kugtej7E0dOUZApoVH9scio8UUzFhYGSJEaAuAyEALw_wcB (дата звернення: 04.05.2026).

62. Museo Galileo [сайт Музею Галілео]. URL: <https://www.museogalileo.it/it/> (дата звернення: 04.05.2026).

63. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie [сайт палацу Вілянув]. URL: <https://wilanow-palac.pl/> (дата звернення: 06.05.2026).

64. Muzeum Zamkowe w Malborku [сайт замку у Мальборку]. URL: <https://zamek.malbork.pl/en/home/> (дата звернення: 06.05.2026).

65. Photogalleries [сайт замку Карлштейн; розділ фотогалерея]. URL: <https://www.hrad-karlstejn.cz/en/photogalleries> (дата звернення: 07.05.2026).

66. Salon of empress Elisabeth [сайт палацу Шенбрунн; віртуальний тур палацом]. URL: <https://www.schoenbrunn.at/en/about-schoenbrunn/the-palace/tour-of-the-palace/salon-of-empress-elisabeth> (дата звернення: 08.05.2026).

67. Smithsonian [сайт Смітсонівського музею]. URL: https://www.si.edu/?gad_campaignid=21400673645&gad_source=1&gbraid=0AAAAA9ViVfcOC_-tWkHI5e7FDHcr4YyJF&gclid=Cj0KCQjw2MbPBhCSARIsAP3jP9wFrPCXfOZhZeCQY3h-1szLbDwt-RxIGE-NV-60TzWIBjkOIYX8nQMaAtPoEALw_wcB&utm_campaign=2406--eg--oa-oef--ad--google--search--cul--acq-----gg-siedu----&utm_medium=cultivation&utm_source=oa-oef--ad--google--search (дата звернення: 04.05.2026).

68. StoryMap. Maps that tell stories. *Knight lab. Northwestern University Chicago – San Francisco*. URL: <https://storymap.knightlab.com/> (дата звернення: 04.05.2026).

69. TimeMapper [Картографічні моделі часу. Елегантні часові шкали та карти, створені за лічені секунди]. URL: <https://timemapper.okfnlabs.org/> (дата звернення: 04.05.2026).
70. Tour Builder [платформа віртуальних турів]. URL: <https://www.tourbuilder.com/> (дата звернення: 03.05.2026).
71. Tripline. Your maps are your stories. URL: <https://www.tripline.net/> (дата звернення: 03.05.2026).
72. Virtual tours Enjoy the Louvre at home! [сайт Лувру; віртуальний тур палацом]. URL: <https://www.louvre.fr/en/online-tours> (дата звернення: 04.05.2026).
73. Virtuální prohlídka [віртуальний тур Празьким градом на офіційній сторінці Празького граду]. URL: <https://www.hrad.cz/cs/prazsky-hrad-pro-navstevniky/virtualni-prohlidka> (дата звернення: 07.05.2026).
74. Zwiedzaj wirtualnie [сайт Вавельського замку; розділ віртуальних екскурсій]. URL: <https://wawel.krakow.pl/zwiedzaj-wirtualnie> (дата звернення: 06.05.2026).

VIII. Дипломні (кваліфікаційні) роботи

75. Ціпошук С. А. Віртуальні екскурсії як засіб пізнання на уроках географії в Новій українській школі : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 014.07 Середня освіта (Географія) / наук. кер. Л. О. Маковецька ; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 79 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/27237/1/Tsiposhuk_2024.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
76. Щокина Д. О. Розвиток емоційного інтелекту через мультимедійні технології на інтегрованих уроках : кваліфікаційна робота / науковий керівник – к.п.н., доцент Лисевич Олександра Вікторівна. Кривий Ріг, 2023. 103 с. URL: <https://surl.lt/zprixw> (дата звернення: 29.04.2026).
77. Rybák Š. Úřad karlštejských purkrabích (1500–1625). Bakalářská diplomová práce / Filozofická fakulta. Masarykova univerzita. Historický ústav . Brno, 2022.

157 s. URL: https://is.muni.cz/th/hvdx4/Urad_karlstejnskych_purkrabich_1500-1625.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

78. Siegllová K. Neogotická přestavba zámku Hluboká nad Vltavou. Diplomová práce / Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění Dějiny křesťanského umění. Praha, 2012. 180 s. URL: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/44713/DPTX_2008_2_0_268338_0_75289.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 13.03.2026).
79. Vlažný V. Národní kulturní komise na zámku Hluboká nad Vltavou. Diplomová práce / Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Praha, 2023. 66 s. URL: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/185385/120454791.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 13.03.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Вавельський замок. Фото Войцеха Вуйціка.

Джерело: <https://novapolshcha.pl/article/vavel-korolivska-stolicya-polshi/>

Додаток Б

Ксилографія Замку на Вавелі 617 р.

Джерело: <https://lnk.ua/iaKMIMVSg>

Додаток В

Замок Мальборк

Джерело: <https://monitorwolynski.com/uk/news/5649-cuda-polski-malbork>

Додаток Г

Вілянівський палац. 1825-1833 роки, вид з парку.

Джерело: <https://lnk.ua/YHAVcu6Jk>

Додаток Г

Празький Град

Джерело: <https://lnk.ua/n7KWl7Es8>

Додаток Д

Замок Карлштейн

Джерело: <https://prostovisa.com/ua/blog/cities/zamok-karlshtejn/>

Додаток Е

Замок Глубока

Джерело: <https://ukrainaincognita.com/zakordon/chekhiya/gluboka/chekhiya-zamok-gluboka-zamek-hluboka-hluboka-nad-vltavou>

Додаток Є

Палац Верхній Бельведер

Джерело: <https://lnk.ua/PQqvjuPME>

Додаток Ж

Палац Нижній Бельведер

Джерело: <https://lnk.ua/PQqvjuPME>

Додаток З

Віденський Бельведер, гравюра, 1753 рік.

Джерело: <https://lnk.ua/PQqvjuPME>

Додаток И

Палац Шенбрунн*Джерело:*

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B5%D0%BD%D0%B1%D1%80%D1%83%D0%BD%D0%BD>

Додаток І

Головний вхід в Гофбург. Авторське фото.

Додаток І

Гофбург, вигляд з Гельденплаца. Перед будівлею — пам'ятник принцу Євгену Савойському.

Джерело:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D1%84%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%B3>

Додаток Й

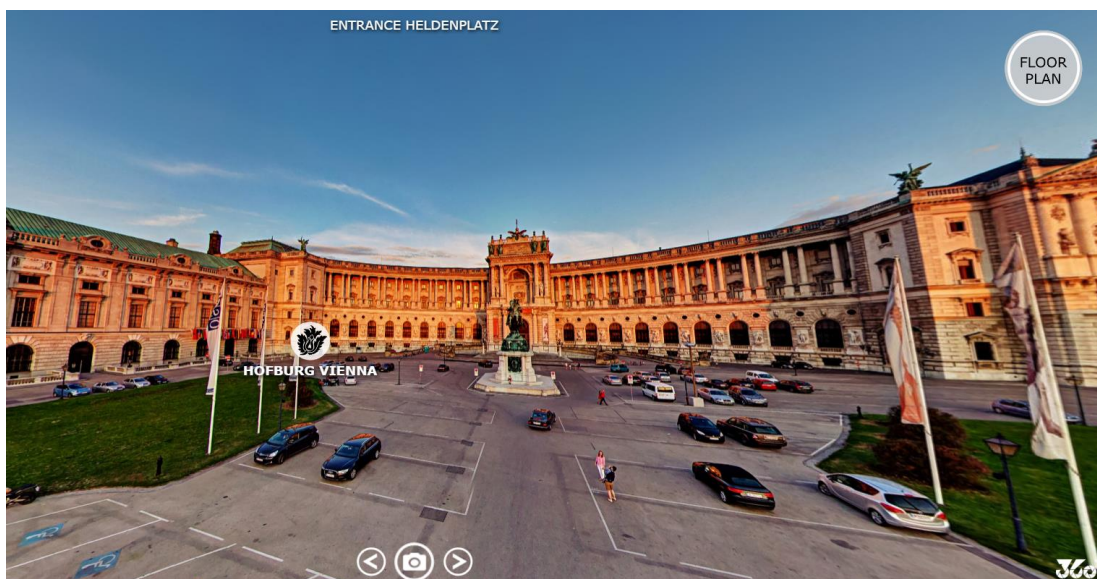
Вигляд на внутрішній двір замку Мальборк. Знімок екрана фрагменту віртуального туру.

Джерело: <https://truevirtualtours.com/ru/tour/zamok-malbork-polsa>

Додаток К

Гофбург. Знімок екрана фрагменту віртуального туру.

Джерело:

https://www.hofburg.com/jart/prj3/hofburg/data/uploads/virtuelle_tour/en/index.html?s=rapo34

Додаток Л

Собор святого Віта. Знімок екрана фрагменту віртуального туру.

Джерело: <https://www.hrad.cz/cs/prazsky-hrad-pro-navstevniky/virtualni-prohlidka>

Додаток М

Вид на Вавельський замок. Знімок екрана фрагменту віртуального туру.

Джерело: <https://wawel.krakow.pl/zwiedzaj-wirtualnie>

Додаток Н

Вілянівський палац. Знімок екрана фрагменту відео туру.

Джерело: <https://wilanow-palac.pl/>

Додаток О

Структурні компоненти культурної компетентності. Авторська розробка

Додаток П

Схема формування культурної компетентності. Авторська розробка

Додаток Р

Алгоритм підготовки вчителя до уроку з елементами віртуальної екскурсії. Авторська розробка

Додаток С

Наочна схема залучення віртуальних екскурсій замками Польщі на уроках історії у 8 класі. Авторська розробка

**НАОЧНА СХЕМА ЗАЛУЧЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ЗАМКАМИ ПОЛЬЩІ НА
УРОКАХ ІСТОРІЇ У 8 КЛАСІ**

	ВАВЕЛЬСЬКИЙ ЗАМОК - Квест «Пошук Посольської зали» (3D-навігація простором нижньої палати Сейму, аналіз символізму кесонних голів і суспільної відповідальності депутатів). - Квест «Маркери Ренесансу» (фіксація ознак світського мистецтва скріншотами та порівняння із Середньовіччям). - Проект «Резиденція князя Острозького» (завдання «Зодчі» та «Фортифікатори» для дослідження адаптації європейської моди до українських безпекових реалій).	
	ЗАМОК МАЛЬБОРК - Інтерактивне завдання «Таємна ревізія Папи Римського» (3D-навігація простором замку, збір візуальних доказів розкоші лицарів та аналіз причин кризи ордену й переходу до протестантизму). - Рольове завдання «Військова рада» (дослідження фортифікацій зовнішнього периметра для аналізу козацької і прусської тактики в умовах конфлікту культур і кордонів). - Ігровий панорамний модуль-квест (пошук лицарських артефактів та збір історичних пазлів через розв'язання тестових запитань для отримання іншомовного листа-таємниці).	
	ВІЛЯНІВСЬКИЙ ПАЛАЦ - Інтерактивне завдання «Віртуальне картографування» (робота з картою комплексу та фотогалереями для дослідження просторового планування резиденції у різні періоди). - Аналітичне завдання «Бароко як інструмент пропаганди» (аналіз оцифрованих парадних портретів і розписів для виявлення візуальних маніпуляцій та конструювання культури особи Яна III Собеського). - Проект «Культурний код повсякдення» (створення колажу артефактів XVII ст. та підбір аналогів із побуту української козацької старшини для демонстрації діалогу культур).	

Наочна схема застосування віртуальних екскурсій для вивчення архітектури замків і палаців Чехії у 7 класі. Авторська розробка

НАОЧНА СХЕМА ЗАСТОСУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АРХІТЕКТУРИ ЗАМКІВ І ПАЛАЦІВ ЧЕХІЇ У 7 КЛАСІ

	ПРАГЬСЬКИЙ ГРАД - Рольове завдання «Дипломатична місія до імператора Карла VI» (3D-маршрут малих груп у ролі іноземних посольств через Старий королівський палац до Владиславської зали для складання таємної доповіді про політичну могутність Чехії на основі візуальних архітектурних доказів). - Дослідницький квест «Розкодування готики» (робота з віртуальною панорамною Собору Святого Віта для виокремлення елементів релігійного впливу та державної влади з метою усвідомлення симбіозу світської влади й церкви). - Просторове завдання «Синхронізація просторів: Прага і Волинь» (порівняльний аналіз фортифікаційної логіки Празького граду та замку князя Любарта в Луцьку для виявлення спільних рис середньовічного урбанізму й демонстрації діалогу культур).	
	ЗАМОК КАРЛШТЕЙН - Дослідницьке завдання «Вертикаль влади» (фіксація ступінчастого планування споруд для аналізу відображення ієрархії середньовічного теоцентричного світогляду у фізичному просторі). - Мистецтвознавчий аналіз Капели Святого Христа (вивчення оздоблення та панельних картин для усвідомлення ролі мистецтва як інструменту сакралізації влади монарха). - Проблемний аналіз «Інженерія духовної скарбниці» (оцінка фортифікацій Великої вежі в ізоляції містечка для розуміння милітаризації простору заради захисту державних реліквій).	
	ЗАМОК ГЛУБОКА - Візуальний аналіз «Експертиза фортифікаторів» (пошук деструктивних для оборони елементів реконструкції XIX ст. для усвідомлення відмінностей між автентичною військовою архітектурою та її пізнішою імітацією). - Міжпредметне розслідування «Липецький міф і суворе реалістичне» (зіставлення розкішних інтер'єрів палацу з описами в романі «Айвенго» для спростування стереотипів про високий рівень комфорту реальних середньовічних феодалів). - Культурологічне завдання «Геральдика як інформаційний код» (розкодування родових гербів та їх порівняння з руською княжою геральдикой для демонстрації універсальності європейської системи візуальної ідентифікації).	

Наочна схема інтеграції віртуальних екскурсій замками і палацами Австрії в шкільну програму історії 9 класу. Авторська розробка

НАОЧНА СХЕМА ІНТЕГРАЦІЇ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ЗАМКАМИ І ПАЛАЦАМИ АВСТРІЇ В ШКІЛЬНУ ПРОГРАМУ ІСТОРІЇ 9 КЛАСУ

	ПАЛАЦ БЕЛЬВЕДЕР - Асоціативний квест «Зіткнення епох» (порівняння барокових та модерних залів у 3D-турі для аналізу переходу від консервативної імперської ідеології до кризи традиційного суспільства). - Рольова гра «Зниклий маніфест» (ігрове розслідування у групах детективів та журналістів для інтерпретації та відтворення цінностей модернізму). - Дослідницький проект «Індикатор змін» (аналіз трьох історичних метаморфоз комплексу для складання резюме про шлях імперії Габсбургів від реформ до колапсу). - Творче завдання «Посібник з виживання» (складання сатиричного тексту на основі огляду залів та анфіладного планування для розкриття тягаря придворного протоколу й відсутності приватності).	
	ПАЛАЦ ШЕНБРУНН - Історична реконструкція «Робочий день імператора» (дослідження апартаментів Франца Йосифа I та складання його розкладу для розуміння складності управління багатонаціональною державою). - Комунікативна гра «Дипломатія за обіднім столом» (планування розсадки гостей різних національностей або розробка сценарію балу у Великій галереї для реалізації діалогу культур). - Емпатичне завдання «Конфлікт обов'язку та приватності» (порівняння покоїв імператора та імператриці Єлизавети з написанням щоденника про тиск іспанського протоколу й роль жінки в монархії).	
	ПАЛАЦ ГОФБУРГ - Просторове моделювання «Імперський центр» (аналіз розташування урядових будівель навколо палацу для розуміння ідеї жорсткої політичної централізації). - Дослідницьке завдання «Монополія на знання» (робота з цифровими архівами бібліотеки для вивчення цензури Меттерніха як інструменту придушення національних рухів). - Творча реконструкція «Петиція реформаторів» (складання економічного звернення щодо фінансування будівництва залізниць замість утримання імператорських стайень). - Аналітичне моделювання «Крах абсолютної монархії» (складання хронології революції «весни народів» від імені начальника охорони для відтворення механіки втрати влади).	

План-конспект уроку з предмету «Всесвітня історія» для 8 класу Віртуальна екскурсія Вавельським замком у м. Кракові

Тема: Річ Посполита у XVI – XVII ст.

Мета:

навчальна:

-дослідити політичний устрій Речі Посполитої (шляхетську демократію) та функціонування Вального сейму на прикладі просторової організації Посольської зали Вавеля ; / *логічна, просторова*

-розкрити зміст історичних понять «Сейм», «Сенат», «обмежена монархія» та «liberum veto» через їхню візуалізацію у віртуальному просторі замку ; / *інформаційна, грамотність*

-охарактеризувати архітектурні зміни Вавельського комплексу як відображення переходу від середньовічної фортифікації до відкритого світського палацу епохи Відродження ; / *інформаційна, культурна*

-вивчити вплив ідей гуманізму на зміну характеру мистецтва з релігійного на світський, аналізуючи інтер'єри королівських покоїв ; / *інформаційна, аксіологічна*

-дослідити вплив європейських архітектурних трендів Вавеля на забудову українських земель як приклад активного діалогу культур ; / *культурна, просторова*

-порівняти оборонні реалії українських територій із європейською ренесансною модою на прикладі особливостей зведення резиденцій місцевих магнатів (зокрема палацу князя Василя-Костянтина Острозького) ; / *логічна, інформаційна*

-визначити місце ренесансної перебудови Вавеля та формування шляхетської демократії в загальноєвропейських хронологічних межах XVI–XVII століть. / *хронологічна, інформаційна*

розвивальна:

-розвинути вміння працювати з цифровими інструментами та орієнтуватися у віртуальному просторі (Пошук Посольської зали та архітектурних маркерів Ренесансу у 3D-турі Вавельського замку) ; / *цифрова, інформаційна*

-формувати навички критичного мислення та політичного аналізу (Порівняння переваг та ризиків шляхетської демократії Речі Посполитої і абсолютної монархії) ; / *логічна, аксіологічна*

-розвивати просторову компетентність та вміння аналізувати вплив географічного положення на безпеку й економіку (Аналіз розташування Вавельського пагорба над вигином річки Вісла) ; / *просторова*

-розвивати комунікативні навички та емпатію через перевтілення в історичного персонажа (Формулювання переконливої промови від імені депутата Брацлавського воеводства на Сеймі) ; / *комунікативна, особистісна*

- формувати хронологічне мислення та вміння встановлювати послідовність історичних процесів (Завдання на розміщення на шкалі часу перебудови Вавеля, Люблінської унії та будівництва палаців в Україні) ; / *хронологічна*
- розвивати підприємницьку та економічну компетентність (Пошук економічних механізмів, як-от експорт зерна річкою Вісла, для фінансування ренесансної перебудови Вавеля) ; / *підприємницька*
- розвивати асоціативне мислення та здатність систематизувати багатовимірний матеріал (Заповнення 7 гілок ментальної карти асоціацій «Коди Вавеля») ; / *культурна, інформаційна*
- розвивати дослідницькі навички та вміння виявляти активний діалог культур в архітектурі (Робота у дослідницьких групах «Європейські зодчі-гуманісти» та «Фахівці з оборонної архітектури» над віртуальним проектом) ; / *культурна, інформаційна*
- розвивати математичну компетентність через розв'язання практичних просторово-часових задач (Обчислення тривалості подорожі кінним екіпажем шляхтича з Київського воєводства на Вальний сейм до Кракова) ; / *математична*

виховна:

- формувати почуття громадянської відповідальності та політичної свідомості (аналіз символізму кесонної стелі з дерев'яними головами, що нагадувала депутатам про їхній обов'язок перед суспільством) ; / *громадянська, аксіологічна*
- виховувати повагу до історичного минулого та усвідомлення важливості активного діалогу культур (дослідницький проєкт щодо поєднання європейського Ренесансу та місцевих оборонних традицій у замках князя Острозького) ; / *культурна, громадянська*
- формувати розуміння цінності державних інститутів та небезпеки зловживання демократичними правами (дискусія та написання есе щодо наслідків застосування права «liberum veto» для існування держави) ; / *громадянська, аксіологічна*
- розвивати естетичне сприйняття та художній смак через знайомство зі спадщиною епохи Високого Відродження (пошук доказів світського мистецтва та візуальних маркерів Ренесансу у королівських покоях і дворі Вавеля) ; / *культурна*
- формувати навички командної взаємодії, вміння знаходити компроміс і поважати думку інших (спільна робота у групах «Зодчих-гуманістів» та «Фахівців з оборони» над створенням єдиного архітектурного плану) ; / *соціальна, комунікативна*
- сприяти емоційному зануренню в епоху та формуванню особистісного ціннісного ставлення до історичних викликів (мотиваційне обговорення: чим пожертвувати при будівництві у неспокійний час — зовнішньою красою чи безпекою) ; / *особистісна, аксіологічна*
- виховувати екологічну свідомість через осмислення впливу людської діяльності на довкілля в історичній ретроспективі (запитання про наслідки масштабних вирубок лісів для зведення та опалення грандіозних замкових комплексів) ; / *природозберігаюча*
- формувати історичну пам'ять та усвідомлення органічної інтегрованості українських земель у загальноєвропейський простір (підсумкове обговорення того, як європейські тренди з краківського двору поширювалися на Схід) ; / *громадянська, культурна*

Тип заходу: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: віртуальний тур, схема для заповнення на систематизацію знань, додаткові ілюстрації, аркуші з завданнями для учнів, проєктор для відтворення віртуального туру на групові завдання.

План заходу

1. Шляхетська демократія Речі Посполитої

2. Маркери Ренесансу у Вавельському замку

3. Зодчі та фортифікатори: діалог культур в архітектурі Речі Посполитої

Хід уроку

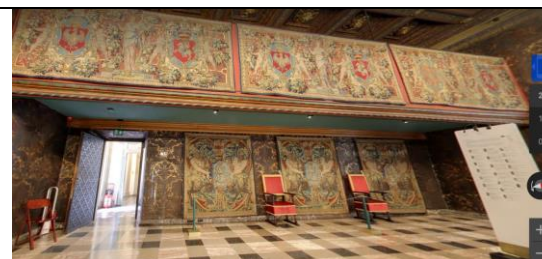
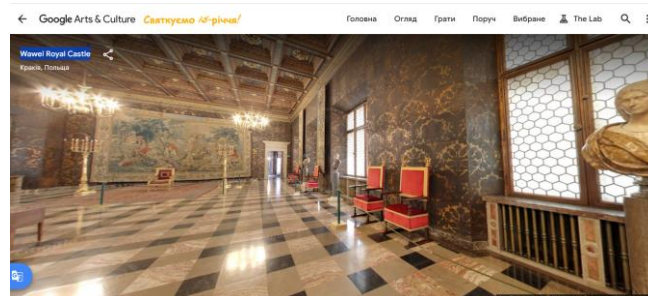
Доза часу	Етап заходу	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	- Привітання з учнями, перевірка присутніх. - Емоційне налаштування.		
3 хв	II. Перевірка домашнього завдання		Всі учні виконують онлайн завдання про Тридцятилітню війну: https://lnk.ua/lNr17xc1y Інтерактивна вправа «Факт чи фейк: Тридцятилітня війна» - Приводом до початку війни стала Празька дефенестрація — повстання протестантів у Чехії. (Біднік) - Католицьку лігу та Габсбургів у цій війні активно підтримували Франція та Швеція. (Вівчаренко)	<i>цифрова, інформаційна</i> <i>аксіологічна,</i>

			3. Тридцятилітня війна завершилася підписанням Вестфальського миру у 1648 році. (Гайко) 4. За підсумками війни Священна Римська імперія перетворилася на міцну, єдину та централізовану державу. (Градова) 5. Видатний полководець Альбрехт фон Валленштейн створив найману армію, яка утримувалася за рахунок грабунку місцевого населення за принципом «війна годує війну». (Дем'янчук) 6. Одним із найважливіших політичних наслідків війни стало офіційне визнання незалежності Швейцарії та Нідерландів. (Дзалба)	<i>інформаційна</i>
5 хв	II. Мотиваційний етап	- Повідомлення теми та мети заходу Сьогодні ми з вами проведемо віртуальну екскурсію королівським замком Вавель. Наша мета — уявно переміститися в епоху Відродження та дослідити історичні реалії Речі Посполитої. На нашому шляху ключові локації комплексу: ренесансний двір, королівські палати та фортифікаційні споруди. Ми проаналізуємо, як цей архітектурний осередок задавав європейські тренди та впливав на розвиток українських земель через активний діалог культур.	- Коли ти чуєш словосполучення «королівський замок», що першим спадає на думку: розкішні палати для бенкетів чи неприступні мури для оборони? (Гасюк) - Як ти вважаєш, в епоху без інтернету та телебачення, як саме модні європейські тренди в архітектурі могли долати тисячі кілометрів і потрапляти на наші землі? (Дереш) - Уяви, що тобі доручили збудувати резиденцію у дуже неспокійний час. Чим ти швидше пожертвуєш при будівництві: зовнішньою красою чи безпекою? (Клим'юк) - Навіщо, на твою думку, правителі витрачали шалені гроші на запрошення іноземних майстрів	<i>аксіологічна</i> <i>особистісна</i> <i>особистісна, аксіологічна</i>

			та перебудову своїх замків, замість того, щоб просто робити стіни товстішими? (Романишин) - Як ти думаєш, чи може звичайна кам'яна будівля бути свідком і відображенням активного діалогу різних культур та народів? (Третяк)	<i>логічна</i> <i>аксіологічна</i>
7 хв	IV. Актуалізаційний етап		1. Ми вивчали, як у багатьох країнах Європи завершувалося формування абсолютизму. Як ти можеш коротко пояснити суть цієї форми правління, коли монарх має нічим не обмежену владу? (Зобків) 2. Водночас, згадуючи Англійську революцію та створення Сполучених Провінцій Нідерландів, скажи: яка форма правління там почала утверджуватися на протидію абсолютному монархізму? (Лисюк) 3. Ми щойно пригадали події Тридцятилітньої війни, яка охопила майже весь континент. Як ти вважаєш, чи легко було державам Центральної та Східної Європи зберігати нейтралітет і власні кордони у такий неспокійний час? (Маланюк) 4. Зверни увагу на перелік тем нашого розділу: поруч знаходяться Османська імперія та Московська держава. Як ти думаєш, чи було безпечним і мирним сусідство з цими амбітними імперіями? (Матіїв)	<i>аксіологічна, гармонічність</i> <i>аксіологічна, інформаційна</i> <i>логічна</i> <i>аксіологічна</i>

4 год	V. Етап вивчення нового матеріалу	1. <i>Шляхетська демократія Речі Посполитої</i> Отже, сьогодні ми із вами будемо працювати з віртуальним туром. Кожен з вас може відкрити його на своєму гаджеті, а також буде загальний огляд на проекторі, який ви зможете бачити всі. https://artsandculture.google.com/streetview/wzg%C3%B3rce-wawelskie/RQFzouFkh0t48g?sv_lng=19.935368605687906&sv_lat=50.053503476715115&sv_h=251.90898180897005&sv_p=34.94053573085283&sv_pid=82zYxNOiSnQAAARWvQ-U4w&sv_z=0.04657911307328633 /цифрова /цифрова Ми переходимо до дослідження устрою Речі Посполитої. Її політична система була унікальною для тогочасної Європи і називалася "шляхетською демократією". Щоб зрозуміти, як вона функціонувала, ми відмовимося від механічного заучування термінів і перенесемося безпосередньо у простір, де ухвалювалися державні рішення. Уявіть, що ви — представники шляхти, які прибули з різних воєводств, або іноземні послы, що завітали до королівської резиденції. Ваше	 -Проаналізуй географічне розташування Вавельського пагорба над вигином річки Вісла. Чому саме такий природний ландшафт був ідеальним місцем для зведення королівської резиденції з огляду на безпеку та торгівлю? (Клим'юк) Проблемні запитання під час віртуального огляду: 1. Оглянь кесонну стелю зали. Чому, на твою думку, ці вирізьблені дерев'яні голови спрямовані поглядом прямо вниз на послів, і про яку відповідальність перед суспільством вони їм нагадували? (Мочернюк) 2. Як така візуальна організація простору зали відображала взаємини між королем, депутатами Сейму та народом у системі шляхетської демократії? (Органістий) 3. Приймати рішення шляхти допомагало право "liberum veto" (забороняю). Як ти вважаєте, чи допомагало таке правило ефективно керувати державою, чи, навпаки, послаблювало її? (Павлів)	<i>просторова</i> <i>аксіологічна</i> <i>аксіологічна</i> <i>інформаційна</i>
----------	--------------------------------------	---	--	---

завдання — перейти за посиланням на панораму Вавельського замку, пройти його територією та знайти приміщення, де засідає нижня палата Сейму (Посольська зала). Під час огляду локації зверніть особливу увагу на її унікальну архітектурну деталь — стелю. /цифрова

-Порівняй систему управління в Речі Посполитій (шляхетська демократія) та абсолютну монархію (наприклад, у Московській державі чи Франції). Які переваги та ризики для існування держави мала кожна з цих систем? (Семенюк)

-Утримання іноземних зодчих та перебудова Вавеля потребували величезних фінансів. Запропонуй економічні механізми (наприклад, експорт зерна річкою Вісла до Європи), які дозволяли правителям і магнатам фінансувати ці розкішні проєкти. (Дзалба)

Практичне завдання: «Архітектурно-політичний словник Вавеля»

Інструкція для учнів: Перейдіть за посиланням на віртуальну панораму Посольської зали Вавельського замку. Здійсніть огляд приміщення (на 360 градусів). Ваше завдання — знайти вказані нижче архітектурні деталі та самостійно вписати історичний термін, який відповідає цій частині зали, у свій робочий зошит.

Заповніть пропуски:

1. **Об'єкт під час огляду:** Нижні дерев'яні лави, розміщені вздовж стін зали.

логічна

підприємницька

аксіологічна

грамотність,
мовна

		2. Маркери Ренесансу у Вавельському замку Ми з вами розібралися з політикою, а тепер переходимо до культури та повсякденного життя. Уявіть собі класичний середньовічний замок до XVI століття. Яким він був? Це сувора, холодна, похмура фортеця. Товстелезні стіни, вузькі вікна-бійниці, мінімум світла. Головною і єдиною метою такої споруди було вижити під час облоги. Усе	Історична довідка: Тут сиділи звичайні представники шляхти, обрані від кожного воєводства для ухвалення законів. Який політичний термін відповідає цьому місцю? Відповідь: _____ (Посольська ізба) 2. Об'єкт під час огляду: Окремі, більш почесні крісла, розташовані ближче до монарха. Історична довідка: Тут засідала верхня палата, до якої входили найвпливовіші магнати та вище духовенство. Який політичний термін відповідає цьому місцю? Відповідь: _____ (Сенат) 3. Об'єкт під час огляду: Королівський трон, що стоїть не в окремому закритому кабінеті, а прямо в спільній залі засідань. Історична довідка: Це означає, що монарх не міг ухвалювати закони одноосібно, а мусив домовлятися з депутатами. Як називається така форма правління? Відповідь: _____ (Обмежена монархія / Шляхетська демократія) 4. Ситуація під час огляду: Подивіться на масивні двері виходу із зали. Уявіть, що один із депутатів підводиться, кричить «Не дозволяю!» і демонстративно йде до цих дверей. Засідання одразу припиняється, а всі ухвалені закони скасовуються. Як латиною називалося це руйнівне право кожного шляхтича? Відповідь: _____ (Liberum veto)	комунікативна природозберігаюча
--	--	---	--	---

	мистецтво тоді було зосереджене навколо церкви: картини зображували лише святих, а земне життя вважалося гріховним і тимчасовим етапом перед потойбіччям. Але у XVI столітті до Речі Посполитої з Італії приходить нова грандіозна епоха — Високе Відродження, або Ренесанс. Разом із нею приходить нова філософія — гуманізм (від латинського <i>humanus</i> — людський). У центрі Всесвіту тепер ставиться не лише Бог, а й сама Людина. Її розум, краса тіла, емоції, таланти та прагнення до щастя у земному житті стають найвищою цінністю. Ця революція у мисленні миттєво змінила архітектуру і мистецтво. Вони набули світського характеру — тобто відокремилися від релігії. Правителі та магнати більше не хотіли жити в темних холодних фортецях. Вони хотіли світла, простору, розкоші та краси, які б підкреслювали їхню велич як людей. Саме це відбулося з Вавелем. Король Сигізмунд I Старий запросив найкращих італійських архітекторів, і вони здійснили диво. Вони не просто перебудували замок, вони втілили в камені ідеї гуманізму. Вавель перетворився з військової бази на розкішний світський палац. І зараз ви на власні очі знайдете докази цього переходу, здійснивши візуальний квест замком./цифрова	-Уяви себе депутатом від Брацлавського воєводства на засіданні Посольської ізби. Сформулюй коротку промову (до 1 хвилини), щоб переконати колег виділити кошти на укріплення кордонів, незважаючи на їхнє небажання платити податки. (Гасюк) -Будівництво грандіозних замкових комплексів та їхнє опалення взимку вимагало колосальних об'ємів деревини і каменю. Як масштабні вирубки лісів впливали на навколишнє середовище регіону в XVI–XVII століттях? (Дереш) Практичне завдання: «Польовий щоденник дослідника епохи Відродження» Інструкція для учнів: Уявіть, що ви історики-дослідники, які шукають візуальні докази зміни епох. Під час віртуальної мандрівки внутрішнім двором та королівськими покоями Вавельського замку, уважно роздивіться простір на 360 градусів. Ваше завдання — скласти короткий звіт, спираючись виключно на те, що ви бачите на екрані, та записати його у зошит. 1. Доказ безпеки та відкритості (Внутрішній двір) Середньовічні замки будувалися для виживання під час тривалих облог (вузькі бійниці, глухі стіни). Огляньте двір Вавеля. Опишіть 2-3 конкретні архітектурні деталі, які доводять, що власники цього палацу більше не боялися раптових нападів, а ставили на перше місце комфорт, сонячне світло та красу.	<i>культурна</i> <i>аксіологічна, культурна</i> <i>аксіологічна, інформаційна, культурна</i>
--	--	--	---

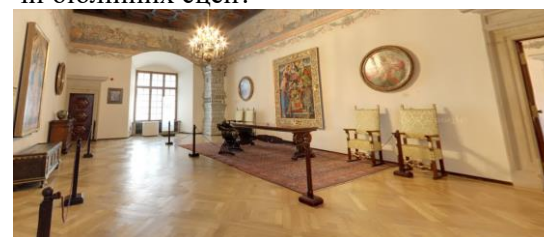

3. *Зодчі та фортифікатори: діалог культур в архітектурі Речі Посполитої*

Ми побачили, як ідеї Відродження змінили королівську резиденцію у Кракові. Оскільки тогочасні українські землі були невід'ємною частиною Речі Посполитої, Вавель став головним

2. Доказ світського мистецтва (Королівські покої) В епоху гуманізму мистецтво перестає бути виключно релігійним і починає цікавитися людиною, природою та міфологією. Огляньте стіни в залах. Назвіть конкретні об'єкти декору, які підтверджують цей перехід. Що саме на них зображено замість звичних для Середньовіччя ікон чи біблійних сцен?

3. Доказ діалогу культур (Екстер'єр та інтер'єр) Ренесанс зародився в Італії як відродження традицій Античності (Давньої Греції та Риму), а згодом ці тренди прийшли на територію Речі Посполитої. Знайдіть і назвіть хоча б один архітектурний елемент у Вавелі (у дворі або в залах), який візуально нагадує античні храми.

4. Підсумкове резюме архітектора Уявіть, що ви — магнат з українських земель, який відвідав короля у Вавелі. Коротко напишіть, яку архітектурну моду чи конкретну ідею ви "привезете" з собою для будівництва власної

аксіологічна

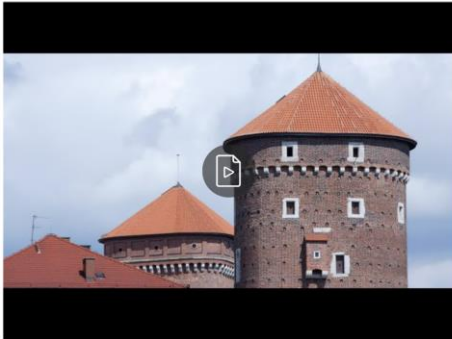
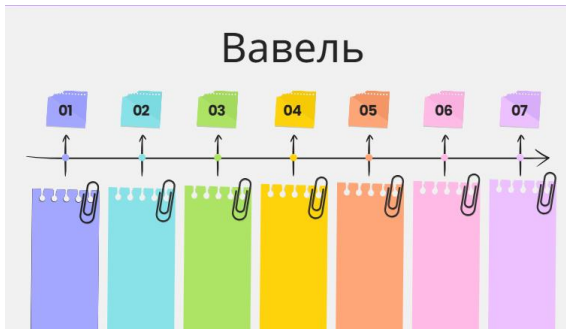
аксіологічна

хронологічна

математична

*комунікативна
, аксіологічна,
культурна*

		осередком, звідки європейська мода ширилася на схід. Найвпливовіші українські магнати, такі як князь Василь-Костянтин Острозький, рівнялися на королівський двір. Проте на українських землях були зовсім інші безпекові реалії — постійна загроза набігів вимагала міцної оборони. Тому архітектура тут стала унікальним відображенням активного діалогу культур та суворих вимог безпеки. Зараз ми об'єднаємось у дві групи фахівців. Ваше завдання — здійснити цільовий огляд панорами Вавеля, знайти відповідні архітектурні рішення та створити план будівництва ідеального замку для князя Острозького на українських землях. <i>/цифрова</i> Дослідницький проєкт Інструкція для роботи: Учитель об'єднує клас у дві групи. Кожна група досліджує віртуальну панораму Вавельського замку через призму свого професійного завдання. Після огляду групи мають презентувати свої висновки та скласти спільний план. <i>/цифрова</i> Окрім віртуального туру, сайт Вавельського замку	резиденції, щоб вона відповідала духу часу. -Розташуй на шкалі часу такі події: початок перебудови Вавеля у стилі Відродження, укладення Люблінської унії та будівництво замків-резиденцій на українських землях (наприклад, палацу Острозьких). Яке це століття? (Харченко) -Уяви, що шляхтич із Київського воєводства вирушає на Вальний сейм до Кракова. Відстань становить близько 850 км. Кінний екіпаж долає 50 км за день. Скільки повних тижнів і днів займе дорога в один бік? (Вівчаренко) Дослідницький проєкт Завдання для Групи 1: «Європейські здчі-гуманісти» <i>Ваша мета:</i> Знайти нові європейські тренди у Вавелі, щоб перетворити палац князя Острозького на розкішну сучасну резиденцію, яка демонструє його багатство та освіченість. <i>Що потрібно зробити:</i> 1. Огляньте внутрішній двір Вавеля та королівські покої. 2. Випишіть 3 архітектурні елементи, які забезпечать палацу князя багато світла, простору та комфорту (наприклад, тип вікон, відкриті галереї, декор стін). 3. Поясніть, чому князю Острозькому було важливо перейняти цю моду, а не жити у звичайній кам'яній вежі. Завдання для Групи 2: «Фахівці з оборонної архітектури» <i>Ваша мета:</i> Знайти обороноздатні елементи Вавельського комплексу (на його зовнішньому периметрі та мурах), щоб гарантувати безпеку резиденції Острозького в умовах неспокійного порубіжжя. <i>Що потрібно</i>	<i>комунікативна, аксіологічна, інформаційна, культурна</i> <i>громадянська</i> <i>аксіологічна, громадянська</i>
--	--	--	--	--

		пропонує переглянути відео про оборонні споруди замку: https://wawel.krakow.pl/wawel-obronny-1 /цифрова Część 1. 	зробити: 1. Огляньте зовнішні панорами замку (стіни, вежі). 2. Випишіть 3 фортифікаційні елементи, які необхідно обов'язково скопіювати для українських земель, щоб витримати облогу (наприклад, товщина мурів на зовнішньому боці, форма веж, бійниці). 3. Поясніть, чому безпека все ще залишалася пріоритетом номер один на українських територіях. Фінальне обговорення (Синтез для всього класу): Після виступів обох груп, порівняйте ваші напрацювання з тим, як реально виглядали замки на українських землях (наприклад, Острозький, Дубенський чи Бережанський замки). <i>Питання для дискусії:</i> Як українським будівничим вдалося поєднати європейську ренесансну красу (ідеї зодчих) із суворою безпекою (ідеї фортифікаторів)? Чому саме термін «діалог культур», а не просто сліпе копіювання, найкраще описує цей процес в архітектурі Речі Посполитої?	
10 хв	VI. Систематизація знань	Гілка 1: Політика і Влада Гілка 2: Права шляхти Гілка 3: Нова архітектура Гілка 4: Світогляд і Мистецтво Гілка 5: Оборонні реалії Гілка 6: Український контекст Гілка 7: Діалог культур	Учні заповнюють схему асоціацій про Вавельський замок: 	аксіологічна, інформаційна, культурна
5 хв	VII. Висновки	Віртуальна мандрівка Вавельським замком довела,		

		що його архітектура є наочним літописом епохи, де матеріалізувалися ідеї Відродження, гуманізму та устрою шляхетської демократії. Дослідження простору Посольської зали продемонструвало принципи обмеження королівської влади та суспільної відповідальності депутатів. Для української історії цей досвід є ключовим, оскільки вітчизняні магнати, як-от князь Острозький, не просто переймали краківську моду, а адаптували європейські тренди до суворих безпекових реалій прикордоння. Такий синтез архітектурної моди й оборонних потреб став яскравим прикладом безперервного діалогу культур, що органічно вмонтував українську історію в загальноєвропейський контекст Раннього Нового часу.		
2 хв	VIII. Домашнє завдання		Порівняльне дослідження (Візуальний аналіз) Знайди в інтернеті зображення та короткий опис одного із замків на території України, що був збудований чи перебудований у XVI–XVII ст. (наприклад, Острозький, Дубенський, Бережанський або замки «Золотої підкови Львівщини»). Заповни коротку таблицю: випиши 2 архітектурні елементи, які підтверджують вплив європейського Відродження (світло, декор, комфорт), та 2 елементи, які свідчать про суворі оборонні реалії нашого регіону.	